

TUNA VİLÂYET GAZETESİ

(1865–1866)

-İÇİNDEKİLER.....	1
-KISALTMALAR.....	5
-ÖNSÖZ.....	6
-GİRİŞ	
I- OSMANLI DEVLETİNDE BASIN.....	7
A- İlk Basım Faaliyetleri.....	7
B- İlk Basım Faaliyetleri.....	11
1-Osmanlılarda Yabancı Basın.....	13
2-Osmanlılarda Türkçe Basın.....	17
3-Taşra Basını.....	22
a) Vilâyet Matbaaları.....	22
b) Vilâyet Gazeteleri.....	23
c) XX. Yüzyılın Başlarına Kadar Yayınlanmış Olan Vilâyet Gazeteleri.....	25
4-Midhat Paşa ve Tuna Vilâyeti.....	27

BİRİNCİ BÖLÜM

TUNA MATBAASI ve TUNA GAZETESİ

I. VİLÂYET MATBAASI ve GAZETENİN ÇIKIŞI	31
1-Tuna Matbaası.....	31
2-Tuna Matbaasının Yayın Faaliyeti.....	35
a) Gazeteler.....	35
b) Dergiler.....	35
c) Eserler.....	35
II. TUNA GAZETESİ'NİN DIŞ TANITIMI.....	36
III. GAZETE'NİN KURULUŞU.....	37
IV. TEKNİK BİLGİLER.....	40
a) Sayfa.....	40
b) Sütun.....	41
c) Ebadı.....	41
d) Mizanpajı.....	42
e) Ücreti.....	44

İKİNCİ BÖLÜM

GAZETENİN MUHTAVA TAHLİLİ

A) EKONOMİ.....	45
1-Memleket Sandıkları.....	45
2-Hayvancılık.....	56

a) Hayvan Hastalıkları.....	61
b) Hayvanları Tedavi Usulü.....	64
c) Sancaklardaki Hayvan Sayımı.....	65
3-Tarım.....	71
4-Vergi.....	73
B) SOSYAL HAYAT.....	76
1-Asayiş.....	76
2-Eğitim.....	78
3-Adalet.....	86
4-Sağlık.....	88
a) Koleranın Tedavisi Hakkında Önerilen Yöntemler.....	92
b) Gazetede Zikredilen İlginç Tedavi Usulleri.....	94
5-Göçmenler.....	95
6-Doğal Afetler.....	99
a) Yangın.....	99
b) Dolu ve Sel.....	101
c) Deprem.....	102
7-Nikâh ve İzdivaç.....	103
C) ULAŞIM.....	106
1-Yol Yapımı.....	106
2-Araba Şirketi.....	110
3-Vapurlar.....	114
a) I. Posta Vapuru'nun Yukarıdan Aşağıya Hareketi.....	116
b) II. Posta Vapuru'nun Yukarıdan Aşağıya Hareketi.....	116

c) I. Posta Vapuru'nun Aşağıdan Yukarıya Hareketi.....	117
d) II. Posta Vapuru'nun Aşağıdan Yukarıya Hareketi.....	117
4-Demiryolu.....	118
-SONUÇ.....	124
-BİBLİYOGRAFYA.....	126
-EKLER.....	131

KISALTMALAR

a.g.e.	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
AİTİA	Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi
bkz.	bakınız
c.	cilt
grş.	guruş
İ.A	İslâm Ansiklopedisi
km.	kilometre
km/h	kilometre/ saatte
OTAM	Osmanlı Tarihi Araştırmaları Merkezi
s.	sayfa
D.İ.A.	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
TTK	Türk Tarih Kurumu
vb.	ve benzeri
vs.	ve saire

ÖNSÖZ

Tuna gazetesi, 3 Mart 1865 yılında Tuna Vilâyeti Matbaası'nda yayınlanmaya başlanan ilk vilâyet gazetesidir. **Tuna** gazetesi oniki kûsür yıl yayın hayatına devam etmiştir. Araştırmamızda, 1865–1866 yılları arasında resmî bir kimlikle yayınlanan gazetenin tanıtımı ve tahlili yapılmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın, esasını süreli bir yayın olarak **Tuna** oluşturduğundan bölgenin ayrıntılı tarihini veren diğer kaynaklar üzerinde yoğun araştırma yapmadık. Tezimiz, Osmanlı Basın Tarihi konusunu içeren genel bir girişten sonra iki ana bölümden oluşmaktadır. Tezimizin Birinci Bölüm'ü, **Tuna** gazetesinin kuruluşu ve onunla ilgili teknik bilgilerden oluşmaktadır. İkinci Bölüm ise **Tuna** gazetesinin muhteva tahlili ile gazete eksenli olarak dönemin ekonomik, sosyo-kültürel, adli vb. yönlerden değerlendirilmesine ayrılmıştır.

Böylece bu çalışmamızla hem basın tarihçiliği açısından bir gazetenin tanıtımı, hem de bölge tarihçiliği adına Tuna Vilâyeti hakkında bilgi verilmesi hedeflenmiş olmaktadır.

Beni bu konuda araştırmaya yönlendiren ve çalışmam süresince yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Nesimi Yazıcı'ya teşekkürlerimi sunarım.

Osman İBRAHİMOV

GİRİŞ

I – OSMANLI DEVLETİNDE BASIN

A- İlk Basım Faaliyetleri

Basın, günlük ya da haftalık olarak, güncel olaylara ilişkin bilgileri içeren yayınların bütünüdür. Genellikle günlük basın ürünlerine **GAZETE**, haftalık, onbeş günlük ve aylık basın ürünlerine de **DERGİ** denilmektedir.¹

Haberleri ve fikirleri toplama, yayma, diğer deyimle başkalarına ulaştırma sanatının, bugün bütün dünyada kullanılan müşterek adı, “gazetecilik”, bu meslek ve sanatın icrasını mümkün kılan müessese de “basındır”.

İnsan, çevresinde ve dünyada olup bitenleri öğrenmek ve öğrendiklerini ya da düşündüklerini başkalarına duyurmak ihtiyacı hisseder. Bu ihtiyaç az çok her insanın tabiatında vardır, bu ihtiyacın giderilmesi için girişilen çeşitli teşebbüsler neticesinde bugün basın yayın dediğimiz ve medenî toplumun dördüncü kuvveti sayılan Basın müessesesi doğmuştur.²

“Matbaacılık”, basma, yani bir kalıp ve boya vasıtası ile bir şeklin bir satıh üzerine çok miktarda kopyasının çıkarılması tekniği ve bu tekniğin kitap meydana getirmekte kullanılmasıdır.³ Matbaacılığın kuruluşuyla ilgili, Batılı kaynaklar her ne kadar Juhannes Gutenberg’i kaynak olarak gösterebilirler de bu alanın ilk adımları

¹ M. Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul, 1958, s. 19.

² H. Refik Ertuğ, *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi*, İstanbul, 1970, s. 5–6.

³ Hidayet Nuhoğlu, "Müteferrika Matbaası ve Bazı Mülahazalar", *Osmanlı*, Ankara 1999, c. VII, s. 221.

Doğu'da, Asya kıtasında atılmıştır. M.S. VIII. Yüzyıldan X. yüzyıl sonlarına kadarki döneme ait Uygurca tahta hurufat kalıplarının varlığı bilinmektedir. Aynı şekilde 1041–1049 yılları arasında Çinli demirci Pi-Shîeng'in, demirden oynar harflerle ilk baskıyı yaptığı tespit edilmiş bulunmaktadır.⁴

Uzakdoğu'da (1368 -1644) döneminde Ming hanedanı hüküm sürmüştür. Bu devrede, Çin gerek devlet idaresi ve gerekse sanat alanında en yüksek seviyeye çıkmış bulunmaktadır. Ama yine bu devrede, bir önceki devrin aksine Çin, hudutlarını yabancılara kapatmış, kervan yollarını tıkamış durumdadır. Bütün bunların neticesi olarak da, Çinlilerin dünya medeniyeti üzerinde kendini göstermiş olan önemli etkisi, bu devrede sona ermiş bulunmaktadır. Çinliler bu sıralarda matbaa sanatını esasen geliştirmiş durumdadırlar. Fakat milletlerarası münasebetlerdeki bu davranışları ve belki daha başka sebeplerden dolayı bu yeni basım tekniği Uzakdoğu'ya münhasır kalmıştır. Dünyanın geri kalan kısmına bu sanatı öğreten Batı dünyası olmuştur.⁵

Matbaanın Avrupa'daki öncüsü olan Juhannes Gutenberg, Rhen nehri kıyısındaki Meins şehrinin zengin ve soylu ailelerinden birine mensuptur. 1346 yılında şehirde çıkan bir isyan üzerine, ailesiyle birlikte Strasburg'a göç etmiştir. Babasının ölümünden sonra bir kuyumcu dükkânında çalışmaya başlamış, daha sonra geçimini temin etmek için bir dükkân açmış ve burada tahtalar üzerine oyma yazı yazıp bunları kâğıtlara basarak satmaya başlamıştır. Bu iş kârlı fakat yorucudur. Tahtadan harfler kesip, bunları yan yana getirerek cümleler oluşturmayı ve bunları kâğıda basmayı denemiş ise de, tahtanın dayanıksız olması yüzünden bu amacını gerçekleştirememiştir. Bunun üzerine kuyumculuktan edindiği bilgilerden

⁴ İnuğur, A.g.e. s. 48.

⁵ Osman Ersoy, *Türkiye'ye Matbaanın Girişi ve İlk Basılan Eserler*, Ankara, 1959, s. 17.

faydalanarak kurşun harfler dökmüştür, bu harflerden düzenlediklerini sayfalara basmak için basit bir pres icat etmiştir. Fakat Juhannes Gutenberg bu girişiminde de başarılı olamayıp iflas etmiştir. Bunun üzerine Meins'e dönen Gutenberg, Faust adındaki bir zenginle ortak bir matbaa kurmuştur. Bu matbaada basılan ilk kitap, her sayfası 42 satırlık “Mezamir İncil”i dir⁶

Osmanlılarda ilk basımevi, Gutenberg'in Avrupa'da 1455'te ilk kitap olarak İncil'i basımından kırk yıl sonra kurulmuştur. İspanya'dan uzaklaştırılan Yahudiler'den bazıları Osmanlı ülkesine sığınırken, ilk basımevini yanlarında getirmişlerdir. Basımcı David ve Samuel kardeşler, hazreti Musa'nın “Beş Kitap” adlı kutsal kitabını 1494 yılında İstanbul'da basmışlardır. Bunu 1500'lü yıllarda Selanik, Halep, Edirne kentlerinde başka Musevi basımevleri izlemiştir. Yine İstanbul'da 1567'de Ermeni, 1627'de Rum basımevleri kurulmuştur. 1494–1729 yılları arasında azınlıklar ve yabancı misyonlarca Osmanlı toprakları içerisinde açılan basımevi sayısının 37'ye kadar ulaştığı sanılmaktadır.⁷ Yakın dönemde hazırlanan bir çalışmaya göre matbaanın bizzat İstanbul'da yaşayan Yahudilerce kurulduğu tezi savunulmuştur. Bu çalışmaya göre, İstanbul'da basılan ilk eser, “Leçons des Enfants”tır. 1490 yılında da Joseph Ben Goriom'un İbrani Tarihînin basıldığı ifade edilmiştir.⁸

Osmanlı toprakları içerisinde yaşayan diğer azınlıklar da matbaa konusunda önemli ilerlemeler kaydetmişlerdir. Kaynaklara göre ilk Ermeni matbaası İstanbul'da 1655 tarihinde Venedik'ten gelen Abgar Dpir T'oxate'i tarafından kurulmuş ve küçük bir gramer kitabı basmıştır. İstanbul'da Rumlar tarafından da

⁶ İnuğur, A.g.e. s. 50.

⁷ Ali Gevgilili, "Türkiye Basını", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul, 1983, c. I, s. 203.

⁸ Mustafa Akbulut, “İbrahim Müteferrika ve İlk Türk Matbaası”, *Türkler*, Ankara, 2002, c. XIV, s. 920.

matbaa kurulmuştur, Rahip Nikodemos Metaksas Londra'dan satın aldığı matbaa araç-gereçlerini Ortodoks Patriği ve İngiltere ile Hollanda elçilerinin de yardımıyla İstanbul'a getirmiş, 1627 yılında da matbaayı kurmuştur. Fakat bu matbaa Cizvitlerle olan çatışma yüzünden ancak bir yıl çalışabilmiştir.⁹

Eldeki bilgilere göre bu dönemde Osmanlılarda basımevlerinin hiç birisinde kitaplar Türk dilinde basılmamaktadır. Bunun ana nedeni ise, onbinlerce insanın kitapları elle yazarak geçimler sürdürdüğü İstanbul'da bu çevrelerin çıkarlarının bozulmak istenmemesidir.¹⁰

Ne var ki, Osmanlı düzeninin gerileyiş dönemine girip büyük bunalımlarla karşılaştığı XVIII. yüzyılda, basımevi kurmak Osmanlı Türkleri için de giderek bir soruna dönüşmüştür. Özellikle Tanzimat'tan sonra yetişen Osmanlı aydınları Batı'yı bir güç batılılaşmayı da güçlülük sembolü olarak görmüşlerdir.

Bu gelişmeler doğrultusunda İstanbul'da bir matbaanın kurulması kaçınılmaz hale gelmiştir. İbrahim Müteferrika ile Said Efendi'ye uzun mücadeleden sonra, ilk Türk basımevinin kurulması için 1726 yılında dönemin sultanı III. Ahmet tarafından ferman verilmiştir. Bu durumu daha net olarak açıklamak gerekirse: öncelikle Sultan III. Ahmet tarafından kabul gören ve Şeyhülislâm Abdullah Efendinin de fetvasıyla yürürlük kazanan matbaanın, diğer yandan "Vesiletü'ttbaa" isimli bildirin gerekçe sebepleri güçlü olmakla birlikte, fennî basımın önem ve faydaları oldukça güzel bir şekilde açıklanmıştır. Bu bildiride, Yahudi ve Hıristiyanların dinî kitaplarını zamanında yayınlamadıkları, Müslümanların da Kur'an-ı ve Hadisi koruma amacıyla gösterdikleri titizlik anlatılmaktadır. Ayrıca savaş ve çatışmalarda, bilhassa Endülüs'te Avrupalıların istilâları esnasında küçümsenmeyecek kadar pek

⁹ Akbulut, A.g.m. s. 920.

¹⁰ Gevgilili, A.g.m. s. 203.

çok eser ve kitapların telef edildiği, artık büyük eserleri çoğaltacak hattat kalmadığı ve mevcut olanların da çoğaltıklarının hata ile dolu olduğu ispat edildikten sonra basma sanatının tarifi ve bunun menfî yönleri de izah edilmiştir. Bu faydalar hakkında birkaç maddeyle misal vermek gerekirse: Önemli kitapların çoğaltılması avam ve havas sınıf için önemlidir, matbu kitapların okunması kolay olacağı için okuyan ve okutan için daha kolay olacaktır, Basmacılık kârlı iştir. Bir cilt kitap yazılarak binlerce kitap basılıp, kitaplar ucuzlar. Şehirlerde büyük kütüphanelerin kurulması kolaylaşır ve ilim tahsil edenler çoğalır. İlk yıllarda matbaalarda bazı ekonomik ve siyasi nedenlerden dolayı Tefsir, Hadis, Fıkıh ve Kelâm gibi dinî eserlerin basılmasına izin verilmemiştir.¹¹ Kurucusunun adı ile anılan Müteferrika Matbaasında, 1745 yılında İbrahim Müteferrika'nın ölümüne kadar çoğu tarih, coğrafya, gramer ve lûgat türünde olmak üzere toptan 17 kitap basılmıştır. Bu matbaayı 1795'te Mühendishane Matbaası ile 1802'de kurulan Üsküdar Matbaası takip etmiştir.¹²

İbrahim Müteferrika, Macaristan'da Kolozsvar şehrinde (bugünkü Romanya topraklarında bulunan Cluj şehri) muhtemel olarak 1674'te doğmuştur, Hıristiyan Kalvinist olan fakir bir Macar ailesine mensuptur. Asıl kimliği kesin olarak bilinmemektedir. Kolozsvar şehrinin kolejinde, din eğitimi almıştır. 1692 veya 1693'te Tököly kıyâm esnasında esir düşmüştür. Burada İslâmiyet'i kabul ettikten sonra Türkçe'yi ve çağının İslâm ilimlerini öğrenmiştir. İbrahim Müteferrika geçimini sağlamak için şimşir ağacından klişeler yapmaya başlamıştır. Müteferrika'nın Kalvinist olmayıp, İslâmiyet'e daha yakın olan Unitarian

¹¹ Akbulut, A.g.m. s. 922. ayrıca bakınız, Server R. İskit, *Türkiyede Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış*, İstanbul 1939, s.5-6.

¹² Abdullah Uçman, "Tanzimat'tan Sonra Basın ve Edebiyat", *Osmanlı*, Ankara, 1999, c. IX, s. 753.

mezhebinden olduğu Niyazi Berkes tarafından belirtilmiştir.¹³ Müteferrika matbaasında kullanılan harfler 16 puntodan biraz fazla kalınca, 18 punto gibi görünür. Böylece Said Mehmet Çelebi ve İbrahim Müteferrika “Şirket-i Mudarebe” adı ile bir mukavele imzalayarak, İstanbul’da Sultan Selim semtinde İbrahim Müteferrika’nın evinde kurdukları ilk matbaayı “Dârü’t-Tıbaati’l-Âmire” adı ile faaliyete geçirmişlerdir. Bu matbaada kitaplar için dört ve haritalar için iki baskı makinesinin olduğu bildirilmiştir.¹⁴ 69 yaşında Dağıstan seyahatinden dönen Müteferrika uzun bir hastalıktan sonra 1745 yılında vefat etmiştir.

B-İlk Basın Faaliyetleri

Matbaacılığın gelişmesine asıl etkiyi basının yaptığı şüphesizdir. Basının gelişmesi ile birlikte birçok matbaanın kurulması da gerekmiştir. Basın okuyucu yetiştirmeye hizmet etmiş, kitap ekleri vermiş, dolayısıyla matbaacılığın gelişmesine büyük katkılar sağlamıştır. Bununla birlikte özellikle yerel basının faaliyet göstermesi, her vilâyette birer matbaa kurulması, matbaacılığın yayılmasına ve tanınmasına yardımcı olmuştur.

Tanzimat’ın ilk yıllarında daha çok taş basma tekniği geliştirilmeye çalışılmıştır. 1860 yılından sonra Osmanlı matbaacılığında bir canlanma vardır, bu canlanma sayesinde matbaalarda hem basım işlerinde kaydedilen gelişme hem de matbaa sayılarının artışı göze çarpmaktadır. Osmanlı ülkesinde yaşayan ve çok daha

¹³ Niyazi Berkes, “İlk Türk Matbaası Kurucusunun Dini ve Fikrî” *Belleten*, Ankara, 1962, c. XXVI, s. 715.

¹⁴ Ersoy, A.g.e. s. 35.

eski bir matbaa geleneğine sahip olan azınlıkların (Yahudi, Rum, Ermeni) Osmanlı matbaacılığın gelişmesinde önemli rol oynadıkları gerçektir.¹⁵

Osmanlı ülkesinde basının gelişmesine zemin hazırlamış olan ilk matbaalar arasında, Mühendishane, Üsküdar, Dâru't-Tıbâa ve Takvimhâne'i-Âmire'yi¹⁶ zikredebiliriz. Bu matbaalardan başka, Tanzimat'a kadar olan yıllarda Osmanlı matbaacılığında önemli yer alan iki matbaadan daha söz edebiliriz. Bunlardan birincisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın 1822'de Kahire'de kurduğu Bulak Matbaası'dır. Sözüünü ettiğimiz diğer matbaa taş basma tekniğini uygulayan Kayol'ların 1831 yılında İstanbul'da kurdukları matbaadır. Mehmet Ali Paşa'nın kurduğu matbaa, kullandığı italik harflerle bastığı divanlarla, Osmanlı insanının sevgisini kazanmış ve basma kitabının yaygınlaşmasına büyük ölçüde vesile olmuştur.

II. Mahmud zamanında baskı işlerine önem verilmiştir. 1831 yılında Üsküdar'da çalışan basımevi, Padişah'ın emriyle Bayezit'teki Kaptan Paşa Hamamı'na nakledilmiştir,¹⁷ bu matbaanın bitişiğinde Takvim-i Vekâyi'i basmak için, Takvimhâne-i Âmire basımevi kurulmuştur. 1864 yılında bu iki basımevi birleştirilerek Topkapı surları içine taşınmış ve Matbaa-i Âmire adıyla Cumhuriyet dönemine kadar faaliyetini sürdürmüştür.

1. Osmanlılarda Yabancı Basın

Basım sanatının Osmanlılara yabancı olmamasına rağmen, ilk gazete yabancı dilde çıkmıştır. İlk gazeteler Fransızca olarak yayınlanmıştır. Osmanlı'da ilk gazete

¹⁵ Nuri Akbayar, "Osmanlı'da Basın", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul, 1985, c. VII, s. 1683.

¹⁶ Nuhoğlu, A.g.m. s. 222.

¹⁷ Akbayar, A.g.e. s. 1689.

Fransız devriminden sonraki yıllarda, İstanbul'da Fransız elçiliği içindeki basımevinde 1795 yılında Fransızca olarak, "Bulletin de Nouvelles" (Haberler Bülteni) adıyla yayınlanmıştır. İçerik olarak bu ilk gazete Büyük Fransız Devrimi'ni anlatmakta ve onun getirdiği yenilikleri buralarda yaşayan Fransızlara ve yerli halka duyurmaktadır. Onbeş günde bir 6–8 sayfa halinde çıkan bu ilk gazetenin ne kadar süreyle yayınlandığı kesin olarak bilinmemektedir, bu konu hakkında farklı görüşler vardır¹⁸. Bu gazeteden başka Osmanlı topraklarında Fransızca yayınlanan şu gazeteleri de zikredebiliriz,

İstanbul'da Yayınlanan Gazeteler:

- La Gazette Française de Constantinople: 1796 -1798
- Le Moniteur Ottoman (1831-?)
- Le Journal de Constantinople et des Intéretes Orientaux (1843–1846)
- Le Journal de Constantinople et Echo de l'Orient (11 Ağustos 1846–866)
- La Turquie (1 Şubat 1866-?)
- Le Journal de Constantinople (?-1885)
- Le Courier de Constantinople (1845-?)
- La Presse d'Orient (1 Ocak 1885-Ekim 1859)
- Le Courier d'Orient (Şubat 1861–9 Ağustos 1876)
- Commercio Orientale, Fransızca – İtalyanca (?-1866)
- Le Phare du Bosphore (1866–1890)
- The Levant Herald and Eastern Express (1856-?) İngilizce-Fransızca
- Le Moniteur Oriental – The Oriental Advertiser (1882-?) İngilizce-Fransızca

¹⁸ İnuğur, A.g.e. s. 165.

- The Levant Times and Shipping Gazete (1866–1874)
- Le Progres d’Orient (1874)
- Le Stamboul – L’İstanbul (1875–1964)
- Journal du Matin (1875-?)
- Moniteur du Commerce (?-1880)
- L’Evenement (Haziran 1876-?)
- Le Financier (Temmuz 1876-?)
- Le Semaphore (Temmuz 1876-?)
- L’Orient (1894-?)
- La Turquie (1905–1911)
- La Constitution (1911)
- La Liberte (1911)
- Osmanlischer Lloyd, Almanca-Fransızca
- Lloyd Ottoman (1908–1923)
- L’Aurore (1908–1923)
- Servet (31 Ocak 1896-?) Türkçe-Fransızca
- Le Jeune Turc
- Le Bosphore (1908-?)
- La Patrie (1908-?)
- Le Destour (1908-?)
- L’Union
- L’Union pharmaceutique Ottomane
- L’Independance ottomane
- Al-Kanoun, Türkçe-Fransızca

- İşçi Gazetesi, Türkçe-Fransızca
- Hokkabaz, Fransızca, Rumca, Ermenice
- Debats
- Süvari
- Son Telgraf
- Le Courier Ottoman
- La Vraie Parole
- La Renaissance
- Hilâl
- La Presse du Soir
- Le Soir
- Le Journal d'Orient (1917–1971)
- La Gazette biritannique (1921–1923)
- La Volonte (18 Ağustos 1924-?)
- La Gazette (1 Mayıs 1924-?)
- La Bourse (1918-?)
- La Voix (1924-?)
- Büyük Yol
- Beyoğlu (15 Ağustos 1934-?)
- L'Akcham (6 Kasım 1924-?)
- La Republique (6 Temmuz 1924–1952 ?)
- Le Milliyet (1926-?)
- La Turquie (1934–1945)
- Le Tanine

— Münakaşa, (3 Mart 1936-?), Türkçe-Fransızca

— La Gazette(1971–1973)

İzmir’de Yayınlanan Gazeteler:

— Le Smyrneen (1 Ocak 1824-Ekim 1824)

— Le Spectateur Oriental (1824-Aralık 1827)

— Le Courier de Smyrne (Ocak 1828–1834)

— Le Journal de Smyrne (1834–1915)

— L’Echo de l’Orient (1838–1845 veya 1846)

— L’Impartial de Smyrne (1841-?)

— La Reforme (1869–1922)

— Le Courier de Smyrne

— Un peu de tout (1908-?)

— Le Tribune de Smyrne, İngilizce-Fransızca

— Hukuk, Türkçe-Fransızca

— Echo de France (14 Temmuz 1919–1922 ?)

— Le Levant (1918–4 Ekim 1938)

— Echo d’İzmir (1939–20 Ocak 1940)

Aydın’da Yayınlanan Gazete:

— La Nouvelle

Trabzon’da Yayınlanan Gazete:

— İntikam, Türkçe, Arapça, Rumca, Fransızca, Ermenice¹⁹

¹⁹ Korkmaz Alemdar, İstanbul (1875–1964), *Türkiye’de Yayınlanan Fransızca Bir Gazetenin Tarihi*, Ankara 1980, s. 221–226, Ayrıca bkz. İnuğur, A.g.e. s. 165–169.

Osmanlılarda bir şahıs tarafından çıkarılan ilk gazete, bir Fransız karşıdevrimci olan Alexander Blaque tarafından “Spectatuer Oriental” (Doğu Gözlemcisi) adı ile yine Fransızca olarak 1821 yılında İzmir’de yayınlanmaya başlamıştır.²⁰ Osmanlı siyasetini destekleyen bu gazete, bazı ülkeler aleyhinde yazdığı yazılardan dolayı, büyük devletlerin tepkilerine maruz kalmıştır.

2. Osmanlılarda Türkçe Basın

Tanzimat dönemi, Türk Basın Tarihi açısından en önemli dönemlerinden birini oluşturmaktadır. Çünkü Türkçe süreli yayınların başlangıcı ve esas olarak gelişmeleri bu dönemdedir.²¹

III. Selim’in tahttan indirilmesi ve yerine II. Mahmud’un geçtiği dönem iç kargaşaların ve Ruslarla savaşın sürdüğü bir dönemdir. Bununla birlikte 1821’de Yunan bağımsızlık savaşı, askerî bir hareket ile birlikte, Avrupa basınında yoğun bir şekilde yer alan Osmanlı-Türk siyasetiyle de Bâb-ı Âlî’yi zor durumda bırakmıştır. Bu dönemde İzmir’de Fransızlar tarafından, Fransızca olarak çıkarılan gazeteler, Bâb-ı Âlî’ye destek sağlamıştır. Yunanlılar’la Ruslara karşı yazılar yazdığından, Bâb-ı Âlî’nin siyasetini de desteklediği için, bu gazeteler Avrupa’da Bâb-ı Âlî’nin görüşlerini duyuran tek araç olmuşlardır.

1828’de Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa ilk Türkçe-Arapça gazeteyi çıkarmıştır. “Vekâyi-i Mısriyye”, gazetesi daha çok vâlinin kendi siyasetini duyurma görevini yapmıştır.²²

²⁰ Gevgilili, A.g.m. s. 203.

²¹ Nesimi Yazıcı, *Tanzimat Dönemi Basını Konusunda Bir Değerlendirme*, Ankara 1994, s. 56.

²² Orhan Koloğlu, “Osmanlı Basını, İçeriği ve Rejimi”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul 1985, c. I, s. 69.

Navarin faciasından sonra (1827 sonu) Batı devletleriyle arası açılan Bâb-ı Âlî Ruslara karşı savaşı da kaybedince Avrupa'da yalnız kalmıştır. İzmir'de basılan Fransızca gazetelerin baskıları az olduğundan, savaş nedeniyle durumları daha da zorlaşmıştır. Böyle bir ortamda II. Mahmud, uzun süredir tasarladığı düşüncesini uygulamaya geçirerek, Takvim-i Vekâyi'i yayınlattır.²³ Gazetenin ismi bizzat II. Mahmud tarafından seçilmiştir.

Gazetenin ilk sayısı 1 Kasım 1831'de yayınlanmıştır. Bu gazete önceleri haftalık olarak yayınlanmıştır, ilk sayısı beşbin nüsha basılarak, memurlarla birlikte taşradaki eşrafa ve elçiliklere gönderilmiştir. Devlet böylece yurttaşlarına olaylar hakkında bilgi akışını sağlamaya çalışmıştır.

Islahatçı ve yenilikçi bir padişah olan II. Mahmud, gazeteyle yakından ilgilenmiş, gazetenin dilinin sade olmasına önem verilmiştir. Takvim-i Vekâyi'nin özelliklerinden birisi de, Osmanlı Devletinin çok uluslu yapısı göz önünde bulundurularak, bütün vatandaşların istifade edebilmesi için Türkçe hariç beş dilde yayınlanmış olmasıdır (Fransızca, Arapça, Farsça, Rumca ve Ermenice). Takvim-i Vekâyi'nin Bulgarca nüshasının da basılması düşünülmüşse de, bu düşünce gerçekleştirilememiştir.²⁴

Osmanlı devletinin sonuna kadar yayımına sadece iki kere ara veren bu gazete, aksaklıklara rağmen varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Takvim-i Vekâyi ilk dönemde Padişah'ın yakın ilgisi sayesinde düzenli bir şekilde yayınlanmıştır. Fakat Tanzimat döneminde gazetede aksaklıklar meydana gelmeye başlamıştır. Bu dönemde Takvim-i Vekâyi'de yenilikler yapıp kadrosu geliştirilmiş, bundan başka düzenlemeler de yapılarak, Farsça hariç diğer dillerdeki nüshaları basılmaya

²³ Koloğlu, A.g.m. s. 69–70.

²⁴ Nesimi Yazıcı, *Takvim-i Vekayi "Belgeler"*, Ankara, 1983, s. 51.

başlanmıştır. Bununla birlikte bütün çabalara rağmen Takvim-i Vekâyi arzu edilen düzene bir türlü kavuşturulamamıştır. Bu olumsuz sonuçlar nedeniyledir ki, Osmanlı idarecileri Türkçe ile birlikte bölgede konuşulan dilde yani iki hatta üç dilli vilâyet gazetelerini neşretmeye başlamışlardır.²⁵

Tanzimat'ın ilânından sonra yayına başlayan ilk özel Türkçe gazete Ceride-i Havadis'tir. İlk sayısı 31 Temmuz 1840 tarihinde yayınlanmıştır.²⁶ Basın tarihçileri Ceride-i Havadis'i baştan itibaren yarı resmi bir gazete olarak değerlendirmişlerdir. Bunun ana nedeni ise devletin gazeteye sağladığı maddî destektir. Gazete çıktığı ilk günden itibaren fazla rağbet görmemiştir. İlk sayıları ücretsiz dağıtılan Ceride-i Havadis, devletin sağladığı yardım süresince de yeterli abone sayısına ulaşamamıştır. Bu nedenle 1843 yılında devlet yardımını kestiğinde gazete yayınına mecburen son vermiştir. Daha sonra Churchill ile yapılan görüşme sonucu aylık 2500 kuruş yardımıyla gazete basın hayatına tekrar başlamıştır. Ceride-i Havadis, Kırım Savaşı sırasında, 1850'lerde yaptığı ek baskılarla günde onbin satan ilk gazete olmuştur.²⁷

Türk basınının Tanzimat döneminde devlet elinde doğduğu ve belli bir mesafe kat ettiği kabul edilse de bu sürecin tamamlandığı söylenemez. Nitekim hususi bir teşebbüsle Türkler tarafından çıkarılan ilk Türk gazetesini görebilmek için 1860 yılına dönmemiz gerekmektedir. Bu tarihte Bâb-ı Âlî Tercüme Odası mütehayyizlerinden Agâh Efendi, Tercüman-ı Ahvâl adlı gazeteyi çıkarmaya başlamıştır.²⁸

²⁵ Nesimi Yazıcı, *Tanzimat Dönemi Basını Konusunda Bir Değerlendirme*, Ankara 1994, s. 56 -57.

²⁶ Yazıcı, A.g.e. s. 57, Ayrıca bkz. Vedat Günyol, "Matbuat" *İA*, c. VI, s. 368.

²⁷ Gevgilili, A.g.m. s. 204.

²⁸ Günyol, A.g.m. s. 368.

Agâh Efendi, bir dilekçe hazırlayarak gazete çıkarmak istediğini, bunun Türkçe olacağını, dâhilî ve haricî haberlere yer vererek bir kaç günde bir neşredileceğini belirtmiştir. Gazete devlet ve milletin menfaatlerini gözetecek, ayrıca bütün masrafları da sahibine ait olacaktır. Bu dilekçe Meclis-i Maarif'te uygun bulunularak, Meclis-i Mahsus'a havale edilmiştir. Buradan da olumlu yanıt alınarak, Padişah'ın da iradesiyle bu istek kesinlik kazanmıştır. 1860 yılı Haziran ayının sonunda başlayan ve dört ay süren bir hazırlıktan sonra, 21 Ekim 1860'da Tercüman-ı Ahval'in ilk sayısı yayınlanmıştır.²⁹

Tercüman-ı Ahval ilk iki Türk gazetesinden (Takvim-i Vekâyi, Ceride-i Havadis) uzun yıllar sonra çıkmasına rağmen, Türk Basın Tarihin'de önemli bir yere sahiptir. Tercüman-ı Ahval belirli kurallara riayet ederek çıkan ilk müstakil gazetedir. O haberlerle birlikte fikirlere de yer vermiştir. Daha başlangıç yazısında düşünceye ağırlık verileceği Şinasi'nin "Halk yasal görevlerle yükümlü olduğuna göre, vatanın yararı için söylemek ve yazmak da hakkıdır" tarzındaki ifadesinden anlaşılmaktadır.³⁰ Bu gazetede yazı yazarlar arasında Ahmet Vefik Paşa da yer almıştır. Şinasi gazetesinin yalnızca 25. nüshasına kadarki bölümünde yazı yazmıştır. Kendi gazetesi olmadığı için düşüncelerini rahatça ifade edemeyen Şinasi daha sonra gazeteden ayrılmıştır. Gazete 1866 yılında yayın hayatına son vermiştir.

Tercüman-ı Ahval'den bir sene sonra çıkmış olan Tasvir-i Efkâr'ın, ilkinde nazaran bir adım daha öne geçtiği söylenebilir, Tasvir-i Efkâr 27-28 Haziran 1862 tarihinde yayın hayatına girmiştir. Gazete Şinasi'nin siyasi ve sosyal nitelikli düşüncelerini açıklayan bir yayın organı olmuştur. Tasvir-i Efkâr, aynı zamanda, başta Namık Kemal, Recâizâde Ekrem ve Ebuzziya Tevfik olmak üzere ve daha

²⁹ Yazıcı, A.g.e. s. 67.

³⁰ Koloğlu, A.g.m. s. 77.

sonra Yeni Osmanlılar topluluğunu meydana getirecek gençlerin bir araya toplanmasına da imkân vermiştir. Maarife ve her çeşit hayırlı işlere yönelik ilânları bedava yayınlayan bu gazete, dil açısından da kısmen sadeliğe gitmiştir. 830 nüsha basıldıktan sonra, 1866 yılında yayın hayatına son vermiştir.³¹

Tanzimat döneminde, Tercüman-ı Ahval ve Tasvir-i Efkâr'dan sonra, basında bir canlanma olmuş hepsi uzun ömürlü olmasalar da çok sayıda gazete yayınlanmıştır. Biz bu gazete ve dergilerden bazılarının isimlerini vermeye çalışacağız:

—1861 yılında, Münif Paşa tarafından çıkartılan “Mecmua-i Münif” Türkçe olarak çıkan ilk dergidir.

—1863 yılında, Ahmet Midhat Efendinin yardımıyla çıkan ilk askeri gazete “Ceride-i Askeriye”dir.

—1865 yılında, Hasan Fehmi Paşa tarafından ilk ticaret gazetesi, “Takvim-i Ticaret” neşrolunmuştur³².

—1866 yılında, Ali Suavi'nin çıkardığı “Muhbir” gazetesini görürüz ki, bu gazete inkılâp fikirlerine vermekle şöhret bulmuştur.³³

İstanbul'da yayınlanan diğer gazeteler, “Muhbir”, “Âyine-i Vatan”(1866), (bu gazete dergiye benzeyen ilk resimli gazete olmuştur).

-“Vatan” (1867)

-“Utârid” (1867)

-“Muhib”(1867)

³¹ Günyol, A.g.m. s. 368.

³² Bu konu hakkında daha geniş bilgi için bkz. Nesimi Yazıcı, Tanzimat Döneminde Ekonomi Basını: “Takvim-i Ticaret”, *İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1999, c.XXXIX.

³³ —, “Basın”, *Türk Ansiklopedisi*, Ankara, 1962, s. 342, ayrıca Günyol'a göre bu gazete Filip Efendi tarafından neşrolunmuş, bkz. “Matbuat”, *İ. A.*, 1957, c. VI, s. 368.

—1868 yılında, Terakkî gazetesi yayınlanmaya başlanmıştır, bu gazetenin özelliği, ilk defa kadınlara mahsus haftalık bir gazete ile Letâif-i Âsâr isimli mizah gazetesinin neşrolunmasıdır.

—1869 yılında, neşrolunan “Mümeyyiz” ilk çocuk gazetesi olmuştur.

—1869 yılında, yayınlanan “Diyojen” ilk mizah dergisi olmuştur

—1869 yılında, yayınlanan önemli gazetelerden biri de “Basiret” gazetesidir³⁴. Bu gazetelerin önemi ileri fikirlere ve tenkitlerde bulunmuş olmalarıdır.

3. Taşra Basını

Tanzimat’ın ilânından sonra, mahallî idarelerle ilgili ilk büyük düzenleme 7 Kasım 1864 tarihinde çıkarılan nizamname ile yapılmıştır. Bu nizamname eyalet sistemini kaldırarak vilâyet sisteminin temelini oluşturmuştur.

Tanzimat dönemine gelindiğinde başkent İstanbul’da süreli yayınların gelişme gösterdiğini görmekteyiz. Bununla birlikte vilâyetlerin oluşturulması sürecinde, kültürel alanda yapılan en önemli yenilik, her vilâyette bir matbaanın kurulmuş olmasıdır. Bu matbaalar ve buralarda neşrolunan gazeteler, bugünkü taşra basınının gelişmesine önyak olmuşlardır. Her Vilâyet valiliğine bağlı olarak açılan bu matbaalarda, kırtasiye malzemeleri ile birlikte, salnâmeler, takvimler, dinî ve edebî kitaplar da basılmıştır.

³⁴ Günyol, A.g.m. s. 368–369.

a) Vilâyet Matbaaları

7 Kasım 1864 tarihli vilâyet nizamnamesinin yedinci maddesine göre vilâyet matbaası mektupçunun idaresine verilmiştir. Burada bizce önemli olan ve belirtilmesi gerektiğini düşündüğümüz bir nokta vardır. Kuruluş dönemindeki düzenlemelerden de anlaşıldığı gibi vilâyet matbaa ve gazeteleri, resmî bildirimleri duyurmakla birlikte, yerel idarenin siyasetini de desteklemiştir. Vilâyet matbaalarının kurulması, bölge gazeteciliğinin doğmasını sağlarken, yönetenlerle yönetilenler arasında bir bağ oluşturmuşlardır.³⁵

H.1321/M.1903 tarihli Osmanlı devlet salnamesine göre, yüzyılın başında İstanbul'daki resmi matbaalar hariç 29 vilâyet matbaası daha vardır. Bu matbaaların 15'i 1860'lı yılların sonlarında, 7'si 1870'lerde, 3'ü 1880'lerde kurulmuştur. Bu vilâyet matbaalarının 15'i sadece Osmanlıca baskı yapabilme özelliğine sahip iken, 7'si Türkçe-Arapça, 3'ü Türkçe-Rumca, 2'si Türkçe-Ermenice, 2'si de Türkçe, Sırpça, Bulgarca, Fransızca, baskı yapabilme imkânına sahip ti.³⁶

b) Vilâyet Gazeteleri

Tanzimat dönemine gelindiğinde, başkent İstanbul'da süreli yayınların gelişme gösterdiğini görmekteyiz. Bununla birlikte vilâyetlerin oluşturulması sürecinde kültürel alanda yapılan en önemli yenilik vilâyetlerde matbaa kurulmasıdır, bu gelişme taşra basınının gelişmesine sebep olmuştur.

Takvim-i Vekâyi'in düzenli bir şekilde basılamaması ve basılanların da okuyuculara ulaştırılmaması ile birlikte ilk sayılarından itibaren yabancı dildeki nüshalarının da çıkmaması, geniş toprağa ve kozmopolit yapıya sahip ülkedeki

³⁵ Uygur Kocabaşoğlu, Ali Birinci, "Osmanlı Vilâyet Gazete ve Matbaaları Üzerine Gözlemler", *Kebikeç*, sayı II, Ankara 1995, s. 102-103.

³⁶ Kocabaşoğlu, Birinci, A.g.m. s. 72-74.

halka ulaşmakta Bâb-ı Âlî'yi zor durumda bırakmıştır. Bu gelişmeler neticesinde daha önce zikrettiğimiz gibi vilâyet matbaalarının kurulması ve her vilâyette Türkçe ile birlikte o yöre halkının konuştuğu dilde, çift lisanlı vilâyet gazeteleri yayınlanmaya başlanmıştır. Bu yolda ilk adım atma şerefi Midhat Paşa'ya aittir. 3 Mart 1865'de Türkçe ve Bulgarca olarak, haftada bir defa Tuna gazetesi yayınlanmıştır ki, bunun ilk yüz sayısı bu çalışmamızın esasını oluşturmaktadır.³⁷

Tuna gazetesini sonraki yıllarda farklı vilâyetlerdeki gazeteler takip etmiştir. Bu gazetelerden 10'un dili Türkçe, 7'sinin Türkçe-Arapça, 4'ün Türkçe-Rumca, 2'sinin Türkçe -Ermenice ve birer tanesinin de Türkçe- Sırpça ve Türkçe-Rumca-Sırpça-İbranicendir. Bu gazetelerin bir kısmı 1876 yılından önce basın hayatına başlamıştır.

—1865 yılında “Tuna” gazetesi

—1866 yılında “Fırat”, “Suriye”, “Trablusgarb” gazeteleri

—1867 yılında “Beyrut”, “Envar-ı Şarkıyye” gazeteleri

—1868 yılında “Edirne”, “Yanya” gazeteleri

—1869 yılında “Zevra”(Bağdat), “Hüdavendigâr”(Bursa), “Konya”, “Trabzon”, “Selanik” gazeteleri.

Bazı araştırmacılar vilâyet gazetelerini üç döneme ayırmışlardır.

Birinci dönem(1865 -1877), vilâyet gazetelerinin kurulup geliştikleri dönem.

İkinci dönem(1878 -1908), gazetelere bağlanan umudun büyük ölçüde tükendiği dönem.

Üçüncü dönem – 1908 yılından sonra bu gazetelere yeniden ruh verilmeye çalışılmıştır.³⁸

³⁷ Yazıcı, A.g.e. s. 72–74.

³⁸ Kocabaşoğlu. Birinci, A.g.m. s. 105–107.

Vilâyet gazetelerinde yer alan yazılarda, çoğunlukla yazarların isimleri belirtilmemiştir. Gazetelerde genellikle, tayin, adli, mülki, askeri konular işlenirken, bir kısım yazılar da başka gazetelerden alıntı yapılarak yayınlanmıştır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi vilâyet gazetelerinin büyük kısmının ortak özelliği Türkçe ile birlikte ikinci bir dilde yayınlanmış olmalarıdır. Bu ikinci dil o yörede çoğunluk olan halkın dilidir. İkinci dillerdeki yazılar Türkçe metnin tercümesidirler.

Vilâyet gazeteleri yönetimle yönetilenler arasında bağ kurmakla yetinmemiş, buldukları bölgeye ve bölge halkına farklı hizmetler sunmuşlar, taşralarda süreli yayınların başlangıcı olmakla birlikte matbaacılık eğitiminin de gelişmesinde önemli yer işgal etmişlerdir. Vilâyet gazetelerinin bu hizmetleri sağlamalarına rağmen yine de bazı sıkıntılarla karşılaştıklarını söyleyebiliriz. Ortak sorunlar genellikle, okuyucu azlığı, gazetelerin dağıtılamaması, zorla abone edilmiş olanlardan paraların alınamaması gibi. Bu gazetelerin geleceğini sağlamak için farklı görüşler ve fikirler ortaya atılmışsa da durumun pek farklı olmadığı görülmektedir.

c) XX. Yüzyılın Başlarına Kadar Yayınlanmış Olan Vilâyet Gazeteleri:

Farklı dönemlerde çıkmış olan vilâyet gazetelerini aşağıda liste halinde vermeyi uygun bulduk. Gazeteleri yayın yıllarına göre zikredeceğiz.³⁹

—1865 “Tuna” gazetesi, Türkçe-Bulgarca

—1866 “Bosna” gazetesi, Türkçe-Sırpça

—1866 “Fırat” gazetesi, Türkçe-Ermenice, Türkçe-Rumca

—1866 “Suriye” gazetesi, Türkçe-Arapça

—1866 “Trablusgarb” gazetesi, Türkçe-Arapça

³⁹ Bülent Varlık, “Yerel Basının Öncüsü Vilâyet Gazeteleri”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, c.I, s.100–101.

- 1867 “Beyrut” gazetesi, Türkçe-?
- 1867 “Envar-ı Şarkiye” gazetesi, Türkçe-Ermenice
- 1867 “Girid” gazetesi, Türkçe-Rumca
- 1868 “Edirne” gazetesi, Türkçe-Rumca
- 1868 “İşkodra” gazetesi, Türkçe
- 1868 “Yanya” gazetesi, Türkçe-Rumca
- 1869 “Diyarbakir” gazetesi, Türkçe-Ermenice
- 1869 “Hüdavendigâr” gazetesi, Türkçe-Ermenice
- 1869 “Konya” gazetesi, Türkçe-Rumca
- 1869 “Selanik” gazetesi, Türkçe-Rumca-Bulgarca, Yahudice-Türkçe- Rumca
- 1869 “Trabzon” gazetesi, Türkçe-Rumca
- 1869 “Zevra” gazetesi, Türkçe-Arapça
- 1871 “Prizren” gazetesi, Türkçe-Sırpça
- 1872 “Kastamonu” gazetesi, Türkçe
- 1872 “Seyhan” gazetesi, Türkçe-Rumca
- 1872 “Yemen” gazetesi, Türkçe-Arapça
- 1873 “Rumeli” gazetesi, Türkçe
- 1874 “Ankara” gazetesi, Türkçe
- 1874 “Aydın” gazetesi, Türkçe
- 1876 “Neretva” gazetesi, Türkçe-Sırpça
- 1877 “Kosova” gazetesi, Türkçe-Sırpça
- 1877 “San’a” gazetesi, Türkçe-Arapça
- 1878 “Sivas” gazetesi, Türkçe
- 1882 “Cezair-i Bahr-i Sefid” gazetesi, Türkçe-Rumca

- 1882 “Musul” gazetesi, Türkçe-Arapça
- 1883 “Mamuretü’l Aziz” gazetesi, Türkçe
- 1884 “Manastır” gazetesi, Türkçe
- 1910 “Erciyes” gazetesi, Türkçe
- 1913 “Bolu” gazetesi, Türkçe
- 1914 “Kayseri” gazetesi, Türkçe
- 1916 “Karacahisar” gazetesi, Türkçe
- 1919 “Kocaeli” gazetesi, Türkçe
- 1919 “Malatya” gazetesi, Türkçe
- 1921 “Çorum” gazetesi, Türkçe
- 1922 “Amasya” gazetesi, Türkçe
- 1922 “İstanbul” gazetesi, Türkçe
- 1922 “Taşili” gazetesi, Türkçe
- 1923 “Isparta” gazetesi, Türkçe
- Basra” gazetesi, Türkçe-Arapça
- “Karesi” gazetesi, Türkçe⁴⁰
- “Kudüs” gazetesi, Türkçe-Arapça

Son üç gazetenin yayınlanmış oldukları yılları tespit edemediğimiz için listenin sonunda gösterdik.

⁴⁰ Bu konu hakkında daha geniş bilgi için bkz. Nesimi Yazıcı, “Bölge Tarihinin Kaynağı Olarak Vilâyet Gazeteleri: Karesi Örneği” *Tarih Boyunca Türk Tarihinin Kaynakları Semineri 6–7 Haziran 1996*, İstanbul 1997.

4. Midhat Paşa ve Tuna Vilâyeti

1854'te Balkanlar'da hüküm süren karışıklığın ve asayişsizliğin devam etmesi ve Fransa ile İngiltere elçilerinin de şikâyetlerine sebep olan başı-bozuk askerlerin ve bazı memurların yolsuzluklarını tahkik etmek için Rumeli'nin sağ kolundaki bölgeye Midhat Paşa gönderilmiştir. Görevi gereği altı ay kadar Şumnu, Eski Cuma, İslimye bölgelerinde çalışarak önemli icraatlar yapmıştır. Suçlular tespit edilmiş, muhakemeleri yapılarak cezaları verilmiştir.⁴¹ Görevini tamamladıktan sonra İstanbul'a dönen Midhat Paşa, döneminin Sadrazam'ı Mustafa Reşid Paşa'ya bu bölgelerde yapılması gereken ıslahatı bir lâyiha ile bildirmiştir. Bu görevinden üç yıl sonra 1857'de uygunsuz davranışlarından dolayı şikâyet edilen Silistre Valisi Mirza Said Paşa ile Vidin Valisi Muammer Paşa hakkında inceleme yaparak olayı çözdükten sonra, Tırново'da Bulgarlar tarafından çıkarılan olayı halletme görevi de Midhat Paşa'ya verilmiştir.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı imparatorluğunun iç gelişmelerin hiç de memnuluk verecek bir durumda olmadığı aşikârdır. İmparatorluğun birçok yerlerinde hoşnutsuzluk, başkaldırma ve imparatorluktan kendilerini ayırmak için ayaklanmalar baş göstermiştir. Özellikle, Rumeli'de Slav soyundan olan tebaanın çoğunluk olduğu bölgelerde, Rusya'nın da tesiriyle bir hareketlenme olduğu görülmektedir.⁴²

Osmanlı idarecileri ıslahatı uygulamak ve memleketin yönetimini yoluna koymak devletin geleceğini kurtarmak için çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Sadrazam Kıbrıslı Mehmed Paşa, idarenin bozuk olduğu ve karışıklıkların son noktasına

⁴¹ M.Tayyib Gökbilgin, "Midhat Paşa", *İ A*, c. VII, s. 271.

⁴² Bekir Sıtkı Baykal, "Midhat Paşa" Siyasi ve İdari Şahsiyeti, T.C. Ziraat Bankası 100. Yıl Armanı, 1964 Kırıl Matbaası s.10–11.

ulaştıkları Rumeli’de olayları ve gerçek durumu yerinde incelemek için bu bölgeyi ziyaret etmiştir.

Niş, Vidin ve Rusçuk taraflarında yaptığı gezilerde, daha önce buralarda Midhat Paşa’nın almış olduğu tedbirlerin isabetli olduğunu ve olumlu sonuçlar vermiş bulunduğuna bizzat şahit olmuştur. Bu işi en başarılı şekilde yürütebilecek adamın da Midhat Paşa olabileceğini düşünen Sadrazam Mehmed Paşa, Mabeyn ve Bâb-ı Âlî’ye teklifte bulunarak, Midhat Paşa’ya vezirlik rütbesi verilerek Niş Valiliği’ne tayin olunmasını sağlamıştır. Daha kırk yaşına basmadan genç vâli 20 Mart 1861’de görevine başlamış ve yaptığı geniş çalışmalarla kabiliyet ve yaratıcılığundan söz ettirmeye başlamıştır⁴³.

Buralarda başarılı sonuçlar elde ettiği görülen valinin, vilâyet nizamnamesi hazırlanırken de düşünce ve çalışmalarından istifade edilmiştir. Çünkü Midhat Paşa kısa süren Niş Valiliği (1861–1864) döneminde başarılı bir yönetim tablosu sergilemiştir, eyaletlerin karışık durumlarını düzenleyerek bir sistem oluşturmuştur. Yeni nizamnameyi bütün imparatorlukta uygulamaya cesaret edemeyen Bâb-ı Âlî bir ön uygulama olarak Tuna Vilâyeti’ni kurmuş Midhat Paşa’yı da vâli olarak tayin etmiştir.⁴⁴ Tuna Vilâyeti sınırları itibariyle hemen bugünkü bütün Bulgaristan’ı kaplamaktadır. Vilâyet eski Niş, Vidin ve Silistre eyaletlerinin birleştirilmesiyle kurulmuştur.⁴⁵

Bulgar tarihçilerinden Georgi Pletnyov’a göre Bâb-ı Âlî vilâyet sistemini oluşturmakla iki temel hedef benimsemiştir.

⁴³ Nejat Göyünç, “Midhat Paşa’nın Niş Valiliği Hakkında Notlar ve Belgeler”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası 1982, s. 279.

⁴⁴ Hüdayi Şentürk, *Osmanlı Devletinde Bulgar Meselesi*, TTK, Ankara 1992, s. 169–170.

⁴⁵ İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri*, TTK, Ankara 2002, s. 53.

1- Vilâyet Nizamnamesi'nin kabul edilmesi ve yeni idarî birimlerde idarenin ciddi şekilde merkezileştirilmesi sonucu, Bâb-ı Âlî, idarenin şahsi yönde kullanılmasını ve rüşvet olaylarını önlemeyi amaçlamıştır.

2- Bütün vilâyetlerde yönetim geleneksel, milli ve dini dirençleri kırıp, tebaaya Osmanlılık düşüncesini aşılama.⁴⁶

Vilâyet usulü parça parça ve karışık bir halde bulunan birtakım idarî organları, merkezî idareye bağlayarak, idarî-mülkî, adlî, malî ve imar işlerinin ıslahı ile ilgili hususlarda sağlam bir zabıta ve fiili bir kuvvet kurmak ihtiyacı ve maksadına bağlı olarak ihdas olunmuştur.

Vilâyet usûlü esas itibâriyle Fransa'da uygulanan departman sistemi gibi vilâyetleri sancaklara, kaza ve nahiyelere bölerek bütün idarî organları tamamen Valinin emri altına vermiştir. Tuna Vilâyeti teşkil olunduktan sonra alt birimler üç sınıfa bölünmüştür,

—Sancak

—Kaza

—Nahiye

Tuna Vilâyeti 7 sancak, 45 kaza ve 17 nahiyeden oluşmuştur. Yeni oluşturulan vilâyet 91 624 m² üzerine kurulmuştur. Yaklaşık iki milyon nüfusa sahip olup, bunların büyük çoğunluğunu gayrimüslimler oluşturmuşlardır (Bulgar, Arnavut, Yunan, Yahudi, v.s.)⁴⁷

⁴⁶ Georgi Pletnyov, Midhat Taşa i Upravlenieto na Dunavskiya Vilâyet, Veliko Tırnovo 1994, s. 38–39.

⁴⁷ İ.E. Fadeeva, Midhat Paşa, Jizn i Deyatelnost, Akademiya Nauk SSSR, Moskova 1977, s. 20.

BİRİNCİ BÖLÜM

TUNA MATBAASI ve TUNA GAZETESİ

I. VİLÂYET MATBAASI ve GAZETESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

1. Tuna Matbaası

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nda mülkî ve idarî alanda yapılan yeniliklere paralel olarak eğitim ve kültür alanında da önemli ıslahatlar yapılmıştır. Kültürel alanda yapılan en önemli yenilik, 1864 yılından itibaren vilâyet usulünün ihdasıyla hemen bütün vilâyet merkezlerinde resmî vilâyet matbaalarının kurulmuş olmasıdır. Bu alanda atılan ilk adım Midhat Paşa'ya aittir. Niş'te vali bulunduğu sırada bir matbaa kurmak arzusuyla Londra'dan litografya makinesi getirmek için girişimde bulunmuştur. Fakat vilâyet nizamnamesinin hazırlanması için İstanbul'a çağrıldığından bu arzusunu gerçekleştirme imkânı bulamamıştır.⁴⁸

Vilâyet matbaaları ve buralarda basılan, gazete, dergi ve salnamelerin bölge gazeteciliğinin doğmasına ve kamuoyunun uyanmasına önayak olduklarını söyleyebiliriz. Vilâyet matbaaları aynı zamanda kırtasiye ihtiyaçlarını da karşılamışlardır.

⁴⁸ İsmail Selimoğlu, "Balkanlardaki Türk Kültürünün Dünü-Bugünü-Yarını", Uluslar arası Sempozyumu (26–28 Ekim2001) Bildiri Kitabı, Bursa 2002, s134.

Bâb-ı Âlî mülkî idarede yenilik yapılmasını kararlaştırdığı zaman, bir örnek vilâyet olarak ve merkezi Rusçuk şehri olan Tuna Vilâyeti kurulmuş(1864), bu yeni kurulan vilâyetin idaresine, daha önce buralarda önemli işlere imza atmış olan Midhat Paşa tayin olunmuştur. Midhat Paşa Niş'te uygulamış olduğu ıslahatları burada da tatbik etmeye başlamıştır. Vali Avrupa'ya yaptığı seyahat esnasında matbaa ve basının önemini iyice idrak etmiştir. Bu konu hakkında Tuna gazetesi şu yazıyı yazmıştır:

“ Bir halkın ve bir memleketin emniyet ve mamuriyeti ve saadet-i hâli için ibtida en lâzım ve vacip olan tedbir izâle-i cehalet ve hüsn-i terbiyet kazıyyeleri olub bunun husûlü dâhi bir taraftan esbâbının ta'mîm ve tahsîli ve hüsn-i terbiyesi için ahlâk ve adât-ı haseneyi icâb iden usûl ve kavâidin te'sis ve neşri ile vücuda geldiğinden ve asrımızda fenn-i tabaat bu misillü teshilâtın vasıta-i müstakillesi ve umûmen vukûf ve mâlumâtın adetâ bir makinesi olduğundan vilâyet-i cedîdenin te'sis buyurulan usûl ve nizâmât-ı adîdesinin âsâr-ı nâfiasına ilâveten merkez-i vilâyette bir matbaanın dahi vaz' ve ihdasıyla neşr-i ulûm ve fûnûnun teshil-i vesaili hususunda şâyân-ı musâde-i seniyye-i hazret-i padişahi dahi memleket ve ahalinin matlub ve mültezem-i âlî olan saadet ve mamuriyeti levazımında olmasıyla derhal iktizası icra olunarak Türkçe ve Bulgarca lisanlarında matbuât-ı resmiyye ve edebiyeye mahsus olmak üzere nefsi Rusçuk'ta açılan matba-i vilâyet mezhebçe ve devletçe muzîr olmayan her dürlü kütüb ve risâilin tab'ına me'zun olduğu gibi...”⁴⁹

Tuna Vilâyeti nizamnamesinin dokuzuncu maddesi⁵⁰ gereğince bir vilâyet matbaasının kurulması gerekmektedir. Midhat Paşa vilâyet matbaasını faaliyete

⁴⁹ Tuna Sayı 1, 16 Şevval 1281.

⁵⁰ Şentürk, A.g.e. s.254. Vilâyetin umûr-ı umûmiye-i tahrîriyyesi, Vilâyet Mektûbcusu unvânıyla taraf-ı devletden mansûb bir me'mûra muhavvel olup ve ma'iyetinde bir Tahrîrât kalemi bulunup,

geçirmekle hedeflemiş olduğu amaçlarından biri, baş kısmında Slav propagandası basılmış olan eserlerin önüne geçerek, aynı kısmında Sultan'a methiyeler ve övgüler olan eserler basmaktır. Midhat Paşa'nın bu konudaki diğer amacı da yapılan ıslahatların halka duyurulmasıdır.⁵¹ Vilâyet matbaasının ihtiyaçlarını giderirken vali bunların zamanının en modern teknolojileri olmasına dikkat etmiştir.

İlk vilâyet matbaası hurufât, makine, taşbasma, mücellithane ve depo olmak üzere beş bölüme ayrılmıştır. Hurufât kısmında iki adet büyük harf makinesiyle bir adet harf presi bulunmaktaydı. Matbaa onbin okkadan fazla, oldukça zengin harf çeşidine sahiptir, Bulgarca (normal ve eski slav), Fransızca, Rumca, Türkçe, fakat matbaanın faaliyet gösterdiği oniki buçuk yıl içerisinde bu harflerin bir kısmı hiç kullanılmamıştır. Matbaanın litografya bölümü dört adet makineden ibarettir, ayrıca zarf, defter ve benzeri kırtasiye malzemelerini imal etmek için de dört adet makine mevcuttur.⁵²

Tuna gazetesi Tuna vilâyet matbaasında basılmıştır. Bu nedenle gazetenin kadrosunu matbaanınkinden tam olarak ayırmak mümkün değildir. Kadro şu görevlilerden oluşmaktadır: Matbaa müdürü, Muhasebeci ve muavini, Litografyacı ve muavini, Mücellit ustası ve üç çırağı, Makineci ve iki yardımcısı, Gazete başyazarı ve muavini, Türkçe baş mürettip ve üç yardımcısı, Bulgarca baş mürettip ve dört yardımcısı, iki Bulgarca ve bir Fransızca tercüman, biri genel ve diğeri Rusçuk şehri içinde olmak üzere iki gazete dağıtıcısı ile muhtelif yerlerde çalışan onbeş maaşlı hademe.⁵³ Ayrıca Rusçuk İslahhanesi talebelerinden on kadar Türk ve Bulgar genci her gün öğleden sonra matbaada müretteplik ve mücellitlik zanaatını

dâirenin kâffe-i mükâtebât-ı resmîyesi ve evrâkının kuyûdunun muhâfazası, bu vasıta ile icrâkılınacak ve vilâyetde bir matba'a olup Mektûbculuğun zir-i idâresinde bulunacaktır.

⁵¹ Pletnyov, A.g.e. s. 81.

⁵² İsmail Eren, "Tuna Vilâyeti Matbaası ve Neşriyatı", *Türk Kültürü*, c. III, Ankara 1964–1965.

⁵³ Selimoğlu, A.g.m. s. 135.

öğrenmişlerdir. Bu öğrenciler arasından başarılı olan bir iki tanesi Avrupa'ya ihtisas için gönderilip orada öğrendikleri yenilikleri döndüklerinde buralarda tatbik etmeye çalışmışlardır. Bu matbaada yetişen öğrenciler Türk ve Bulgar matbaacılık ve gazeteciliğinin büyük katkıları sağlamışlardır.⁵⁴

Vilâyet matbaası ayrıca yazar ve şairlerin ilgisini çekebilmek için, matbaa yönetimi basılan eserlerde %10 indirim yapılacağını ilân etmiştir.⁵⁵ Matbaanın temizlik ve diğer ağır işleri için her sabah hapisaneden 20 -25 tutuklu getirilerek çalıştırılmışlardır.

Tuna Vilâyeti Matbaası'nda çalışanlar arasında enteresan simalar görmek mümkündür. Nitekim bu simalardan biri Dragan Tsankov'dur ki, kendisi matbaanın ilk müdürüdür. İvan Çorapçiev, kendi eserleri olmasıyla birlikte birkaç eser de tercüme ederek yayınlamıştır. Yusuf Ziya Efendi, matbaa litografyacısı ve daha sonraki yıllarda da müdürüdür, bu matbaada çalışanlar arasında en enteresan sima tanınmış yazar ve gazeteci Ahmed Midhat Efendi'dir. Kendisi "Tuna" gazetesinde yazı işlerine yardım etme göreviyle gazetecilik hayatına başlamıştır. Daha sonra gazete yazarı ve başyazar olarak da görev yapmıştır.

Her yıl gelişme kaydeden bu ilk vilâyet matbaası, ancak 1877 yılı Haziran ayına kadar hayatta kalabilmiştir. Vuku bulan Rus-Türk savaşı sırasında atılan top mermileri sonucu matbaa epeyce hasara uğramıştır. Matbaanın sağlam kalan bir kısım parçaları da 1881 yılında Sofya'da kurulan Devlet Matbaasına nakledilmiştir.

⁵⁴ Eren, A.g.m. s. 313-314.

⁵⁵ "Mekâtib maâbitte kiraat olunacak Türkçe ve Bulgarca kütüb ve risâil ve sâirenin bilcümle basmahanelerde muayyen olan fiyatına göre sahibine ve ticarete malî her kaç guruşa çıkar ise ondan yüzde on guruş noksanıyla vilâyet matbaasında tab'ı mukarrer olduğundan ve şimdiki halde matbaanın mevcut olan büyük çerh destgâhı bu misillî matbuâtı tesrî ve teshîl iderek tüccar malı olmak üzere elyevm bazı kütüb dahi basmakda bulunduğundan o mekûle kütüb ve risâil-i makbûle tab' ve temsil itdirmek isteyenlerin matbaa idaresine müracaat eylemeleri ilân olunur. Bu konu hakkında ayrıca bkz. Pletnyov, A.g.e. s. 81.

Böylece ilk vilâyet matbaası hayatiyetini kısmen de olsa bir başka kuruluştaki devam ettirmiştir.⁵⁶

Oniki küsur yıl faaliyet gösteren bu ilk vilâyet matbaasında iki gazete, bir gazete ilâvesi, dört dergi (bunlara salnameler de dâhildir), bir dergi ilâvesi ile Türkçe ve Bulgarca eserler yayınlanmıştır.

2. Tuna Matbaasının Yayın Faaliyetleri

İlk vilâyet matbaası olmasına rağmen uzun müddet faaliyet gösteren Tuna Vilâyet Matbaası, Rus-Türk savaşında hayatiyetini yitirmiştir. Matbaada yayınlanan gazete ve eserlerin isimlerini sırasıyla zikredeceğiz.

a) Gazeteler

1. “Tuna” gazetesi, (1865 -1877)
2. “Tuna” gazetesinin ilavesi
3. “Güneş” gazetesi, (1875) Türkçe-Fransızca

b) Dergiler

1. “Mecra-yı Efkâr”, Türkçe-Bulgarca, aylık ilmi dergi (1876 -1868)
2. “Tuna Vilâyeti salnameleri”, (1867 -1876)
3. “Slava”(Şan) , Bulgarca dinî ahlâkî dergi (1871 -1872)
4. “Uçilişte”(Okul), Bulgarca eğitim pedagoji dergisi (1872 -1874)
5. “Uçilişte” dergisinin ilâvesi

⁵⁶ Eren, A.g.m. s. 315.

c) Eserler

Tuna matbaasında basılan Türkçe eserlerin sayısı ve muhtevası kesin olarak tespit edilemediğinden belli bir rakam zikredemeyiz. Bulgarca olarak yüz kırk civarında eserin basıldığı İ.Eren tarafından belirtilmiştir.⁵⁷

II. TUNA GAZETESİNİN DIŞ TANITIMI

Tanzimat döneminde, gazete ve dergi mahiyetindeki süreli yayınlar önce İstanbul'da ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte dönemin sonlarında vilâyet teşkilâtının oluşturulmasına muvazi olarak, taşra basını da ortaya çıkmıştır.

Toplumlara etkisi ve faydası açısından gazetelerin öğretici yönü daha Takvim-i Vekâyi'den itibaren anlaşılmıştır. Bu nedenle çeşitli merkezlerde matbaalar kurulmaya başlanmıştır. Buralarda bir taraftan bölgenin evrak ve kırtasiye ihtiyaçları karşılanırken, diğer taraftan da kitaplar basılmıştır. Bu beklentiler vilâyet teşkilâtıyla birlikte gerçekleştirilme aşamasına ulaşmıştır.⁵⁸

Tanzimat'ın ilânından sonra, mahalli idareler ile ilgili ilk büyük düzenleme 7 Kasım 1864 tarihinde çıkarılan nizamname ile yapılmıştır. Bu nizamname ile eyalet sistemi kaldırılarak yerine vilâyet sistemi getirilmiştir. Fransız idare sistemi örnek alınarak oluşturulan nizamnamenin hükümleri bir anda değil, fakat aşamalarla uygulanmaya başlanmıştır. İlk uygulamaya, nizamnamenin çıkmasından önce, 8 Ekim 1864 tarihinde yayımlanan Tuna Vilâyeti Nizamnamesi ile kurulan Tuna Vilâyetinde başlanmıştır. Buradaki uygulamalardan kısa sürede olumlu sonuçlar

⁵⁷ Eren, A.g.m. s. 316–318.

⁵⁸ Yazıcı, A.g.e. s. 72.

alınması üzerine uygulama bütün ülkeyi kapsamıştır.⁵⁹ Bu uygulamanın ilk örneği, Niş, Silistre ve Vidin Eyaletlerinin birleştirilmesi ile oluşturulan Tuna Vilâyeti'nde, 3 Mart 1865'te Türkçe-Bulgarca yayınlanan Tuna gazetesidir⁶⁰

III. GAZETENİN KURULUŞU

Tuna, vilâyet gazeteciliği ekseninde yayın hayatına 16 Şevval 1281/ 3 Mart 1865 tarihinde başlamıştır. Gazete, Tuna Vilâyet Matbaası'nda neşrolunmuştur. Bu konu hakkında Bâb-ı Âlî'den yazılan ve irade-i seniyye-ye iktiran eden belgeyi zikretmemiz uygun olur.

“Atufetlu efendim hazretleri”

Tuna Vilâyet-i celîlesinin Nizamname-i mukarreri hükmünce, merkez-i vilâyette ihdas ve ittihaz olunan matbaa, Türkçe ve Bulgarca hurufatını câmî olarak, vilâyetin teshil-i usul ve muamalât-ı tahririyesi için vaz'olunduğu gibi hüsn-i terbiye-i umumiyenin ve sabit ve esbabı cümlesinden olmak ve memalik-i muhtelifeden Bulgaristana gelen gazetelerden halkça bir nevi istğna hâsıl edilmek üzere nısfı Türkçe ve nısfı Bulgarca bir gazete tabı dahi tasavvurat-ı vakıa iktizasından bulunduğu binaen şimdilik bir nümune ve bunun külliyyatına mukaddime olarak bu defa tertib ve tab'olunmuş olan ilk nüshası gönderildiğine dair vilâyet-i müşarünleyha valisi devletlü Midhat Paşa hazretlerinin varit olan tahrirat zikrolunan gazete ile beraber arz ve takdim kılındı siyak-ı iş'ardan anlaşıldığı veçhile Bulgaristanın hiçbir mahallinde matbaa olmadığından saye-i muvaffakiyet-vaye-i hazret-i şehinşahide şimdi böyle bir gazetenin ihdası ve bir bendinde ilân

⁵⁹ Bülent Varlık, “Yerli Basının Öncüsü Vilâyet Gazeteleri”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul 1985, c. I, s. 99, ayrıca bu konu hakkında bkz. Musa Çadırcı, “Tanzimat”, *Osmanlı*, c. VI, Ankara 2000, s. 185.

⁶⁰ Koloğlu, A.g.m. s. 94.

olunduğu üzere kâffe-i kütup ve resailin bu matbaada sair yerlerden daha ehven fiyatla yapılacağının vadedilmesi memnuniyet-i umumiyetle istilzam eylemiş olmasıyla muvafık-ı emr-ü ferman-ı hazret-i padişahi buyurulduğu halde takdir-i icraatını mutazammın vali-i müşarun ileyhe cevapname tasdir olunacağı beyaniyle tezkere-i sanaverî terkîm olundu efendim” 9 Şevval 1281

Mâruz-ı çaker-i keminelere ki bende-i dest-i tevkir olan işbu tezkire-i samiye-i asafaneleriyle zikrolunan tahrirat ve gazete manzur-ı mealî-meftûr-ı hazret-i padişahi buyurulmuş ve-ber mucib-i isti'zân müşarunleyhe cevapname tasdir olunmasına müteallik ve şeref sudûr buyurulan emr-ü irade-i seniyye-i cenab-ı mülûkâne icab-ı âlisinden olarak mezkûr tahrirat ve gazete yine savb-i sami-i asafanelerine iade kılınmış olmakla olbabda emr-ü ferman hazret-i veliyü'l-emirdir 10 Şevval 1281⁶¹

Gazetenin muntazam bir şekilde yayınlanmasında, o dönemin valisinin yanında, gazetede yazar ve başyazar olarak görev yapan Ahmed Midhat Efendi'nin de üstün gayretlerini belirtmemiz gerekmektedir. Kendi ifadelerine göre Ahmed Midhat Efendi gazetenin yayınlanacak olan her sayısını azami üç saatte hazırlamıştır.⁶²

Tuna haftalık bir gazetedir. Bu durum gazetede, “iş bu gazete dâhiliye ve hariciye ve her dürlü mebâhisi şâmil olarak haftada bir defa Çarşamba günleri çıkar”,⁶³ ifadesi ile belirtilmiştir. Ancak gazete 82 yılı mart ayından (52. nüshadan) itibaren haftada iki defa Çarşamba ve Pazar günleri yayınlanacağını açıklamıştır. Bu tarihten itibaren gazetenin haftada iki defa yayınlandığı elimizdeki nüshalarla da sabittir. Vilâyet haricindeki müşterilerin de posta ücretini ödeyerek gazeteyi

⁶¹ Baykal, A.g.e. s. 17.

⁶² Eren, A.g.m. s. 315.

⁶³ Tuna, Sayı 1, 16 Şevval 1281.

alabilecekleri ilân edilmiştir.⁶⁴ Ayrıca gazete bayram günleri yayınlanmayacağını da bildirmiştir.⁶⁵

Gazetenin tirajına ilişkin olarak bilgi verecek olursak, daha ilk sayılardan itibaren gazetenin tirajının hızla yükseldiğine şahit oluruz. Bu konu ile ilgili gazete şu açıklamayı yapmaktadır: “iş bu gazetenin merkez-i vilâyette bidâyet-i vaz’ ve ihdasında ne mikdar nüsha çıkarılacağı bittab’î malum olamıyarak yalnız birinciden üçüncü ve dördüncü numroya kadar dörder beşeryüz nüsha basılıp neşr olunmuş olması üzerine fevka’l-me’mûl zuhur iden müşteriler birinci nüshasından itibaren gazeteye talip olmuş iseler de birinci numrodan dörde kadar olan nüshalar bermenvâl-i mukarrer az basılmış ve onlar dahi meccanen dağıtılmış olmasıyla mevcudu kalmadığından bunların yeniden tabıyla müşterilere irsali lâzım gelup...”⁶⁶

Diğer vilâyet gazetelerinin birçoğuna nazaran Tuna gazetesine ilginin daha ilk sayılardan itibaren olduğunu ve bu ilginin giderek arttığını görmekteyiz. Bizim bu görüşümüzü gazetede yer alan şu yazı da desteklemektedir: “saye-i şevkat’vaye-i hazret-i şahanede Tuna Vilâyeti’nin teşekkülüyle beraber vaz’ ve ihdas olunan Tuna gazetesini vilâyetçe mevki-i fiil ve icraya konulan nizâmat ve talimat ve sair bir takım kavaid ve hususâtı nâfiâ ve mütenevvianın fihrist-i ahvali ve dâhilen ve haricen suret-nûma’yı zuhur olunan vekâyî ve havadis-i ruzgârın mir’at-ı hakâik-i iştimali olduğundan her tarafça mazhar-ı hüsn-i telakki kabul olarak bugünkü günde bin beşyüzden ziyade müşterisi olduğu...”⁶⁷

Tuna gazetesini ilk vilâyet gazetesini olmasına rağmen muntazam bir şekilde hayatını Rus-Türk savaşına (1877) kadar devam ettirmiştir. Eğer Tuna gazetesini,

⁶⁴ Tuna, Sayı 52, 20 Şevval 1282.

⁶⁵ Önümüzdeki Çarşamba günü bayramın birinci gününe tesadüf ideceğinden yevmi mezkûrde gazete çıkarılmayacağı müşterilerimize ilân olunur, Tuna, Sayı 64, 7 Zilhicce 1282.

⁶⁶ Tuna, Sayı 12, 6 Muharrem 1282.

⁶⁷ Tuna, Sayı 47, 19 Kanuni Sâni 1281.

1869 yılında yayınlanmaya başlayan Hüdavendigâr gazetesiyle karşılaştıracak olursak aradaki farkı daha net olarak görmüş oluruz. Hüdavendigâr gazetesi 80 -100 adet baskı yaparken,⁶⁸ Tuna gazetesi 47. sayısından itibaren 1500 nüshayı aşmıştır.

Bizce önemli olan ve belirtilmesi gereken bir konu da, gazetenin yayın hayatına başladığı dönem haftalık diye tanıtılması, ancak gazete 1282 yılı mart ayından (52. nüshasından) itibaren haftada iki defa, Çarşamba ve Pazar günleri yayınlanmaya başlanmış olmasıdır. Gazete bu konu hakkında şu açıklamayı yapmıştır, “bir taraftan dahi günden güne umumun tezâyüd-i rağbeti müellif ve muharrirlerine bâis-i şevk ve iftihar olmak ve sahihan muntazam olan fevâid ve muhassenâtı görülmek hasebiyle mezkûr gazete şimdiye kadar haftada bir kere çıkmakta iken sekseniki senesi Martından itibaren haftada iki defa yani beher Çarşamba ve Pazar günleri birer nüsha çıkarılmasına karar verilmiştir.”⁶⁹

IV. TEKNİK BİLGİLER

Her süreli yayın organının tanıtımında kaç sayfa olduğu, sütun sayısı, boyutları, mizanpajı ve fiyatı önem taşır. Biz de şimdi sırasıyla Tuna’yla ilgili bu teknik bilgileri vereceğiz.

a) Sayfa

Gazete yayın hayatına başladığı dönemden itibaren, iki sayfa Türkçe ve iki sayfa Bulgarca olarak yayınlandığını görmekteyiz. Ancak gazete her hicri ayın

⁶⁸ Uygur Kocabaşoğlu, “Tuna Vilâyeti Gazetesi” *OTAM*, c. II, Ankara 1991, s. 144.

⁶⁹ Tuna, Sayı 47, 19 Kanuni Sâni 1281.

sonunda ilave ekler yayınlamıştır, bu ilavelerde yalnız, emir, kanun, tüzük ve muhakeme kararları yayınlanmıştır.⁷⁰

İncelediğimiz dönem içerisinde gazete okuyucularına standart yaprak sayısı ve standart ebatlarda ulaşmıştır. Ayrıca bu dönem içerisinde gazetenin maddi krizde olduğu veya zamanında yayınlanamadığına dair herhangi bir bilgiye rastlamadık. Bu durum idarecilerin gazeteye ne derece önem verdiğini göstermektedir.

b) Sütun

Tuna Vilâyet Gazetesi'nin ilk sayısından sekizinci sayısına kadar olan nüshalarda, her sayfa üç sütundan oluşmaktadır. 14 Zilhicce/ 28 Nisan 1865 tarihli dokuzuncu sayıdan başlayarak incelediğimiz dönem içerisindeki son sayıya kadar, her sayfası dört sütundan ibaret olarak yayınlanmaya devam etmiştir.

c) Ebadı

Sofya Milli Kütüphanesinde koleksiyonunu bulduğumuz gazetenin orijinal nüshalarını görme imkânımız olmadı, ancak Uygur Kocabaşoğlu'nun⁷¹ verdiği bilgilerden anlaşıldığına göre, 1. sayıdan 8. sayıya kadar olan nüshaların boyutları 37sm x 26sm'dir. 14 Zilhicce 1281/28 Nisan1865 tarihli dokuzuncu sayıdan itibaren sayfa boyutları 54sm x 36sm'e çıkarılmıştır.

⁷⁰ Eren, A.g.m. s. 316.

⁷¹ Kocabaşoğlu, A.g.m. s.143-144.

d) Mizanpajı

Mizanpaj, sayfayı yukarıdan aşağıya haberlerin ve klişelerin önemine göre kısımlara ayırma ve sonra da ayrılan kısımlara haberlerin başlıklarını ve klişelerin yerlerini işaret etme ve düzenlemedir. Birinci sayfa içeriği gösteren numunedir.

Tuna gazetesinin mizanpaj anlayışı kesinlikle bugünkü gazeteler gibi değildir, fakat basıldığı dönemin şartlarına göre mükemmel olduğunu söyleyebiliriz. Bu dönem gazetelerinde manşet anlayışı söz konusu değildir, yalnız bölüm başlıkları vardır.

Gazetenin birinci sayfasında, en üstte ortada büyük harflerle yazılmış “Tuna” ismi vardır.⁷² Başlığın sol tarafında gazetenin numarası ve malî tarih (bazı sayılarda mali tarih verilmemiştir) bulunmaktadır. Sağ tarafta hicrî tarih ile gazetenin yayınlandığı gün yazılıdır. Bu bilgilerin alt kısmında iki sıra halinde, abonelik şartları, senelik fiyatı, altı aylık fiyatı ve her nüshasının fiyatı hakkında bilgiler yer almaktadır. Bu ifadenin altında da: “dâhil-i vilâyetten mâadâ mahaller için bu fiyata posta ücreti zam olunur, seneliği veyahud altı aylığı almak istenildiği halde merkez vilâyet matbaasına müracaat olunmak lâzım gelir” ifadesi yer almaktadır.

Tuna başlığının altında sağdan sola iki çizgi vardır, bu çizgilerin arasında, “iş bu gazete dâhiliye ve hariciye ve türlü mebâhisi şamil olarak haftada bir defa Çarşamba günleri çıkar” yazısı bulunmaktadır. Ancak elimizde mevcut olan⁷³ nüshalardan 55. sayıdan itibaren “haftada iki defa Çarşamba ve Pazar günleri çıkar” yazısı kullanılmıştır. Ancak gazetenin Bulgarca kısmında fark vardır. Gazetenin sağ üst köşesinde sayı numarası bulunmaktadır, sol üst köşesinde çıktığı yıl, bu bilgilerin ortasında gazetenin çıktığı gün, ay, sene misal,(Pazar, 24 Temmuz 1866).

⁷² Gazetenin ismi olan bu başlık, yazı stili itibariyle değişmemiştir.

⁷³ Elimizdeki mevcut olan koleksiyonda gazetenin 41, 53 ve 54. nüshaları eksiktir

Bu bilgilerin altında şerit halinde iki çizgi vardır, bu çizgilerin arasında ortada gazetenin ismi yazılıdır, ismin bulunduğu hizada sağ köşede gazetenin yıllık, altı aylık ve her nüshasına dair bilgiler yer almaktadır, sol tarafta ise gazetenin haftada kaç defa çıktığı ve abonelik şartları yazılıdır. Başlığın altında iri yazılarla “iç ve dış haberleri içeren ve her türlü düşünceye yer veren gazete”dir ibaresi yer almaktadır.

Gazetenin ikinci sayfasında, sayfa numarası, tarih ve başlık yoktur. Ancak Bulgarca kısmında sağ üst köşesinde sayfa numarası, üstte sayfanın ortasında gazetenin ismi, altta ortada ise basıldığı şehir ve matbaa hakkında kısa bilgiler yer almaktadır. Gazetede yukarıdan aşağıya çizilmiş çizgiler sütun aralarını ayırmaktadır. Bu yönü ile gazetede boyuna mizanpaj usulü kullanılmıştır. Gazetede haber, bildiri türü başlıklar daha iri ve koyu siyah yazı ile yazılmışlardır, alıntı yapılan gazetelerin isimleri parantez içinde yazılmıştır.

Tuna’da yer alan haberler belli başlıklar altında okuyucuya sunulmuştur. Resmî nitelikli yazılar ön sırada yer almışlardır (rütbe verme, atama v.s.). Gazetenin ilk sekiz sayısında haberler üç ana başlık altında verilmiştir ki bunlar, “Mevâdd-ı Hususiye”, “Havadis-i Hariciye”, “İlânât”tır. Sekizinci sayıdan itibaren haberler dört anabasklıkında verilmeye başlanmıştır. “Mevâdd-ı Hususiye”, “Mevâdd-ı Umumiye”, “Havadis-i Hariciye” ve “İlânât”.

-“Mevâdd-ı Hususiye” başlığı altındaki haberler tamamen vilâyetle ilgili haberlerdir, bu haberler daima ilk sayfada yer almışlardır.

-“Mevâdd-ı Umumiye” başlığı altındaki haberler, Osmanlı ülkesiyle ilgili her alandaki haberleri içermektedir.

-“Havadis-i Hariciye” başlığı altındaki haberler, yabancı ülke ve şahıslarla ilgili haberlerdir ki, bu haberler İstanbul gazetelerinden alıntı yapılarak yayınlanmıştır.

-“İlânât” bölümünü ikiye ayırabiliriz,

a) Kamusal ilânlar

b) Özel ilânlar

e) Ücreti

Gazete yayın hayatına başladığında, her nüshasının fiyatı 40 para, seneliği 40 ve altı aylığı 25 guruştur. Ancak vilâyet haricinden gazete almak isteyenler, gazetenin fiyatı hariç olarak posta ücretini de ödemeleri gerekmektedir. Ayrıca gazetede ilân yayınlamak isteyenlerin ücretini ödeyerek ilânlarını yayınlatabileceklerini gazete şu ifadelerle açıklamıştır: “İş bu gazetede ilânı murad olunan mevâddın ücret-i tab’iyesi sahibi tarafından verildiği halde derc ve ilân olunacağı misillû umûma fâidelü maârif ve sanaî ve saireye dair mebâhisi şâmil olan evrâk-ı mersûle meccânen kabul ile tab olunacağı cümleye beyan kılınur.⁷⁴

Malî 1281yılı Mart ayından itibaren gazetenin haftada iki defa çıkacağı ve buna mukabil fiyatının da arttırılacağını gazete 47. nüshasında bildirmiştir. 55. sayıdan itibaren gazetenin fiyatında artış olmuştur. Seneliği 70, altı aylığı 40 guruşa çıkarılmış, her nüshası da 40 paradan satılmıştır. Gazetenin yüzüncü nüshasına kadar olan sayılarında fiyatı değişmemiştir.

⁷⁴Tuna Sayı 3, 1 Zilkade 1281.

İKİNCİ BÖLÜM

TUNA'NIN MUHTEVA TAHLİLİ

A. Ekonomi

1. Memleket Sandıkları

Midhat Paşa, nitelikleri açısından döneminde az rastlanan şahsiyetler arasındadır. Daha genç yaşta iken ülke çapında önemli görevler almış, bu da hem ülkesini hem de halkını daha iyi tanımasına imkân sağlamıştır. Bir zamanlar çok kuvvetli olan Osmanlı İmparatorluğu çok uluslu halkının bütün gereksinimlerini eşitlikle güvence altına almıştır. İlerleyen dönemlerde devlet yönetimindeki eksiklikleri giderebilmek için Meşrutiyet'in ve Anayasa'nın yol göstericiliğinden faydalanmıştır. Midhat Paşa'nın bu alandaki yeniliklerinden biri de Memleket sandıklarıdır.

İlk Memleket Sandığı, Midhat Paşa tarafından Pirot'ta 1863 yılında, ikincisi de Niş Eyaletinde yine onun tarafından hayata geçirilmiştir.⁷⁵

⁷⁵ Pletnyov, A.g.e. s. 127.

Memleket sandıklarıyla ilgili olarak bizce belirtilmesi gereken bir nokta vardır, burada devletten yardım alınarak değil de, köylünün köylüye yardım etme usulü benimsenmiştir. Ancak köylü halkın fakir olması ve sandıklara gereken maddi desteği sağlayamaması, Midhat Paşa'yı köylüyü zor durumda bırakmayacak bir sermaye arayışına sevk etmiştir. Midhat Paşa “**İMECE**” usulüne benzer bir usul benimseyip köylünün, köylüye destek çıkmasını sağlamıştır. Böylece köylü faizcilerden kurtulmuştur. Bu usul şu şekilde yürütülmüştür: Köylerde kullanılmayan birçok boş arazi mevcuttur. Bu arazilere bataklık ve otlaklıklar da dâhildir. Bu yerler belirlenip, hane başına yarım dönüm toprak verilerek ürün almak kararlaştırılmıştır. Böylece ihtiyar meclisleri ve devletin de desteği ile elde edilen ürün satılarak, sermaye oluşturulmuştur.⁷⁶

Halktan sermaye iki şekilde alınmaktadır:

— Ürünü satıp para yatırmak

— Ya da yarım dönüm topraktan elde edilen mal kasa için verilerek.

İlerleyen zaman dilimi içerisinde Vali, köylü halk için ikinci usulün daha uygun olacağına karar vermiştir. Bu durum vilâyet meclisinin Bâb-ı Âlî'ye gönderdiği yazıdan da anlaşılmaktadır.⁷⁷

Memleket Sandıkları ilk başta Rusçuk, Cuma-i Atik, Niş, Şehirköy ve Leskofça kazalarında kurulmuş⁷⁸ ve köy halkının güvendiği tüccarlar arasından, biri

⁷⁶ Ali Haydar Midhat, Midhat Paşa Hayat-ı Siyasiyesi, s.29, ayrıca bu konu hakkında bkz. Seçil Akgün , “Midhat Paşa'nın Kurduğu Memleket Sandıkları: Ziraat Bankasının Kökeni, TTK, Ankara 1986.

⁷⁷ Tuna, Sayı 16, 19 Mayıs (3Muharrem 1282).

⁷⁸ Tuna, Sası 1, 3 Mart (16 Şevval 1281).

Müslüman diğeri Hıristiyan iki kâtibin idaresine bırakılmıştır. İlerleyen yıllarda sandıkların görevleri çoğaldıkça görevlileri de çoğalmıştır.⁷⁹

Memleket Sandıklarından alınan paraların ancak ziraat alanında kullanılmasına müsaade edilmiştir, bu ilkeyi ihlâl edenlere karşı işlem uygulanmıştır.⁸⁰

Memleket Sandıklarının faizlerinin kârından elde edilecek gelirin yine o bölge kamu işlerinde kullanılacağı belirtilmiştir. Bu sermaye, yalnız okul, yol, çeşme ve köprü olmak üzere bu dört tür hayır işlerinde kullanılmıştır.

Tuna Vilâyeti'nde Memleket Sandıkları sayısı Midhat Paşa'nın direktifleri doğrultusunda çoğaldıkça halk arasında güvence ve refah da artmıştır. Aynı zamanda bu artış sandıkların daha iyi denetlenmesi gereğini de hissettirmiştir. Tuna Vilâyeti Genel Meclisinde bir tutanak tutularak, Memleket Sandıkları için çift başına 10'ar 20'şer okka hububat toplanıp bazı yerlerde çift hayvan başına ½ veya birer dönüm arazi ekilerek sandık sermayesinin 40.000 kese akçeye çıkarılmasına rağmen, yetersiz olduğu, sermayesinin çoğaltılması gerektiğinden sandıklardaki görevlilerden hariç Bulgarca ve Türkçe bilen birer kâtip daha görevlendirilmiştir.⁸¹

Sandıklardan borç almak için kişiden ilgili kazanın köylerinden herhangi birinde, çiftçilik yapması ve maddî ihtiyacı olduğu hakkında belge getirmesi şartı konmuştur. Başvurular incelendikten sonra, borç almaya ihtiyacı olanlara yıllık %12 faizle ve bir yıl içerisinde ödenmesi şartıyla 2.000 guruşa kadar borç verilmiştir.

Memleket Sandıkları vilâyet dâhilinde bütün kazalarda aynı zamanda faaliyete başlamamışlardır. İlk önce Rusçuk, Vidin, Tırnovo ve Sofya

⁷⁹ İsmail Selimoğlu, "Osmanlı Devletinde Menafî Sandıklarının Ortaya Çıkışı ve İşleyişi", Uluslararası Kuruluşunun 700. yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi, (7-9 Nisan 1999), Konya.

⁸⁰ Tuna, Sayı 19, 7 Temmuz (24 Safer 1282).

⁸¹ Akgün, A.g.m. s. 195.

sancaklarındaki kasalar faaliyete geçmiştir. (Selh-i 1281 Zilkade/14 Nisan 1865) tarihli Tuna Gazetesi'nin haberine göre Rusçuk sandığının bu tarihe kadar olan dönemdeki sermayesi 225.000 guruşa varmıştı, insanlar sandığa akçe yatırmaya devam ettiği için sandığın sermayesinin dört-beş yüke varması beklenmekteydi. Yukarıda belirttiğimiz tarihe kadar sandıktan 105 köylüye, 198 000 guruş dağıtılmıştı.⁸²

Bu aralar Silistre ve Tırnovo sandıkları da açılarak çiftçilere borç vermeye başlamışlardır. Silistre kazası sandığının sermayesi (6 Muharrem 1282- 19 Mayıs 1865) tarihli Tuna gazetesinin haberine göre 200.000 guruştan ziyadedir. Gazetenin aynı sayısındaki habere göre Tırnovo Sandığının sermayesinin de 60 -70.000 guruşa ulaştığı bildirilmiştir.⁸³

Daha önce Rusçuk'un miktarını açıklamıştık, fakat halk sandıklara para yatırmaya devam ettiği için, Tuna gazetesi'nin 13'üncü sayısındaki haberine göre Rusçuk sandığının sermayesi 300.000 guruşa yaklaşmıştır. Gazetenin aynı nüshasındaki habere göre Niş kazası sandığının sermayesi 70.000 guruş olup satılmak için toplanan epeyce zahiresi de bulunmaktadır. İzinbol, Leskofça ve İvraniye kazalarındaki sandıklarda olan zahireler daha satılmadığından henüz belli bir miktardan söz edilmemiştir.⁸⁴

Niğbolu ve Sofya kazaları sandıkları da oluşturularak hizmet vermeye başlamışlardır. Niğbolu kazası sandığının sermayesi 2 yük 32.575 guruştur, Sofya kazası sandığının miktarı 1 yük 50.000 guruşa yaklaşmış ve ayrıca Radomir, İhtiman ve Sofya sancağına bağlı diğer kazalarda da sandıklar oluşturularak

⁸² Tuna, Sayı7, 14 Nisan(Selh-i Zilkade 1281), Ayrıca şunu da belirtelim 1yük= 100.000 akçe'ye eşittir.

⁸³ Tuna, Sayı12, 19 Mayıs (6 Muharrem 1282).

⁸⁴ Tuna, Sayı 13, 26 Mayıs (13 Muharrem 1282).

sermayeleri birer yük guruşa yaklaşmıştır.⁸⁵ Tuna Gazetesi'nin 47. sayısındaki haberine göre İzladı kazası sandığı açılarak hizmet vermeye başlamıştır, sandıkta toplanan sermaye 116.242 guruştan ibarettir.⁸⁶ Sofya sancağına bağlı Köstendil kazası sandığı için ön görülen 70.000 guruş henüz toplanamasa da 30.000 guruş toplanarak sandık borç vermeye başlamıştır.⁸⁷

Buraya kadar vermiş olduğumuz bilgilerle her kaza hakkında ayrı ayrı rakamları zikretmeye çalıştık, fakat yılsonu olmadığı için tam olarak muhasebeleri yapılamamıştır. Aşağıda 81 senesi Teşrin-i Evvel ve Sâni ayları bilgilerini sancaklara ayırarak veriyoruz.

I. Rusçuk Sancağı

Rusçuk kazası	666.236 grş
Silistre kazası	326.018 grş
Şumnu kazası	162.897 grş
Eski Cuma kazası	50.895 grş
Hezargrad kazası	545.807 grş
Plevne kazası	581.355 grş
Niğbolu kazası	373.841 grş
Ziştovi kazası	61.450 grş

II. Vidin Sancağı

⁸⁵ Tuna, Sayı 38, 18 Teşrin-i Sâni (11 Receb 1282).

⁸⁶ Tuna, Sayı 47, 19 Kânun-i Sâni (14 Ramazan 1282).

⁸⁷ Tuna, Sayı 48, 26 Kânun-i Sâni (21 Ramazan 1282).

Vidin ve Adliye kazası	324.183 grş
Lom kazası	255.367 grş
Rahova kazası	402.502 grş
İvraniye kazası	341.303 grş
Berkofça kazası	369.193 grş

Yukarıda belirttiğimiz bu rakamlara göre Rusçuk sancağı kazalarının Memleket sandıklarındaki sermayesinin miktarı 5537 kise 498 guruştan ibarettir. Vidin sancağı kazalarının sermayesi ise 3385 kise 140 guruşa yakındır.⁸⁸

III. Tırново Sancağı

Tırново kazası	400.076 grş
Lofça kazası	247.468 grş
Servi kazası	127.053 grş
Gabrova kazası	47.550 grş
Osmanpazarı kazası	41.157 grş

IV. Sofya Sancağı

Sofya kazası	207.653 grş
Köstendil kazası	70.0047 grş
Somakov kazası	68.854 grş
Dupniçe kazası	94.960 grş

⁸⁸ Tuna, Sayı 51, 16 Şubat (13 Şevval 1282).

Radomir kazası	76.687 grş
İzladi kazası	116.242 grş
İhtiman kazası	12.375 grş.

Yukarıda zikrettiğimiz hesaplardan hareketle Tırnovo sancağı kazalarının miktarı 1726 kise 305 guruştur. Sofya sancağı kazalarının sermayesi ise 1293 kise 320 guruşa yakındır.⁸⁹

V. Niş Sancağı

Şehirköyü kazası	599.517 grş
İvraniye kazası	467.185 grş
Leskofça kazası	380.850 grş
Niş kazası	368.284 grş
Ürgüp kazası	192.759 grş
İzinbol kazası	105.300 grş

VI. Varna Sancağı

Minkaliye kazası	118.501 grş
Varna kazası	136.166 grş
Prevadi kazası	118.501 grş
Pazarcık kazası	54.766 grş
Balçık kazası	33.985 grş

⁸⁹ Tuna, Sayı 57, 16 Mart (12 Zilkade 1282).

Yukarıda gösterdiğimiz miktarlardan da anlaşıldığı gibi Niş sancağı kazalarının sandık sermayeleri 4230 kise 294 guruştur. Varna sancağı kazalarının sandık sermayeleri ise 984 kise 262 guruştan ibarettir.⁹⁰

Sancaklara göre sandıkların sermayesi:

Sancak	Kise	Küsür
Ruşuk sancağı	5537	498
Niş sancağı	4230	294
Vidin sancağı	3385	140
Tırnova sancağı	1726	305
Sofya sancağı	1293	320
Varna sancağı	0984	262
Tolcı sancağı	Henüz sandık yok	
Toplam	17161	319

Burada zikrettiğimiz bilgilerden de anlaşıldığına göre sandıklar kısa sürede, hizmet edebilmek için yeterli olan sermayeye ulaşmışlardır.⁹¹

1866 yılı için vilâyet yönetimi memleket sandıklarının sermayesinin 30.000 kise (15 000.000 grş) erişeceğini tahmin etmektedir. Sermayenin böyle büyük miktara erişmesini ümit etmelerinin asıl nedeni, mahsulün iyi olması ve çiftçilere verilen borç paranın faiz gelirleridir.

⁹⁰ Tuna, Sayı 65, 17 Nisan (14 Zilhicce 1282).

⁹¹ Tuna, Sayı 65, 17 Nisan (14 Zilhicce 1282).

* 1- Kise, 500 guruşa eşittir, Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 1971, c. III, s. 639.

1866 yılı sancak ve kazalara göre sandıkların geliri:

I. Rusçuk Sancağı 1866 yılı

Kaza	Geliri guruş	Faiz guruş	Sermaye guruş	Tutar guruş	Açıldığı tarih
Rusçuk	270.000	74.894	659.953,12	1000.847,12	1.I. 1864
Silistre	249.667,30	45.445,3	646.638,20	941.751,13	1.V. 1865
Plevne	65.760	24.553	408.383,204	498.696,20	25.III. 1865
Niğbolu	27.296,20	10.125,23	326.111,30	363.533,33	24.VI. 1866
Hezargrad	40.000	24.983,12	255.368	320.351,12	18.V. 1865
Şumnu	45.000	4.758,03	111.907,20	181.665,23	17.V. 1865
Cuma-i Atik	10.128	4.368	49.503	63.999	1.II. 1865
Tutrakan	78.210	—	145.954,04	224.164,04	28.XI. 1866
Ziştovi	27.000	195	62.890	90.085	2.IV. 1866
Tamamı	813.061,50	185.321,41	2.666 708,06	3.665 092,17	guruş

II. Vidin Sancağı 1866 yılı.

Kaza	Geliri guruş	Faiz guruş	Sermaye guruş	Tutar guruş	Açıldığı tarih
Vidin-Adliye	8.943	9.994	347.053	365.990,37	21.VI. 1865

Lom	14.500	20.611,15	249.422,11	284.533,26	1.VI. 1864
Rahova	35.000	9.608	426.860,23	471.468,23	13.II. 1865
İvraciye	40.000	10.301,15	274.497,32	324.499,07	15.V. 1865
Berkofça	75.000	8.807	234.227	318.034	19.IX. 1865
Belgradçık	37.000	274.20	31.400	68.674,20	1.V. 1865
Tamamı	210.443	59.597,03	1.563.460,30	1.833.500,33	guruş

III. Niş Sancağı 1866 yılı.

Kaza	Geliri gurus	Faiz gurus	Sermaye gurus	Tutar gurus	Açıldığı tarih
Niş	10.000	19.836,38	339.320,39	369.157,36	29.XII. 1864
Pirot	30.000	22.687,05	511.402,17	564.079,22	1.II. 1864
Leskofça	5.143,20	7.194,08	360.358,10	372.695,38	25.VI. 1865
İvraniye	10.000	6.755,35	277.140,32	293.902,27	1.VIII. 1865
Ürgüp	20.000	1.521,02	143.314,36	164.835,38	9.V. 1865
İzinbol	30.000	3.165,32	104.971,14	138.137,06	1. III. 1865
Tamamı	105.143,20	61.160,39	1.736 514,28	1.902 819,07	guruş

IV. Sofya Sancağı 1866 yılı

Kaza	Geliri gurus	Faiz gurus	Sermaye	Tutar gurus	Açıldığı
------	--------------	------------	---------	-------------	----------

			guruş		tarih
Sofya	200.000	4.264,36	232.144,25	436.409,21	24.II. 1865
Radomir	69.000	1.306,20	76.877,30	147.181,10	31.XII. 1865
Köstendil	115.000	1.269,20	68.731,38	185.001,18	15.XI. 1865
Dupniçe	76.500	4.505	99.991,28	180.996,27	1.II. 1865
Somakov	66.812,35	481,14	68.287,01	135.561,10	21.II. 1865
İhtiman	17.117,20	—	17.884,17	35.001,37	15.XII. 1865
Zlatice	30.125	837	42.742	73.704	1.XII. 1865
Orhaniye	46.470	294	54.539	101.303	15.III. 1866
Tamamı	621.025,15	12.938,10	661.195,18	1.295,03	guruş

V. Tırново Sancağı 1866 yılı

Kaza	Geliri guruş	Faiz guruş	Sermaye guruş	Tutar guruş	Açıldığı tarikh
Tırново	203.170	16.321,27	356.520	576.021,27	9.IV. 1864
Lofça	164.975	6.034,10	125.958,35	296.968,05	15.IV. 1865
Servi	84.380	2.289,09	120.270	206.939,09	15.VI. 1865
Gabrovo	24.510	642,10	47.020	72.072,201	8.V. 1865
Osmanpazarı	35.000	1.248,21	38.620	74.868,21	1.IX. 1865

Tamamı	512.345	26.436,07	688.388,35	1.226 870,02	guruş
--------	---------	-----------	------------	-----------------	-------

VI. Varna Sancağı 1866 yılı

Kaza	Geliri guruş	Faiz guruş	Sermaye guruş	Tutar guruş	Açıldığı tarih
Varna	83.408	11.245,33	106.033,34	200.737,28	20.IV. 1865
Balçık	49.022,20	987.17	67.156,07	116.766,04	26.V. 1865
Pazarcık	137.776	2.783	54.005	214.564	1.VIII. 1865
Pravadi	120.000	6.820	114.282	241.102	17.V. 1865
Minkaliye	15.000	—	150.656,02	165.656,02	10.XII. 1866
Tamamı	425.206,20	21.436,10	492.183,04	938.825,34	guruş

Daha önce de belirttiğimiz gibi Tolca'da sandık olmadığından dolayı, sancak hakkında bilgi veremiyoruz.⁹² 1866 yılının sonunda sandıkların geliri 2. 686 925,24 guruştur. Faizlerden giderler çıkarıldıktan sonra elde kalan toplam miktar 366. 890,30 guruştur. Elde mevcut olan miktar ise 7.808 452,21 guruş, fakat sandıklarının yekününün miktarı 10.862 286,36 guruştur. Bu hesaplardan da

⁹² Pletnyov, A.g.e. s. 131–133.

anlaşıldığına göre vilâyet yönetiminin hedeflediği 15 000 000 guruşa ulaşamamıştır.⁹³

2. Hayvancılık

Hayvanlar ve hayvancılık, çiftçilerin en önemli geçim kaynaklarından biridir. İnsanlar, hayvanların etinden, sütünden, yününden istifade ettikleri gibi, onları yük taşımada, çiftçilikte ve ulaşımda da kullanmışlardır. Hayvanların yaptıkları iş sebebiyle insanlar için ne kadar önemli oldukları aşikârdır. Bundan dolayı Tuna Vilâyeti'nde, hayvanlarla ilgili birtakım kurallar alınmış ve bu kurallar uygulamaya da geçirilmiştir. Hayvanlar korunup gözetilmişler, hatta zarar verenlerin cezaya çarptırıldığı Tuna gazetesinde açıklanmıştır.⁹⁴

Hayvanlar tarım alanında sağladıkları yardımdan başka, insanların iktisadî ve sosyal hayatında da önemli yere sahip olmuşlardır. Bu konuyu daha iyi anlayabilmek için Tuna gazetesinin verdiği haberde yer alan şu açıklamaları hatırlayabiliriz: “ Kara sığır hayvanatının derûn-ı vilâyetten harice nakli mukaddemâ memnuiyet tahtına alınmıştı Hamd olsun vilâyet dâhilinde kâin mahallerde hayvanat ihtiyacât-ı mahalliyeye kâfi olduğundan li-ecli't-ticâra ahar mahallere o misillû hayvanat naklinde beis olmayacağı inde't-tahkîk anlaşılmiş ve binaen-aleyh memnûiyet-i müttehazenin devam-ı icrasına lüzum kalmamış olduğundan bu defa bâ-irade-i aliyye memnûiyet-i mezkûre lâgv olunarak herkesin dilediği ve istediği mahalle hayvan satmasına ruhsat verilmiş olmakla ilân-ı keyfiyete ibtidâr olunur”.⁹⁵ Bu haberden de anlaşıldığına göre devlet hayvan alım satımını, emniyetini gözetmektedir, bu alanda alınan kararlara uymayanlara da cezalar verilmektedir.

⁹³ Pletnyov, A.g.e. s. 133.

⁹⁴ Tuna, Sayı 33, 13 Teşrin-i Evvel (5 C. Âhir 1282).

⁹⁵ Tuna, Sayı 26, 25 Ağustos (16 R. Âhir 1282).

Vilâyet dahilinde hayvanlar hakkında alınan en önemli belki de en ilginç haberlerden biri de yave (kaybolan) hayvanları hakkında dır. Hayvanlar kaybolduktan sonra, her cins hayvan için belirli süre verilip bu zaman içerisinde sahibi hayvanın kendisine ait olduğunu ispat ederse, geri alabilmektedir, bu zaman dilimi içerisinde sahibi çıkmaz veya bir kişi hayvanın kendisine ait olduğunu ispat edemezse, hayvanlar devlet tarafından satılıp paraları da kasaya verilmektedir. Ayrıca yave hayvanları hakkında devlete haber verenlere de ödül olarak hayvanın değerinden % 5 verilmektedir.⁹⁶

Farklı cinslerden olan yave (kaybolan) hayvanlarına verilen mühletin süresi:

- Keçi- oniki gün
- Koyun- ondört gün
- Sığır- onaltı gün
- Manda- yirmibeş gün
- At- kırk gün
- Eşek- kırk gün
- Katır- kırk gün
- Deve- yüz gün.⁹⁷

Yave hayvanlarının toplanmaları, korunmaları ve iade edilmeleriyle ilgili konularında birçok yerde suiistimaller ortaya çıktığı için, bu konu yöneticiler tarafından sıklıkla ele alınmıştır. Bazı yerlerde yave hayvanları meclis ve mahkemeye kayıt olunmaksızın, bazı insanlara verilerek, mahalle müdürleri ve zaptiyelerin de işbirliği ile bu hayvanlar satılarak paralar onun bunun cebine girdiği

⁹⁶ Tuna, Sayı 38, 18 Teşrin-i Sâni,(11 Receb 1282).

⁹⁷ Tuna, Sayı 39, 24 Teşrin-i Sâni (18 Receb 1282).

gibi, bazı insanlar da ucuz fiyata mal sahibi olmuşlar, bu hayvanlar hiçbir yerde kayıtlı olmadıkları için arkası da aranmamıştır. Bu tür olaylar vuku bulmaya başladığından dolayı yave hayvanı bulunduğunda, kazalarda Deâvî ve Sancaklardaki Temyiz-i Hukuk meclisleri aracılığı ile hayvanlarla ilgili bütün bilgiler bir deftere kayıt edilip, sahibi bulunana dek kalacağı yere nakledilmişlerdir. Hayvanın sahibi ortaya çıktığı zaman, kendi malı olduğunu mahkemede şer'an veya Temyiz-i Hukuk meclislerinden birisinde, hayvanın kendisine ait olduğunu ispatlayarak, hayvanın devlet tarafından bakıldığı süre zarfında yapılan masrafları da ödedikten sonra malı kendisine iade edilmektedir. Beklemek için ayrılan sürenin bitimine üç gün kalmasına rağmen hayvanın sahibi çıkmamış ise, zikrolunan meclislerin kararıyla tellal kiralanıp, insanların toplandığı çarşı, pazar gibi yerlerde hayvan satımıyla ilgili ilân yapılmaktadır. Kesin müşteri bulduktan sonra, tellalın ve kaldığı süre içinde yapılmış olan masraflar ayrılarak satıştan elde edilen diğer paralar memleket sandıklarına verilmektedir. Hayvanın satışı gerçekleştikten sonra adı geçen meclislere, satışın kime ve kaçta satıldığına dair belge gönderilip, orada bu bilgiler özel deftere kaydedilmektedirler. Satış gerçekleştikten sonra hayvanın yeni sahibine belge verilmektedir, bundan sonra eski sahibi çıkıp hayvanın kendisine ait olduğunu savunsa da bu isteği kabul edilmemektedir.

Bazı bölgelerde yave durumuna düşen hayvanlar uzun zaman köylerde beslenerek, panayırların kurulmasıyla hepsi panayırlara götürülmüştür. Burada sahibi tarafından bulunan hayvanlar alınıp, sahibi bulunmayan veya usulüne uygun şekilde hayvanın kendisine ait olduğunu ispat edemeyenlerin hayvanları, devlet tarafından tayin olunan görevliler aracılığı ile satılıp paralar sandıklara verilmektedir. Bu satışlar esnasında birtakım hilelerin yapıldığı, yapılan tetkikler

sonucu anlaşıldığı için de yeni bir usulün benimsenip tatbik edilmesine karar verilmiştir.

Yeni usule göre bir adamın hayvanı yave durumuna düştüğünde, aramaya çıkmadan önce, köy meclisinden veya ikamet ettiği mahalle ihtiyar meclisi mührü ile tasdik edilmiş bir evrak bulundurması gerekmektedir. Meclisten alınan evrakta hayvanın cinsi, yaşı, gibi nişanları yazılmaktadır. Sahibi elindeki mühürlü evrakta belirtilen şartlara uygun hayvanın kendisine ait olduğunu ispatlarsa, şer'an veya nizâman hayvanın kendisine iade edilmesi gerekmektedir. Her kasabada bu tür hayvanlar nerede toplanıyorsa, hayvanı yave durumuna düşmüş kişi o mahalle gidip hayvanını orada araması gerekmektedir. Hayvanlar için ayrılan süre tamamlandıktan sonra satılacaksa ilgilenenlere tekrar bildirilmiştir.

Bir köyde yave hayvanı görüldüğü takdirde derhal kaza başına götürülüp teslim edilmesi veya bildirilmesi gerekmektedir. Bu duruma uymayanlara, hayvan hırsızlığı muamelesi yapıp cezaya çarptırılacakları ve herkesin bu hususlara göre hareket etmesi gerektiği ihtiyar meclisleri ve muhtarlara bildirilmiştir.

Bazı yerlerde hayvan hırsızlığı, telefâtı veya birçok hayvan başka kazalara götürülüp oralarda satıldığı için, bu uygunsuzca hareketlerin de olabildiğince aza indirilebilmesi için yukarıda zikrettiğimiz yeni uygulamaların hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Bundan sonra her kim hayvan satacak ise ilk önce, hayvanı bulunduğu köy veya mahalle ihtiyar meclisine göstermesi gerekmektedir. Bu meclis tarafından hayvanla ilgili bütün bilgiler kayıt edilerek bu bilgiler şahsa verilip hayvanı satmaya gittiğinde bu evrakı yanında bulundurması gerekmektedir. Elllerinde bu tür belge bulunmayan şahısların sattığı hayvanın çalıntı olabileceği ihtimali göz önünde

bulundurularak, zaptiyeler ve devlet memurlarının bu tür hayvanlara aşırı dikkat edeceği bildirilmiştir.⁹⁸

a) Hayvan Hastalıkları

Vilâyet dâhilinde köylerde yaşayan halk, geçimlerini temin etmek için çiftçilikle uğraşmaktadırlar. Çiftçiler için hayvanlar olmazsa olmaz denebilecek öneme sahiptirler. Hayvanların çalınması, ölmesi veya yave haline düşmesi insanları zor durumda bıraktığı gibi, hayvan hastalıkları da insanlara türlü türlü meşakkatler vermiştir. Gazeteyi incelediğimiz dönem içindeki haberlerden de anlaşıldığına göre, hayvan hastalığı sık vuku bulan bir olay olup ciddi boyutlarda telefata da sebep olmuştur.

Hayvan hastalığıyla ilgili bizim Tuna'da gördüğümüz ilk haber Varna Sancağı'na aittir. Gazetenin verdiği bilgilere göre hastalık her yıl farklı bölgelerde zuhur etmektedir.⁹⁹ Haberlere göre bu yıl ilk hastalık haberleri Balçık kazasından gelmiştir. Burada hastalık şiddetli şekilde devam ederek, 400'e yakın manda ve sığırın ölmesine neden olmuştur. Bu hastalık büyük baş hayvanlara bulaşmaktadır. Adı geçen hastalığın Balçık kazasında kalmayıp civar kaza ve sancaklara da geçtiğini söyleyebiliriz. Minkaliye kazasındaki hayvanlardan kan alınıp, ölen hayvanlar gömülmüşse de hastalığın önü kesilememiştir.

Pazarcık kazasının bazı köylerinde ortaya çıkan hastalık, sığırlarla birlikte keçi ve koyunları da yakalamıştır. Bu hastalığa yakalanan hayvanlar üç gün içinde ölmektedirler. Hastalık hayvanları kalplerinden zorladığı için, ayaklarıyla karınlarına vura vura ölmektedirler. Hastalıktan ölen hayvanların gömülmesi veya

⁹⁸ Tuna, Sayı 39, 24 Teşrin-i Sâni (18 Receb 1282).

⁹⁹ Tuna, Sayı 39, 24 Teşrin-i Sâni (18 Receb 1282).

hasta ile sağlam hayvanların ayrı tutulması gibi önlemler alınsa da hastalık yine de devam etmiştir.¹⁰⁰

Pravadi kazasında zuhur eden hastalık, yukarıda bahsettiğimiz hastalıktan farklıdır. Buradaki hayvanlar ishal olarak başları sersemlemekle ve gözleri görmez olarak ölmekteydiler.¹⁰¹

Varna sancağının Balçık, Minkaliye ve Pazarcık kazalarında zuhur eden hastalıkta ölen hayvanların sayısı 5.000'den ziyadedir. Bu sayı sadece manda ve karasığırlar içindir.¹⁰² Uzun zamandan beri devam eden bu hastalığın önlenmesi için mezkûr kazaya baytar dahi gönderilmiştir, hatta bu hastalıkla ilgili Ceride-i Havadis gazetesinde tedavi yöntemlerini içeren yazılar yazılmışsa da hiçbir faydası olmamıştır. Hastalığın başlamasından beri Hacıoğlu Pazarcık ve Varna kazaları dâhilinde ölen hayvanların sayısı ve cinsi şu şekildedir:

Hacıoğlu Pazarcık kazasında ölen hayvanların cinsi ve sayısı:

İnek ve Öküz – 5064

Manda – 525

Koyun ve Keçi – 9976

At – 224

Varna kazasında ölen hayvanların cinsi ve sayısı:

Öküz – 315

Manda – 100

Sığır – 450

¹⁰⁰ Tuna, Sayı 35, 17 Teşrin-i Evvel (19 C. Âhir 1282).

¹⁰¹ Tuna, Sayı 35, 17 Teşrin-i Evvel (19 C. Âhir 1282).

¹⁰² Tuna, Sayı 37, 10 Teşrin-i Sâni (4 Receb 1282).

Gazetenin hastalıkla ilgili verdiği habere göre bu iki kazada ölen hayvanların sayısı 16.554'tür.¹⁰³ Sözünü ettiğimiz hastalık şu ana kadar Varna ve Hacıoğlu Pazarcık kazalarında sınırlı kalmayıp diğer kaza ve sancaklara da yayılmıştır. Şumnu, Osmanpazarı, Hezargrad ve Cuma kazalarında da vuku bulan bu hastalık birçok manda ve sığırın telef olmasına sebep olmuştur.¹⁰⁴

Tuna'da hastalığın tehlikeli ve bulaşıcı olduğu bildirilerek şu konuya dikkat çekilmiştir: Bu hastalık sebebiyle ölen hayvanların meydanda kalan cesetleri, derileri veya derilerinden yapılan çarıkları sağlıklı olan hayvanlar kokladıklarında bu hastalık onlara da bulaşacaktır. Söz konusu hastalıkla ilgili şu ana kadar ne vilâyette ne de hariçte deva bulunamamıştır. Bu konuda en büyük tedbir sağlıklı olan hayvanlarla hasta olanları birbirinden ayrı tutmak, ayrı meralarda otlatıp ayrı yerlerden su içirmektir. Ölen hayvanları ise sapa bir yerde derin kuyu kazılarak derisi ile beraber gömmek şu ana dek bilinen en iyi yöntemdir.¹⁰⁵

Her ne kadar hasta ve sağlıklı hayvanlar birbirinden ayrı tutulsalar da hastalık devam etmiştir. Osmanpazarı'nda hastalığa yakalanan hayvanlar 14 saat ile 3 gün arasında ölmüşlerdir.¹⁰⁶ Hastalığın en çok Varna ve Hacıoğlu Pazarcık'e zarar verdiği açıktır. Kânun-i Sâni ayı içerisinde Pazarcık kazasının 13 köyünde, 280 kadar kocabaş hayvan telef olmuştur. Ancak rakamlar Varna sancağında daha da ciddi boyutlara ulaşmaktadır. Pravadi kazasında hastalığın zuhurundan 6 Şevval 1282/ 9 Şubat tarihine kadar 1900 küsur hayvan telef olmuştur. Balçık kazasında

¹⁰³ Tuna, Sayı 42, 15 Kanun-i Evvel (9 Şaban 1282).

¹⁰⁴ Tuna, Sayı 46, 12 Kanun-i Sâni (7 Ramazan 1282).

¹⁰⁵ Tuna, Sayı 46, 12 Kanun-i Sâni (7 Ramazan 1282).

¹⁰⁶ Tuna, Sayı 50, 9 Şubat (6 Şevval 1282).

Mayısın sonundan Kanun-i Evvelin sonuna kadar elli köyde ölen hayvanların sayısı 6700 küsüre ulaşmıştır.¹⁰⁷

b) Hayvanları Tedavi Usulü

Bu denli büyük miktarda telefata sebep olan bu hastalığa tabii ki çareler aranmış ve farklı yöntemler denenmiştir. Biz önemli gördüğümüz birkaç maddeyi zikredeceğiz.

İstanbul'dan gönderilen bir yazıda şu yöntemin uygulanması tavsiye edilmiştir: Hastalığa yakalanan hayvandan kan alınması, hayvanın yanakları delinmeyerek, buna karşılık boynundan kan alınıp temiz havaya çıkarılması gerekmektedir. Hayvanı soğuktan koruyarak, su ile rakıyı karıştırıp hayvanın bacaklarına sarılması da bir tedavi yöntemidir. Hastalığın geçmeye başladığı gözlendiğinde, yüz dirhem bal ile aynı miktarda arpa unu karıştırılarak ve bir dirhem de afyon katılarak hayvana yedirilmesi tavsiye edilmektedir.¹⁰⁸

İkinci Ordu baytarı Hüseyin Hüsnü Efendi Tolca ve Tutrakan'da hastalığa yakalanan hayvanları tedavi ettiği için bu konu hakkında önemli bilgiler vermiştir.

Hastalanan hayvanların gözleri şişmekte, nefes alırken horuldamak, ayakları şişerek, fazla sıcaklıkları olduğu için aşırı miktarda su içmektedirler. Bu hayvanları tedavi için boyunlarından biraz kan alınıp sıcaklıklarını indirmek için üç dört okka suya, sirke ve arpa unu karıştırılarak su yerine içirilmesi gerekmektedir.

Hayvanların gözlerindeki şişi indirmek için, gözlerinin birkaç defa soğuk su ile yıkanmaları, başlarındaki ağırlığı gidermek için de başlarının sirke ile ıslatılması gerekmektedir.

¹⁰⁷ Tuna, Sayı 55, 9 Mart (5 Zilkade 1282).

¹⁰⁸ Tuna, Sayı 69, 1 Mayıs (28 Zilhicce 1282).

Hastalık sebebiyle hayvanlar yemeyip sadece su içtikleri için ishal oluyorlardır, bu durumu önlemek için, bir dirhem afyon, yüz dirhem sade bal, ikiyüz dirhem su ile karıştırılıp içirilmesi gerekmektedir. Bu tür hastalığa yakalanan hayvanların, havadar yerlere çıkarılmaları daha uygun bulunmaktaydı.

Bazı hayvanlar hastalık sırasında titremektedirler. Bu denli bir durum olduğunda, on dirhem kınayı ikiyüz elli dirhem su ile kaynatıp, beş dirhem ispiroto ile yüz dirhem bal karıştırılıp hayvanlara içirilmesi gerekmektedir. Ayrıca hastalık bulaşıcı olduğundan, hasta hayvanlar sağlamlardan ayrı tutulup ahırların kireçlenmesi gerekmektedir.

Meydanda kalan ölmüş hayvanların cesetlerinden çıkan pis kokular diğer hayvanların hastalanmalarına sebep olduğu için, ölen hayvanların gömülmesi gerekmektedir.

Hastalık hayvanların karaciğerlerine de bulaşarak, karaciğerleri şişerek fena kokmaktadır.¹⁰⁹

c) Sancaklardaki Hayvanların Sayımı

Vilâyet kurulduğunda her türlü yeniliğe açık olduğu bildirilmiştir. Bu yeniliklerden biri de istatistik ilmidir. Bu ilim vilâyette ilk defa hayvan sayımında uygulanmıştır.

— Sofya Sancağı hayvan cetveli:

1. Manda re's, (baş) – 6.985
2. Öküz re's – 53.134

¹⁰⁹ Tuna, Sayı 75, 22 Mayıs (19 Muharrem 1282).

3. Erkek manda – 1.529
4. Dişi manda – 9.046
5. Malak – 6.550
6. Boğa – 8.690
7. İnek – 52.526
8. Dana – 46.622
9. Aygır – 2.975
10. Kısırak – 25.980
11. Tay – 13.842
12. Koç – 42.117
13. Dişi koyun – 615.841
14. Kuzu – 332.647
15. Teke – 25.206
16. Dişi keçi – 220.228
17. Oğlak – 123.837
18. Koşu ve binek atları – 14.199
19. Merkep – 3089
20. Canavar (Domuz) – 61.496

Bu bilgiler Sofya sancağı kazalarındaki bütün hayvanların sayımını içermektedir.¹¹⁰

— **Tırново Sancağı hayvan cetveli:**

1. Manda re's, (baş) – 15.051
2. Öküz re's – 41.745

¹¹⁰ Tuna, Sayı 63, 6 Nisan (3 Zilhicce 1282).

3. Erkek manda – 4.055
4. Dişi manda – 13.109
5. Malak – 12.427
6. Boğa – 793
7. İnek – 39.313
8. Dana – 38.581
9. Aygır – 939
10. Kısarak – 11.475
11. Tay – 5.415
12. Koç – 45.496
13. Dişi koyun – 444.408
14. Kuzu – 166.785
15. Teke – 9.518
16. Dişi keçi – 124.948
17. Oğlak – 44.738
18. Koğu ve binek atları – 10.361
19. Merkep – 1.274
20. Canavar – 32.882¹¹¹

— **Varna Sancağı hayvan cetveli:**

1. Manda re's, (bağ) – 4.130
2. Öküz re's – 27.081
3. Erkek manda – 682

¹¹¹ Tuna, Sayı 64, 10 Nisan (7 Zilhicce 1282).

4. Dişi manda – 3.532
5. Malak – 2.437
6. Boğa – 615
7. İnek – 15.168
8. Dana – 12.052
9. Aygır – 2139
10. Kısarak – 14.541
11. Tay – 5.673
12. Koç – 20.568
13. Dişi koyun – 211.298
14. Kuzu – 96.885
15. Teke – 4169
16. Dişi keçi – 22.650
17. Oğlak – 9893
18. Koğu ve binek atları – 6936
19. Merkep – 1253
20. Canavar - 2411¹¹²

— **Ruğuuk Sancağı hayvan cetveli:**

1. Manda re's (bağ) – 22.158
2. Öküz re's – 91.461
3. Erkek manda – 6.567
4. Dişi manda – 22.622

¹¹² Tuna, Sayı 67, 24 Nisan (21 Zilhicce 1282).

5. Malak – 20.508
6. Boğa – 3.032
7. İnek – 69.772
8. Dana – 81.875
9. Aygır – 3.622
10. Kısırak – 43.196
11. Tay – 22.434
12. Koç – 39.271
13. Dişi koyun – 558.637
14. Kuzu – 229.082
15. Teke – 2847
16. Dişi keçi – 99.109
17. Oğlak – 39.480
18. Koşu ve binek atları – 9044
19. Merkep – 6308
20. Canavar – 26.639¹¹³

— Niş Sancağı hayvan cetveli:

1. Manda re's (baş) – 2.531
2. Öküz re's – 55.265
3. Erkek manda – 913
4. Dişi manda – 3.969

¹¹³ Tuna, Sayı 74, 18 Mayıs (15 Muharrem 1282).

5. Malak – 2.452
6. Boğa – 9.604
7. İnek – 35.935
8. Dana – 25.311
9. Aygır – 2.422
10. Kısırak – 12.139
11. Tay – 6.290
12. Koç – 39.022
13. Dişi koyun – 593.607
14. Kuzu – 680.730
15. Teke – 15.541
16. Dişi keçi – 186.566
17. Oğlak – 77.049
18. Koşu ve binek atları – 8690
19. Merkep – 1053
20. Canavar – 69.969¹¹⁴

— **Vidin Sancağı hayvan cetveli:**

1. Manda re's (baş) – 17.317
2. Öküz re's – 31.605
3. Erkek manda – 2.696
4. Dişi manda – 17.116
5. Malak – 15.485

¹¹⁴ Tuna, Sayı 79, 5 Haziran (4 Safer 1283).

6. Boğa – 4.128
7. İnek – 41.238
8. Dana – 33.071
9. Aygır – 1.145
10. Kısırak – 16.910
11. Tay – 9.960
12. Koç – 33.337
13. Dişi koyun – 139.868
14. Kuzu – 218.977
15. Teke – 10.722
16. Dişi keçi – 139.828
17. Oğlak – 53.364
18. Koşu ve binek atları – 6.047
19. Merkep – 4.752
20. Canavar – 44.543¹¹⁵

Gazeteyi incelediğimiz dönem içerisinde henüz Tolca sancağı hayvan sayımı yapılmadığı için, o sancak hayvan sayım cetvelini veremiyoruz.

3. Tarım

Vilâyetin teşekkülünde her türlü yeniliğe gidileceği ve bu yeniliklerin hayatın bütün alanlarını kapsaması gerektiği düşüncesi yöneticilerin hedefi olmuştur. Bütün yöneticiler, yeni uyarlanan yönetim biçimini (idarenin merkezileştirilmesi), verginin sistemli şekilde alınması ve yeni ulaşım hatlarının

¹¹⁵ Tuna, Sayı 80, 8 Haziran,(7 safer 1283).

oluşturulması, tarım alanında yeni adımların atılmaması ve üretim alanında gerekli tedbirlerin alınmaması imparatorluğun gerilemesini engelleyecek anlama gelmediği idareciler tarafından bilinmektedir. Bunun için tarım alanında ciddi adımlar atılması gerekmiştir ve üreticilere ürettikleri malları satabilmeleri için devletin desteği gerekmiştir. Bu sorunların giderilebilmesi için, çiftçilere daha iyi şartların sunulması gerekmiştir ki bu alanda hâlâ derebeyliği ilişkileri ile eski teknoloji kullanılmaya devam edilmektedir.

Tarım alanındaki sorunları çözmek için Midhat Paşa tedbirli hareket etmiştir. Bunun sebebi de feodal aristokrasi sınıfının tepkisini toplamamaktır. Yönetimin ziraat alanındaki çalışmaları daha çok teknolojiyi modernleştirmek ve daha fazla verim alabilmektir. Midhat Paşa numûne çiftliklerini desteklemiş, bu çiftlikler tarım alanında kullanılan yeni teknoloji ve getirilen yeni ürünlerin faydalarını görmek için önemli yer tutmuşlardır. Bu çiftliklerin gayelerinden biri de tarım ve hayvancılığın hangi yönde ilerlemeleri gerektiğine öncülük etmeleridir. Bu düşüncelerini gerçekleştirmek için Midhat Paşa, vilâyet merkezi civarında, devletin idaresinde bir çiftlik kurmaya karar vermiştir.¹¹⁶ Bu çiftlikte yeni teknolojilerin uygulanması, yeni tarım makinelerin getirilmesi ve tarım alanında yeni tür bitkilerin denenmesi gerekmiştir. Bizzat vâlinin emri altında “Numune çiftlik” kurulmuştur. 1865 yılında çiftliğin sınırları belirlenmiştir. Aynı yıl Haziran ayında Bâb-ı Âlî’de bilgi veren Midhat Paşa, bu çiftliğin yöre halkı için de bir örnek teşkil edeceğini bildirmiştir.¹¹⁷

Çiftlik kurulduktan sonra vilâyet yöneticilerinin üzerinde durmaları gereken diğer önemli konu da, tarım alanında kullanılacak makinelerin getirilmesidir. Bu makinelerin, bugüne kadar kullanılan eski çalışma aletlerine nazaran daha

¹¹⁶ Pletnyov, A.g.e. s. 124.

¹¹⁷ Tuna, Sayı 16, 16 Haziran (4 Safer 1282).

kullanılışı olduklarını ispat edip, büyük çiftlik sahiplerinin dikkatlerini çekerek bölge tarım işlerinde kullanmaları tavsiye edilmektedir.

Bu yolda ilk olarak, 1866 yılında Meclis-i Umumi kararıyla örnek olması için Rusçuk kazasına bir harman makinesinin alınması kararlaştırılmıştır. Makinenin masrafının da memleket sandığı tarafından ödenmesine karar verilmiştir. Harman makinesinin alınıp getirilmesi için vilâyet ziraat müdürü Kigoraki Efendi görevlendirilerek, Kalas'a İngiliz şirketi ile makine hakkında antlaşma yapıp alması için gönderilmiştir.¹¹⁸

Tuna gazetesi makinenin çok yönlü kullanılabileceğini belirterek şu ifadeleri kullanmıştır: “ Harman ve değirmen gibi işlerde kullanılmak ve ahali için numûne ve misal olmak üzere bir makine mubayaa edildiği 77 numaralı gazetede beyan olunmuştu. Mezkûr makine geçende Rusçuk'a vürut ederek icra olunan tecrübesinde altı re's hergelenin (At) üç günde döveceği harmanı üç saat içinde ikmal eylediği, iri ve ufak samanı başka başka tefrik ettiği ve hububatın dahi âlâ ve ednâsını ayırıp başka başka çıkardığı görülmüş ve iş bu makine tekerlekler üzerinde olduğundan üç çift hayvan ile istenilen mahalle nakl olunmakta olarak harman işleri bittikten sonra bu makinenin un öğütmek üzere değirmen işine tahsisi mukarrer bulunmuştur.¹¹⁹

4. Vergi

Midhat Paşa vilâyetin yönetimini oluşturduktan sonra, vergi alanında da yenilikler yapmıştır. Vilâyette ilk defa Midhat Paşa yönetiminde istatistik ilmi uygulanmaya başlanmıştır. Bu ilimden hareketle şehir ve köylerdeki can ve mal

¹¹⁸ Tuna, Sayı 77, 29 Mayıs (26 Muharrem 1283).

¹¹⁹ Tuna, Sayı 102, 24 Ağustos (25 R. Âhir 1283).

sayımı yapılarak vergide adaletsizliğin ve yolsuzluğun önü kesilmeye çalışılmıştır.¹²⁰

Vilâyetin ekonomik alanındaki sorunlarına çözüm ararken, Midhat Paşa merkezin kararı doğrultusunda kabul edilen prensibi uygulamaya çalışmıştır. Bu prensibe göre, din ve ırk farkı gözetilmeksizin herkesten adil bir şekilde vergi alınacaktır ve yapılan yolsuzluklar giderilecektir. Vilâyetin yönetimini üzerine aldıktan sonra, Midhat Paşa vergi alanında kusurlu ve eksik olan yöntemi bırakıp, yeni usulü uygulamıştır. Umumi muhasebe defterleri bazı eski ve eksik konulardan arındırılarak, vergi alanında yeni sistemin geliştirilmesiyle, bir tahsildar sınıfı oluşturularak vergiler onların gözetiminde toplanmıştır.¹²¹

Ayrıca vergi ile mükellef olan halk, verginin miktarı hakkında yönetimin kendilerine detaylı bilgi vermesini istemişlerdir ve belediyelerin de vergiyi toplayıp haksızlık yapılıyorsa bu durumu da bildirmeleri gerekiyordu. Diğer taraftan vergi toplayan görevliler, hasat zamanında kendilerine ayrılan bölgeleri dolaşip ürünlerin 10/1'ni almaları istenmiştir. Tahsildarların insanlardan ürünlerini pazara veya iskeleye götürmelerini istemeleri yasaklanmıştır.¹²² Vilâyetin uyguladığı bu nizamnameye başka nizamnameler de eklenmiştir.

Vilâyetin yönetimi, tahsildarların faaliyetlerini nizama koymuştur. Tahsildarlar kendilerine vergi toplama ilânı verildikten sonra beş gün içerisinde bir temsilci gönderip verginin bedelini belirlemeleri gerekiyordu. Halkın kendilerine yemek ve yatak ayarlamalarını istemeleri yasaklanmıştı. Vergilerin toplandığı sırada hile ve adaletsizliğin önlenmesi için yönetimden idari görevliler vazifelendirilmiştir.

¹²⁰ Pletnyov, A.g.e. s. 63.

¹²¹ Midhat, A.g.e. s. 38.

¹²² Tuna, Sayı 46, 12 Kanun-i Sani (7 Ramazan 1282).

1866 yılında vilâyet yönetiminin aldığı kararla, vergi toplamak için bölgeler umuma açık olarak satışa çıkarılmıştır. Bölgelerin satılması müzayedeli olarak yapıp, geçen yılın vergisi alt miktarı oluşturmaktadır. Satıştan sonra vergi toplamaya hak kazananlara kolaylık olması için paraları altı taksitte ödeme imkânı sağlanmıştır.¹²³

Midhat Paşa zamanında uygulanmaya başlanan yeni sistem, idareye vergileri belirleme konusunda imkânlar sağlamıştır. Bu konuyu Tuna gazetesinin verdiği iki haberden anlayabiliriz. Varna Sancağı öşrü önceki yıla nazaran 718. 000 gr. zam ile satılmıştır.¹²⁴ Vidin Sancağı'ndaki zam ise 113.100 guruşa ulaşmıştır.¹²⁵

Vilâyet yönetiminin bildirisine göre, bu yıl satın alınan miktar gelecek yıl için müzayedede alt tabanı oluşturmaktadır. Ayrıca belirtmemiz gereken bir diğer konu da vilâyete göç eden Kırım, Çerkez ve Nogay göçmenlerinden ilk yıllarda mal sahibi olana dek vergi alınmamış olmasıdır. Göçmenler mal ve mülk sahibi olduktan sonra vergiye tabi tutulmuşlardır.¹²⁶

Tuna Vilâyeti'nin 82'senesi ağnam resmi bedelât-ı sabıkası ile zemâimi

Livaların isimleri	82'sensi zammı		Fiyat zammından başka 82 senesi zammı		82 senesi kararı müzayedesi	Min haysu'l cumu 81 senesi bedeli		82 senesi yeni tarifeden dolayı olan zam		Muhacirin zammı	81 senesi hazine bedeli
Ruşuk	7	3	698562	20	4800000	401437	20	527132	20	113304	3460000
Niş	28	68	69005		300000	2408995		379895		000	2021100

¹²³ Tuna, Sayı 59, 23 Mart (19 Zilkade 1282).

¹²⁴ Tuna, Sayı 95, 21 Temmuz (Sulh R. Evvel 1283).

¹²⁵ Tuna, Sayı 103, 28 Ağustos (29 R. Âhir 1283).

¹²⁶ Tuna, Sayı 56, 13 Mart (9 Zilkade 1282).

Vidin	25	11	913262		4550000	3636738		1136145		50593	2450000
Sofya	22	41	862037	20	451000	3684962	20	42270	2	7692	3135000
Tırnov	7	10	681487	20	4103500	3822012	20	1394560	20	2452	2425000
Tolca	13	36	212232		1800000	1587768		00		17567	426200
Varna	3	8	603281		2570000	1966712		00		125712	84000

Bu tablo Tuna gazetesinden alınmıştır.¹²⁷

B) Sosyal Hayat

1 Asayiş

Midhat Paşa Niş'te olduğu gibi, Tuna vilâyetinde de önce güvenlik konusunu ele almıştır. Önceki dönemde Büyük Balkanın iki tarafında Silistre eyaleti ile İslimye sancağı tarafında, hükümetin de gevşek davranmasından yararlanarak epeyce eşkıya türemiştir.

Yeni vali oluşturulan idareyle birlikte eşkıyaların önünü kesmek ve çetelere karşı mücadele edebilecek eğitilmiş emniyet kuvvetleri oluşturma çabalarına girişmiştir. Bizzat Midhat Paşa vilâyet dâhilinde emniyet ve asayiş oluşturmaya için epeyce gayret göstermiştir. Bu çalışmalardan biri de ruhsatsız silah taşıma yasağıdır. Yerleşim merkezleri dışında ruhsatsız silah ile yakalananlar cezaya tâbi tutulmuşlardır, ancak bu şahıs veya şahıslar eşkıya veya katil iseler cezaları da ona göre değişmiştir.¹²⁸ Bu yasağa rağmen bazı şahıslar kuşaklarında, tabanca, kama, yatağan bıçağı gibi ufak silahlar taşımağa devam etmişlerdir. Kasabalarda bu tür

¹²⁷ Tuna, Sayı 59, 23 Mart (19 Zilkade 1282).

¹²⁸ Tuna, Sayı2, 10 Mart (14 Şevval 1281).

silahlarla yakalananlar tutuklanıp sorguya alınmışlardır. Yanlarında silah bulundurma nedeni öğrenildiğinde duruma göre o şahıslar ceza almaktadırlar.¹²⁹

Midhat Paşa, Memleketeyn topraklarından vilâyete sızan çetelerin önünü kesmek ve ağır suç işleyerek Tuna nehrinden kayıkla diğer yakaya geçen suçluları yakalayabilmek için Tuna sahil boyuna karakollar inşa ettirmiştir. İnşa edilen karakollar Rusçuk'tan başlayıp Vidin'in üst tarafına kadar olan mesafede yaptırılmıştır. Belirlenen güzergâhta 70 adet karakol inşa edilmesi öngörülmüştür. İnşaatların kusursuz bir şekilde devam etmesi ve en kısa zamanda tamamlanması için İkinci Ordu'dan Arif Paşa görevlendirilmiştir.¹³⁰ Bu karakolların tek tip olması öngörülmüştür.¹³¹

İnşa edilen sahil karakollarında Türk-Bulgar karışık 60 000 kişi görev almış, bu görevliler 24 saat değişerek nöbet tutmuşlardır.¹³² Karakollarda görevli zaptiyeler haricinde bölge halkı da nöbet tutmuştur.¹³³ Alınan bu tedbirlerden başka, Tuna sahilindeki iskelelerde gelen ve giden yolculara pasaport kontrolü yapılmıştır. Midhat Paşa alınan bu tedbirlerle yetinmeyip çetelerin hareketini öğrenmek için Bulgar halkının arasına casus gönderip onları yakından takip etmiştir. Bazı Bulgar tarihçileri Midhat Paşa'nın 2000'den ziyade gizli ajanı olduğunu zikretmişlerdir.¹³⁴ Vilâyet'te oluşturulan emniyet teşkilâtı ile gizli servisin yıllık masrafları 54.000 guruşa ulaşmıştır.¹³⁵

Vilâyet dâhilinde görev yapan zaptiyelerin mahkûm naklinde dikkat etmeleri gereken hususlara bakıldığında, asayiş konusuna ne kadar önem verildiği

¹²⁹ Tuna, Sayı52, 23 Şubat (20 Şevval 1282).

¹³⁰ Tuna, Sayı 18, 30 Haziran (18 safer 1282).

¹³¹ Tuna, Sayı 22, 28 Temmuz (17 R. Evvel 1282).

¹³² Fadeeva, A.g.e. s. s. 36.

¹³³ Tuna, Sayı 56, 13 Mart (9 Zilkade 1282).

¹³⁴ Pletnyov, A.g.e. s. 46.

¹³⁵ Fadeeva, A.g.e. s. 29–30.

anlaşılmaktadır. Eğer mahkûm insan öldürme gibi ağır suç işlemiş ise ellerine ve boynuna zincir vurulmaktadır, hırsızlık gibi daha hafif suç işlemiş ise sadece ellerine zincir vurulmaktadır. Mahkûm nakli esnasında zaptiyeler sorumsuz davranarak suçluyu kaçırmalarında 2 ay, bilerek suçlunun kaçmasına izin vermişler ise 3 yıl hapis cezası almaktadırlar. Zaptiyeler rüşvet aldıkları tespit edildiğinde 2 ay küreğe mahkûm olunmaktadırlar.¹³⁶

Emniyet sahasında çalışan görevliler, her alanda devletin desteğini almışlardır. Zaptiye memurlarından görev sırasında vurulup öldürülenler ve yaralanıp hayatının geri kalan kısmında görev yapamayacak olanlara ve ailelerine devlet tarafından maaş verilmiştir.¹³⁷

2. Eğitim

Tanzimat döneminde eğitimle ciddi olarak ilgilenilmeye başlanmıştır. Bu dönemde eğitimin daha düzenli şekilde sağlanması istenmiştir. Bu istek doğrultusunda eğitim alanında çeşitli yasalar yürürlüğe konmuştur. 1845–1847 yıllarında alınan kararlarla, sıbyan okulları dört yıl olarak belirlenmiş, sınıfların bölünmesi ve imtihan usulünün getirilmesi gibi hususlara ağırlık verilmiştir.¹³⁸

1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile eğitim alanında yapılması öngörülen çalışmalar daha verimli hale getirilmiştir. Mahalle ve köylerde dört yıllık birer sıbyan okulunun olması, 500 evli kasabalarda rüştiyelerin, 1000 haneli kasabalarda idadiyelerin ve vilâyet merkezlerinde sultanîyelerin açılmaları hedeflenmiştir. Sıbyan okullarına devam eden erkek öğrencilerin yaş sınırı 6–10, kız

¹³⁶ Tuna, Sayı 13, 26 Mayıs (13 Muharrem 1282).

¹³⁷ Tuna, Sayı 56, 13 Mart (9 Zilkade 1282).

¹³⁸ Hüseyin Memişoğlu, *Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 33.

öğrencilerin ise 7–11 olacağı açıklanmıştır. Ayrıca imtihanların, köy ve mahalle ihtiyar meclisi huzurunda yapılacağı, hocaların ise Osmanlı tebaasından ve Dâru'l-Muallimin mezunu olmaları mecburiyeti getirilmiştir.¹³⁹

Bulgaristan'da eğitim alanında yapılan ıslahat çalışmaları, ilk önce sıbyan okullarından başlamıştır. Zamanın ilerleyen dilimi içerisinde eğitim ve kalite bakımından bu okullar istenileni veremedikleri için, Tanzimat'tan sonra bazı yenilikler yapılmıştır. Eğitim süresi dört yıla çıkarılarak, ders programında da yenilikler yapılmış, din dersleri ile birlikte Türkçe, Tarih, Coğrafya, Hesap (Matematik) gibi dersler okutulmaya başlanmıştır. Aynı zamanda rüştiyelerin açılmasına da önem verilmiştir. 1864 yılında Tuna vilâyeti kurulduktan sonra, eğitime büyük önem verilmiştir. Vilâyet'te eğitim işlerini takip etmek için Vilâyet Maarif Meclisi kurulmuştur. Zikredilen mecliste şu görevliler yer almaktadır: Maarif Müdürü ve iki yardımcısı, "Muhakkik" adı verilen dört müfettiş, bir kâtib, muhasebeci ve sandık emini ile 4 ilâ 10 arasında değişen maaşsız üyeleri.¹⁴⁰

Bu eğitim kurumu önderliğinde, vilâyetteki mahalle okulları düzenlenerek, öğrencilere sağlıklı eğitim verebilmesi için çalışılmıştır. Ayrıca öğrencilerin mekteplere devam etmelerini sağlamak için velilerin zorlanması, yine de okula gitmeyen çocuk olursa hükümet tarafından uyarılması hatta tehdit edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu konu Tuna gazetesi aracılığı ile halka duyurulmuştur. Duyuruda şu açıklama yapılmıştır: "Çocuklar mektep tatillerinde Cuma ve Pazar ve yortu günlerinde muzır olmayan oyunları oynamaya mezun olup, fakat zararlı oyunlar oynamak ve kızak kaymak ve gelip geçenlere ilişmek ve mektep ve sanat vakitlerinde sokaklarda oynamak yasak olduğundan, öyle görülen çocuklar ve

¹³⁹ Memişoğlu, a.g.e. s. 34.

¹⁴⁰ Memişoğlu, A.g.e. s. 35–36.

velileri iptida tedbir ve ikinci defa da hapis olunup yine mütenebbih olmazlar ise o mekûle çocuklar Islahhaneye konulacaktır.¹⁴¹ Buradan da anlaşıldığına göre vilâyet görevlileri 5–6 yaşından yukarı olan erkek ve kız çocukların mektebe veya sanata gönderilmemeleri durumunda velilerin sorumlu tutulacağı vurgulanmıştır.¹⁴²

Öğrencilere sağlanan kolaylıklar zikrettiklerimizle sınırlı kalmayıp, kitap temini konusunda da kolaylıklar yapılmıştır. Okula giden öğrencilerin kitap ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için vilâyet matbaasında %10 indirimli kitaplar bastırılıp dağıtılacağı Tuna gazetesi aracılığı ile halka duyurulmuştur.¹⁴³ Bu haberin ardından 17 Mart 1865 tarihli sayısında gazete, vilâyet matbaasında basılan ilk kitabın alfabe kitabı olduğunu ve bunun öğrencilere parasız dağıtıldığını açıklamıştır. Ayrıca gazete, basımevinin “*Mukaddime-i âsârı bulunmak üzere litografyada derdest-i temsil olan Türkçe elifba cüzlerinin başka Bulgar mektepleri için dahi fukara etfâline meccânen verilmek için tab’ ettirilen ikibin adet nüshası vilâyet dâhilinde kâin mekâtib etfaline taksim ve ita kılınmıştır*” duyurusunu da yapmıştır.¹⁴⁴

Diğer taraftan mektep bulunmayan yerlerde mahallenin veya köyün sakinlerine bu konuda uyarılar yapılarak, zengin halkın katkıda bulunması istenmiştir. Hükümet de bu konuda çalışmalarının olduğunu gazete aracılığı ile halka duyurmuştur. Müslüman ve Hıristiyan mahallelerinden okul olmayanlara okul yapılacağı, tamire ihtiyaç olanların ise tamir edileceği bildirilmiştir.¹⁴⁵ Mektep inşa edilecek olan yerler devlet tarafından bağışlanmış, hatta maddî yardımlar yapılmıştır. Kırım göçmenlerine iskân edildikleri yerlere de devlet tarafından

¹⁴¹ Tuna, Sayı 2, 10 Mart (24 Şevval 1281).

¹⁴² Tuna, Sayı 2, 10 Mart (24 Şevval 1281).

¹⁴³ Tuna, Sayı 2, 10 Mart (24 Şevval1281).

¹⁴⁴ Tuna, Sayı3, 17 Mart (1 Zilkade1281).

¹⁴⁵ Tuna, Sayı 35, 27 Teşrin-i Evvel (19 C. Âhir 1282).

mektepler yaptırılmıştır.¹⁴⁶ Devlet bütün tebaasına eşit davrandığını bir kez daha göstererek, Bulgar öğrenciler için yapılacak mektep arazileri de devlet tarafından ücretsiz olarak verilmiştir.¹⁴⁷

Bulgaristan’da sıbyan mekteplerinin yaygınlaştırılması ile birlikte, rüştiyelerin açılmasına da önem verilmiştir. İlk rüştiye 1857 yılında Vidin’de açılmıştır.¹⁴⁸ Elimizdeki mevcut bilgilerden hareketle Rusçuk’taki ilk rüştiyenin 1862 yılında açıldığı anlaşılmaktadır¹⁴⁹. Fakat Bulgar tarihçilerinden Teodora Bakırdjieva’ya göre Rusçuk’ta daha önceki yıllarda rüştiye mevcuttur ancak kayıtlara geçmemiştir.¹⁵⁰ Tuna vilâyetinin her kasabasında birer rüştiye, Liva (sancak) merkezlerinde birer idadiye açılması 1865 yılında Vilâyet İdarî Meclisinde görüşülmüştür. Tuna gazetesi bu konu hakkında açıklama yapmıştır. Bu konu hakkında gazetede şu yazı yayınlanmıştır “... *Kasabaların kâffesinde birer rüştiye mektebi ve yedi adet liva merkezlerinde dahi birer idadiye mektebinin tesisıyla...*”¹⁵¹. Hatta vilâyet merkezinde sultaniye okulunun açılması için karar verilmiştir. Ancak Bâb-ı Âlî tarafından sultaniye ve idadiye okullarının açılması yasaklanmıştır.¹⁵² Buna rağmen rüştiyeler yayılmıştır. Rüştiyelerin her kasabada açılması hedeflenerek, okulların 150 öğrenciye hizmet verebilecek kapasitede olması hedeflenmiştir. Bu okullarda görev yapan başöğretmenlerin maaşları 750–

¹⁴⁶ Tuna, Sayı 21, 21 Temmuz (9 R. Evvel 1282).

¹⁴⁷ İsmail Selimoğlu, “Uluslararası Osmanlı Tarihi Sempozyumu Bildirileri” (8–10 Nisan 1999), Türk Ocakları İzmir Şubesi, İzmir 2000, s. 460.

¹⁴⁸ Memişoğlu, A.g.e. s. 46–47.

¹⁴⁹ Memişoğlu, A.g.e. s. 35.

¹⁵⁰ Teodora Bakırdjieva, Stoyan Yordanov, Ruse Prostranstvo i İstoriya, Kraya na XIV v. 70’te godini na XIXv. Avangartprint, Ruse 2001, s. 160–161.

¹⁵¹ Tuna, Sayı 35, 27 Teşrin’i-Evvel (19 C. Âhir 1282).

¹⁵² Midhat, a.g.e. s. 42–43.

1000 grş. iken yardımcılarının maaşları ise 500 ile 1000 grş. arasındadır ve maaşlar devlet tarafından verilecektir.¹⁵³

Tuna gazetesi 3 Kasım 1865 tarihli sayısında, Varna sancağına bağlı Hacıoğlu Pazarcığı kazasında rüştiye okulunun açıldığını ve daha birinci yıl öğrencilerin sınavlarda başarılı olduklarını açıklamaktadır.¹⁵⁴ Gazete 29 Kanun-ı Evvel 1281 tarihli sayısında da Sofya, Vidin, Niş, Lofça ve Köstendil rüştiyeleri sınavlarının başarıyla sonuçlandığını haber verdikten sonra, şu ifadeleri kullanmıştır: “... Zikrolunan Köstendil rüştiye mektebinin bânisi dergâh-ı âlî kapucu başlarından Mahmud Ağa imtihanda mevcut şakirdana başka başka atıyye verip mûmâ-ileyhin şu himmeti dahi şâyân-ı takdir bulunmuştur”.¹⁵⁵ Tuna gazetesi 16 Şubat 1281 tarihli sayısında, Tolca sancağına bağlı Mecidiyedeki rüştiye mektebi öğrencilerinin de sınav olduklarını duyurmaktadır.¹⁵⁶

Yapılan bütün bu çalışmalar neticesinde, kız öğrencilerin eğitimine de önem verilmiştir. 1874 yılında kız rüştiye okulunun inşaatı başlamıştır, fakat mevsim kış olmasından dolayı çalışmalar durdurulmuştur. 1875 yılı Nisan ayında çalışmalar tekrar başlamıştır ve Vilâyet Umumi Meclisi üyeleri inşaatın tamamlanması için 15 000 grş. yardım sağlamışlardır. Aynı yıl Ağustos ayında okul binası tamamlanmak üzere. Bina son şeklini ancak 1877 yılında alabilmiştir. Aynı yıl vuku bulan Rus-Türk harbi nedeniyle bina okul olarak hizmet verememiştir. Savaş yıllarında ayakta kalan bina bugün Rusçuk İmam Hatip Lisesi kız öğrencilerine hizmet vermektedir.¹⁵⁷

¹⁵³ Pletnyov, A.g.e. s. 164.

¹⁵⁴ Tuna, Sayı 36, 3 Teşrin’i-Sani (26 C. Âhir 1282).

¹⁵⁵ Tuna, Sayı 44, 29 Kanun’i Evvel (23 Şubat 1282).

¹⁵⁶ Tuna, Sayı 51, 16 Şubat (13 Şevval 1282).

¹⁵⁷ Bakırdjieva. Yordanov, A.g.e. s. 161.

Eğitim alanındaki ıslahatlar neticesinde, Tuna Vilâyetindeki rüştiye okullarının sayısı 1873 yılında 39'a ulaşmıştır. Sancaklara göre dağılımları şu şekildedir: Rusçuk sancağı 6, Vidin sancağı 7, Sofya sancağı 5, Tolca sancağı 4, Tırnovo sancağı 14, Varna sancağı 3.¹⁵⁸

Buraya kadar zikretmiş olduğumuz eğitim kurumlarından başka, Tuna Vilâyetinde medreseler bulunmaktadır. Bilindiği gibi medreseler Türk-İslam Tarihi'nde ayrı bir öneme haiz eğitim-öğretim kurumlarıdır. Medreselere daha ilk yıllarda büyük önem verilmiştir. Tespit edebildiğimize göre XVI. yüzyılda Tırnovo, Niğbolu, Köstendil, Plevne, Pravadi kasabalarında medreseler mevcuttu.¹⁵⁹

XIX. asırda medreselerin sayısında da artış olmuştur. 1873 yılında medreselerin sayısı 107'ye ulaşmıştır. Sancaklara göre dağılımları: Rusçuk sancağı 33, Vidin sancağı 6, Sofya sancağı 15, Tolca sancağı 10, Tırnovo sancağı 17, Varna sancağı 26'dır.¹⁶⁰

Eğitim alanında yapılan bütün bu çalışmalarla birlikte, devlet ilk defa 1863'te Niş'te kimsesiz ve fakir fukara çocukların geleceğini düşünerek İslahhane açmıŝtır. 1864 yılında Rusçuk'ta ve daha sonra Sofya'da birer ıslahhane açılmıştır. O zamana kadar hayırsever bazı kimselerin yanında korunmağa çalıŝılan yerli ve yabancı, İslam ve Hıristiyan çocuklar İslahhaneye alınmıştır. Konu hakkında 24 Mart 1865 tarihli sayısında Tuna gazetesi şu açıklamayı yapmıştır: "... az vakit içinde derece-i kâfiyeye iblâğı me'mul olduğuna ve İslahhaneye konulmak üzere ŝerâit-i mevzuasına muvafık olarak İslam ve Hıristiyan sıbyanından mevcut olan tamamı altmıŝ neferi mütecaviz olduğuna bina-i İslahhane ile devair-i müteferriası

¹⁵⁸ Memişoğlu, A.g.e. s. 49.

¹⁵⁹ Orlin Sıbev, "Bulgaristan'da Osmanlı Medreseleri" *Türkler*, c. XI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 467.

¹⁶⁰ Memişoğlu, A.g.e. s. 52.

içün iktiza iden ebniyeye hemen mübaşeretle...»¹⁶¹. İslahhanedeki öğrenciler hakkında vermek istediğimiz diğer bilgi de, buraya sadece fakir fukara çocukları kabul edilmeyip özürlü çocuklar da alınarak, onlara da dokumacılık öğretilmiştir.¹⁶² Vilâyet'te bu tür kurumlar meydana getirilerek çocukların sokaklarda başıboş dolaşıp, kötü huy edinerek ileride topluma zarar vermeleri de engellenmeye çalışılmıştır.

1867 yılında Rusçuk'ta, erkek ıslahhanesinden başka birde kız ıslahhanesinin açılması kararlaştırılmıştır. Ancak maddi sorunlardan dolayı okul 1872 yılının şubat ayında tamamlanıp faaliyete başlamıştır.¹⁶³ Niş, Rusçuk ve Sofya ıslahhanelerindeki öğrenci sayısı 150 ile 250 arasında değişmektedir.¹⁶⁴ Rusçuk'taki kız ıslahhanesinde 27 Müslüman, 21 Bulgar ve maddi durumu iyi olup yıllık 500 grş. eğitim parası ödeyerek okuyan 3 Müslüman öğrenci vardır.¹⁶⁵

Bu okullar için gerekli olan paranın bir kısmını vilâyet dâhilinde görevli memurlar ve halk bağışlarken, bir miktar para da öğrencilerin üretip sattıkları mallardan elde edilmiştir. Ancak bu paralar kâfi olmadığı için vilâyetteki ihzariye tezkerelerinin harcamaları da bu okullara verilmiştir. Bunlardan başka Rusçuk İslahhanesine ait: bir otel, dükkânlar, hamam ve 26 adet buğday ambarı bulunmaktadır.¹⁶⁶ Niş ıslahhanesinin yıllık masrafları 200.000 grş. civarındayken, Rusçuk ıslahhanesinin yıllık masrafı 300.000 guruştan ziyadedir.¹⁶⁷

İslahhanelerde okutulan dersler, ilkokul seviyesinde olup, bunlardan bazıları: Elifba, Amme ve Tebareke cüzleri, İlmihal, Risale-i Ahlâk, Edebiyat, Yazı, (Sülüs,

¹⁶¹ Tuna, Sayı 4, 24 Mart (9 Zilkade1281).

¹⁶² Tuna, Sayı14, 2 Haziran (20 Muharrem 1282).

¹⁶³ Bakırdjieva. Yordanov, A.g.e. s. 162.

¹⁶⁴ Midhat, A.g.e. s. 33.

¹⁶⁵ Şentürk, A.g.e. s. 176.

¹⁶⁶ Bakırdjieva. Yordanov, A.g.e. s. 162, ayrıca bkz. Midhat, A.g.e. s. 34.

¹⁶⁷ Midhat, A.g.e. s. 34.

Rika) Dört işlem, Defter Tutma ve Bulgarca dersleridir. Müslüman öğrenciler derslerini Müslüman hocalardan, Hıristiyan çocuklar ise Hıristiyan hocalardan almışlardır. Teorik dersler sabah iki saat yapıldıktan sonra, öğrenciler öğleden sonra dallarına göre tayin olunmuş iş yerlerinde eğitimlerini devam ettirmektedirler. Bir kısmı Litografya, Müretteplik ve Mücellitlik öğrenmek için vilâyet matbaasına, bir kısmı Demircilik öğrenmek için demirhaneye, bazıları Arabacılık öğrenmek için araba şirketine gitmektedirler, kalanlar ise İslahhanede Terzilik, Kunduracılık, Dericilik ve Marangozluk eğitimini almışlardır.¹⁶⁸ Ancak dericilik alanında kaliteli usta olmadığından, ıslahhaneden 10 öğrenci İstanbul'a dericilik konusunda eğitim almaları için gönderilmişlerdir.¹⁶⁹

Buraya kadar vermeye çalıştığımız bilgilerle ıslahhanelerin birer meslek eğitim kurumu olduğu anlaşılmaktadır. Fakat zikrettiğimiz bu kuruluşların hizmetleri bu kadarla sınırlı kalmamıştır. Tuna gazetesinin 2 Nisan 1282 sayılı 63'ü nüshasında ıslahhaneye yeni doğmuş bir çocuğun getirildiğini, sütanne bulunduğunu ve gereken bütün ihtiyaçlarının giderildiği bildirildikten sonra şu açıklama yapılmıştır: "... bu halde çocuklar bulunur ise onların dahi ıslahhaneye kabulü mukarrer bulunmuştu."¹⁷⁰

Zikretmeye çalıştığımız eğitim kurumlarından başka Rusçuk'ta, Yeni Bulgar, Amerikan misyoner, Ermeni, Yunan ve Katolik okulları ile birlikte Türk ve Yahudi okuma evleri bulunmaktadır.¹⁷¹

¹⁶⁸ Şentürk, A.g.e. s. 177.

¹⁶⁹ Tuna, Sayı 68, 27 Nisan (24 Zilhicce 1282).

¹⁷⁰ Tuna, Sayı63, 2 Nisan (3 Zilhicce 1282).

¹⁷¹ Bakırdjieva. Yordanov, A.g.e. s. 166–167.

3. Adalet

XVI. asırda, merkezî idareyi güçlendirmek açısından Sultan Süleyman, idareyi yeniden yapılandırmaya gitmiştir. Bu dönemde Rusçuk kaza ve dolayısıyla kadının ikamet ettiği merkezdir. Resmi yazışmalardan anlaşıldığına göre Rusçuk kadısı çok geniş yetkilere sahiptir. Onun günlük geliri 300 akçeden ibarettir. Erken dönemde kadıların nerede ikamet ettikleri kesin olarak bilinmese de, daha geç döneme ait bilgilere göre Rusçuk'ta Camii Atik ve Mustafa Paşa camilerinde farklı dönemlerde şer'î mahkemeler bulunmuştur. 1858 yılında yapılan değişikliklere rağmen, şer'î mahkemeler kısıtlı da olsa varlığını devam ettirmişlerdir. Kadılar genellikle miras, boşanma ve ticarî konularla ilgilenmişlerdir.¹⁷²

Vilâyet'in oluşturulmasıyla, belli alanlarda yapılan yeniliklerle birlikte adlî konularda ve mahkeme üyelerinin sayısında da değişiklik öngörülmüştür. Bu değişikliğe göre eski usul, "kadıların dava dolayısıyla aldıkları para almaları" yürürlükten kaldırılmıştır. Vilâyet sisteminin çalışmaya başlamasıyla, kadılar düzenli olarak aylık maaş almaya başlamışlar, daha önceden dava esnasında kadılara verilen paralar hazineye alınmaya başlanmıştır.¹⁷³

Yeni adlî sisteme göre her sancakta İdare Meclisi, Temyiz-i Hukuk ve Cinayet Meclisinin oluşturulması öngörülmüştür. Mahkemelerde görevli insanların bir kısmı halk tarafından seçilmektedir.¹⁷⁴

Oluşturulan yeni ortam ve şartlar, temeli kanuna dayalı adlî hükümlerin kabul edilmesini gerektirmiştir. Düşüncelerini hayata geçirebilmesi için Midhat Paşa, İstanbul'dan hâkim ve bu alanda çalışan memurlardan vilâyette görev yapmaları için buraya davet etmiştir.

¹⁷² Bakırdjieva, Yordanov, A.g.e. s. 88.

¹⁷³ Pletnyov, A.g.e. s. 39.

¹⁷⁴ Fadeeva, A.g.e. s. 23.

Daha önce bahsettiğimiz gibi her sancak ve kazada İdare Meclisi, Temyiz-i Hukuk ve Cinayet Meclisleri kurulmuştu. Bunlardan başka vilâyetin merkezi Rusçuk'ta son merhale olarak İstinaf Mahkemesi görev yapmıştır. Mahkemelerdeki görevlilerin bir kısmı eski kadılardan oluşurken, diğer kısmı ise halkın seçtiği kişilerden oluşmaktadır. Altı kişiden ibaret olan mahkeme heyetinin görevlilerinden 3'ü Müslüman diğer 3'ü ise Hıristiyan'dır.

Rusçuk ve sancak merkezlerinde ayrıca ticarî mahkemeler de kurulup çalışmaya başlamışlardır. Bu mahkemelerin görev alanları ticarî konularla sınırlı bırakılmıştır. Alış-veriş, tüccarlar arasındaki anlaşmazlıklar veya üretici-tüccar arasındaki sorunlar ve buna benzer konular bu mahkemelerce bakılmaktadır. Ticarî ve İstinaf mahkemelerinin haftada dört gün Pazartesi, Salı, Perşembe ve Cumartesi günleri davaya bakacakları açıklanmıştır.¹⁷⁵

Yeni inşa edilen vilâyet konağı, aynı zamanda mahkemeleri de içinde barındırmıştır. Cinayet Mahkemesi, Ticarî Mahkeme ve İstinaf Mahkemesi vilâyet konağında kendilerine ayrılan salonlarda davalarına bakmışlardır.¹⁷⁶ Cinayet mahkemelerinin haftada iki gün Pazartesi ve Perşembe çalışacakları vilâyet gazetesi aracılığı ile halka duyurulmuştur.¹⁷⁷

Midhat Paşa geniş bir şekilde başlatmış olduğu inşaat faaliyetlerinde mahkûmlardan büyük ölçüde istifade etmiştir. Daha hafif suç işleyenler hapse kapatılmaktan görevliler gözetiminde farklı yerlerde çalıştırılmışlardır.

Tuna gazetesi 23 Haziran 1281 tarihli nüshasında bir önceki yıl dâvalarını ve türlerini açıklamıştır. Bunlardan 85'i emniyet-i umumîyi îhlâl, 16'sı rüşvet, 43'ü mal çalmak, 8'i görevini suiistimal etmek, 29'u devlete muhalefet, 2'si tecavüze

¹⁷⁵ Tuna, Sayı 19, 7 Temmuz (24 Safer 1282).

¹⁷⁶ Bakırdjieva. Yordanov, A.g.e. s. 90.

¹⁷⁷ Tuna, Sayı 76,25 Mayıs (22 Muharrem 1283).

teşebbüs, 8'i katil saklamak, 20'si resmi evrak çalmak, 2'si sahte kimlik göstermekten, 1'si önemli evrak çalmak, 7'si kalpazanlık, 19'u sahtekârlık, 13'ü kundakçılık, 547'si öldürme, 89'u dövme, 10'u tecavüz, 133'ü hetk-i arz, 6'sı kız kaçırma, 9'yalan şahitlik, 373'ü hırsızlık, 22'si dolandırıcılık.¹⁷⁸

Gazeteyi incelemiş olduğumuz döneme baktığımızda, yaklaşık ikiyüz civarında ölüm veya öldürme olayı ile karşılaşmaktayız. Ölüm vakalarını öldürme, intihar, boğulma ve kaza sonucu ölenler diye ayırırsak cinayet olaylarının aşırı derece fazla olmadığını görebiliriz. Yukarıda zikretmiş olduğumuz rakamı böldüğümüzde karşımıza şu sonuçlar çıkmaktadır: intihar edenler 22, boğularak ölenler 11, kaza sonucu ölenler 29, yıldırım çarpması sonucu ölenler 12, yaklaşık 10 kişi de yangın ve güneşin tesiriyle hayatlarını kaybetmişlerdir.¹⁷⁹ Ayrıca gazete zaman zaman suçluların işledikleri suçları, isimlerini ve aldıkları cezaları açıklamıştır.¹⁸⁰

4. Sağlık

Halk sağlığının korunmasına yönelik resmi kurumların ortaya çıkışı çok eski değildir. Salgın hastalıklar önceleri Tanrı'nın gazabı olarak nitelendirilmiş ve bu belâyı insanlara gönderen Tanrı'ya karşı tedbir almak yararsız, hatta isyan olarak kabul edilmiştir.

İmparatorluğun sınırları içerisinde toplum sağlığıyla ilgili ilk kurum 1838'de resmîyet kazanan Meclis-i Tahaffuz'dur. Bu kuruluşun amacı memleketi dışarıdan gelen bulaşıcı ve salgın hastalıklarına karşı korumak ve gerekli önlemlerin

¹⁷⁸ Tuna, Sayı 17,23 Haziran (11 Safer 1282).

¹⁷⁹ Zikrettiğimiz rakamlar kesin değildir, gazete bazı haberlerinde rakam belirtmediği için, diğer haberlere kıyaslayarak bu rakamları zikrettik.

¹⁸⁰ Tuna, Sayı 28, 8 Eylül, Sayı 31, 29 Eylül, Sayı 32, 6 Teşrin-i Evvel, Sayı 35, 27 Teşrin-i Evvel.

alınmasını sağlamaktır. Mayıs 1838’de II. Mahmud tarafından kadı ve naiblere gönderilen bir emirde imparatorluk genelinde karantina usulünün uygulanmaya başladığı bildirilmiştir.¹⁸¹

Vilâyet dâhilinde halk sağlığı ile ilgili bilgiler kısıtlıdır, ancak salgın hastalıklarının vuku bulduğu dönemlerde devlet bu konulara daha ciddi yaklaştığı için, gazete salgın hastalıklarını ve bununla ilgili bilgileri yayınlamıştır.

Kolera hastalığının zuhuru ile ilgili ilk haber gazetenin 30 Haziran 1281 tarihli 18. nüshasında yer almaktadır. Bu habere göre İskenderiye’de hastalık zuhur ederek İstanbul’a kadar yayıldığı bildirilmiştir. Bundan dolayı İstanbul’da karantina uygulanmaya başlanmıştır.¹⁸²

Gazetenin kolera hastalığının nerelerde yayıldığına dair bir tespitini zikretmeyi uygun bulduğumuz için altta açıklayacağız. Bu sene baş gösteren kolera hastalığı Osmanlı toprakları içerisinde veya diğer ülkelerde olsun sahil boylarında yer alan yerleşim merkezlerinde belirmiştir. İlk olarak Mısır ve İskenderiye taraflarında görülen hastalık şu mahallere de yayılmıştır: İzmir, İstanbul, Trabzon, Köstence ve Sine, Avrupa’da ise Marsilya ve İtalya’nın deniz kenarında olan yerlerinde zuhur etmiştir. Vilâyet dâhilinde ise Tolca, İbrail, Kalas, Maçin ve Rusçuk gibi Tuna sahiline yakın bölgelerde baş göstermiştir.¹⁸³

Kolera hastalığının Kalas, İbrail, Bükreş, Köstence ve Tolca taraflarında zuhur ettiği rivayet edilerek vilâyette tedbirler alınmaya başlanmıştır. Rusçuk, Silistre, Tutrakan, Zıştovi, Niğbolu, Rahova, Lom ve Vidin gibi sahil boylarında

¹⁸¹ Nuran Yıldırım, “Tanzimat’tan Cumhuriyete Koruyucu Sağlık Uygulamaları”, Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, c. V, İstanbul 1985, s. 1320–1325.

¹⁸² Tuna, Sayı 18, 30 Haziran (18 Safer 1282).

¹⁸³ Tuna, Sayı 25, 25 Ağustos (9 R. Âhir 1282).

olan bölgelerde karantina uygulanmaya başlanmıştır.¹⁸⁴ Alınan tedbirler bu kadarla sınırlı kalmamıştır. Rusçuk şehri on bölgeye taksim edilerek, her bölgeye bir komiser, müfettiş ve bir de sağlık memuru tayin edilmiştir. Bu görevliler her gün kasap dükkânlarını, balıkçıları, mandıraları ve dükkânları dolaşip temizlik konusuna riayet edip etmediklerini kontrol etmişlerdir.¹⁸⁵ Gazete aracılığı ile halka da seslenilerek, hastalığın vukuu bulduğu sıcak aylarda salatalık, kavun, mısır buğdayı, erik gibi yiyeceklere dikkat edilmesi konusunda uyarılar yapılmıştır. Uyarılar temizlik konusunu kapsadığı için sabah akşam sokakların süpürülmesi istenmiştir. Debbağhaneler kapatılırken, salhanelerde de hayvan kesimi yasaklanmıştır.¹⁸⁶

Vilâyet'te bu kadar tedbir alınmasına rağmen öldürücü olan kolera hastalığı önlenememiştir. Rusçuk demir yolunda çalışanlardan 8–10 kişi hastalanarak şehir dışında tedaviye alınmışlardır. Bu olaydan birkaç gün sonra, Rusçuk'ta hastalık daha ciddi şekilde baş göstermeye başlamıştır. Günden güne artan hastalıktan dolayı ilk başta günde 10 kişi, daha sonra günde 15 kişi, hastalığın epeyce arttığında ise ölenlerin sayısı günde 24 kişiye kadar çıkmıştır.¹⁸⁷

Rusçuk'ta kolera hastalığından ölen kalmamış iken, emir ve yasaklara riayet etmeyen bazı insanlar yasak olmasına rağmen haddinden fazla üzüm, karpuz ve bazı zararlı maddeleri yiyerek ishale tutularak ölmüşlerdir. Korku veren bu ölümlerin sebebi yasaklara ve perhize dikkat edilmemesi olarak açıklanmıştır.¹⁸⁸ Tuna gazetesinin 22 Eylül 1281 tarihli 30. nüshasında Rusçuk'ta ve diğer şehirlerde varid

¹⁸⁴ Tuna, Sayı 25, 25 Ağustos (9 R. Âhir 1282).

¹⁸⁵ Pletnyov, A.g.e. s.80.

¹⁸⁶ Tuna, Sayı 25, 25 Ağustos (9 R. Âhir 1282).

¹⁸⁷ Tuna, Sayı 26, 30 Ağustos (16 R. Ahir 1282).

¹⁸⁸ Tuna, Sayı 28, 8 Eylül (30 R. Âhir 1282).

olan hastalığın tamamen geçtiği bildirilerek, Rusçukta koleradan ölenlerin sayısı yaklaşık 200 civarında olduğu açıklanmıştır.¹⁸⁹

Rusçuk'ta birçok insanın ölümüne neden olan kolera hastalığı, Köstence, Tolca, İbrail ve Kalas'ta şiddetli bir şekilde hükümünü sürdürmeye devam etmiştir. İbrail'de kolera hastalığından günde yaklaşık 70 kişi hayatını kaybetmiştir. Yerköyü'nde de ölümcül hastalığın belirtilerine rastlanmaya başlanmıştır. Tolca'da ve Köstendil'de hastalık son zamanlarda azalmaya başlamıştır. Tolca'da ölüm vakaları günde iki-üçe düşerken, Köstendil'de ise durum daha da iyileşerek ölüm olayları gitgide azalarak bazı günler bir bazı günler iki ölüm olayı cereyan etmiştir. Maçın'de ise hastalık daha belirgin şekilde devam ederek günde üç-dört kişi hastalığa yenik düşerek hayatlarını kaybetmektedirler.¹⁹⁰

Tuna gazetesinin 22 Eylül 1281 tarihli 30. nüshasına göre, bugüne kadar vilâyette ve hariçte şiddetli bir şekilde varlığını sürdüren ve birçok insanın ölümüne neden olan kolera hastalığının azalmaya başladığı bildirilmiştir. Son hafta içinde Rusçuk'ta ve vilâyetin sair yerleşim merkezlerinde hastalıktan eser kalmamıştır.¹⁹¹ Hastalığın diğer ülkelerde de azalmaya başladığı İstanbul'dan gelen posta ile bildirilmiştir.¹⁹²

İnsanlar bu öldürücü hastalığın geçmesine sevinmeden, yaklaşık bir yıl sonra hastalık tekrar zuhur etmiştir. Kalas tarafında vuku bulan hastalığı önlemek için Rusçuk'ta karantina uygulanmaya başlanmıştır. Alınan karantina tedbirine rağmen hastalık şehirde görüldüğü için Rusçuk'a mahsus olmak üzere karantina

¹⁸⁹ Tuna, Sayı 30, 22 Eylül (14 C. Evvel 1282).

¹⁹⁰ Tuna, Sayı 26, 25 Ağustos (16 R. Âhir 1282).

¹⁹¹ Tuna, Sayı 30, 22 Eylül (14 C. Evvel 1282).

¹⁹² Tuna, Sayı 27, 1 Eylül (23 R. Âhir 1282).

tedbiri fesh edilmiştir.¹⁹³ Hastalık Bükreş ve Belgrat'ta da görülmüştür. Rusçuk'ta günde kolera hastalığına yakalananların sayısı 50–60 kişi civarında iken, ölenlerin sayısı ise 20–25 kişiye kadar ulaşmıştır. Gazetenin 97. nüshasındaki habere göre son birkaç gün içinde hastalık azalmaya başlayarak ölenlerin sayısı da günde 6–7 kişiye kadar düşmüştür.¹⁹⁴ Rusçuk'ta hastalıktan neredeyse iz kalmamışken, bazı köylerde hastalığın illeti görüldüğü için oralara doktor ve ilaç gönderilmiştir. Belgrat'ta da bir hafta içinde hastalığa 95 kişi yakalanarak bunların 49'u vefat etmiştir.¹⁹⁵

a) Koleranın tedavisi hakkında önerilen yöntemler:

—Koleraya tutulularda görülen alametler olarak, sancı, karın ağrısı ve ishal, gibi bir durumla karşılaşıldığında vakit ve saat aranmaksızın hemen doktora başvurulmalıdır.

—Yemeğe dikkat edilerek, diyet yapılmalı ve yasak olan meyve ve sebzeler yenmemelidir.

—Midede hazımsızlık veya ağrı var ise, sabah ve akşam yemekten önce bir parmak tereyağı ve sarımsak macunu, yemekten sonra ise bir iki kahve kaşığı ile süzölmüş nane suyu alınmalıdır.

—Şiddetli sancı olduğu zaman, afyon alınıp yatılmalıdır. Ayaklar ısıtılarak, dövölmüş keten tohumundan lapa yapıp karnı üzerine konulmalı ve belli aralıklarla çay, papatya veya nane bir kaşık rom konulup içilmelidir.

—Eğer bu tedavi yönteminden sonra gasyan gelir ise eczacılarda satılan maden suyundan içilmelidir.

¹⁹³ Tuna, Sayı 95, 31 Temmuz (Sulh R. Evvel 1283).

¹⁹⁴ Tuna, Sayı 97, 7 Ağustos (8 R. Âhir 1283).

¹⁹⁵ Tuna, Sayı 102, 24 Ağustos (25 R. Âhir 1283).

—Hastalık önlendikten sonra tekrar nüksedirse, zikrolunan haplardan bir veya iki tane alınmalıdır, eğer bunlar fayda etmez ise yıldız kökü denilen ilâç veya madeni tozlardan yapılan müşhil ilâcı içmek gerekmektedir. Ancak bu ilâçların her zaman içilmesine müsaade edilmediği için bu durumda doktora başvurulması önerilmiştir.

—Bazen iki müstefriğ veya iki müşhil ilâç içilmesi gerekir veya her ikisinden birer tane, ancak ilâçlardan biri kullanıldığında diğeri birkaç gün sonra kullanılmalıdır.

—Hastalığın nüksetmesi halinde yağı alınmış cüzî et suyu alınarak beslenmelidir.

Zikrolunan hastalığa karşı herkesin evinde bulundurması tavsiye edilen malzemeler şunlardır: 1) beş gram afyon ruhundan oluşan altı adet hap, 2) 15 gr. yani 4 dirhem kadar sarımsak macunu veya tereyağı, 3) nane suyu, 4) vişi pestili, 5) keten tohumu, 6) etsiz afyon ruhu, 7) beyaz haşhaş şurubu.

Uygulanması istenen bu reçeteler olgun insanlar içindir, 12 yaş civarındaki çocuklara zikrolunan reçetede kullanılan ilâçların yarısı, 6 yaş civarındaki çocuklar içinse $\frac{1}{4}$ önerilmiştir.¹⁹⁶

Kolera illetinden kurtulmak için insanlar farklı yöntemlere başvurmuşlardır. Halk tabiplerden başka din adamlarının da yardımını aramıştır. Mısır'da koleranın zuhurundan sonra Abdulvehhab Şaranî adındaki âlim bir zat bazı ayet-i kerimeleri tertipleyip insanlara şifa niyetiyle dağıtmıştır. Rusçuk'a getirilen ve burada 4000 adet basılan dua-i şerif bir günde tükenmiş ve tekrar basılacağı bildirilmiştir.¹⁹⁷

Vilâyet dâhilinde önem verilen sağlık konularından birisi de çocukların durumudur. Çocukların farklı hastalıklardan korunabilmeleri için belli zamanlarda aşıları yapılmıştır. Gazetenin 3 Şubat 1281 tarihli 49. nüshasındaki habere göre vilâyet dâhilinde bütün muhacir çocuklar aşılanmıştır, son olarak Tolca'da da 100

¹⁹⁶ Tuna, Sayı 26, 25 Ağustos (16 R. Âhir 1282).

¹⁹⁷ Tuna, Sayı 26, 25 Ağustos (16 R. Âhir 1282).

muhacir çocuk aşılanmıştır.¹⁹⁸ Berkofça'da da karantina doktoru bir buçuk ay zarfı içerisinde 2800 muhacir, müslim ve gayrimüslim çocuğu aşılamıştır.¹⁹⁹ Varna'da da 220 çocuğa aşı yapılmıştır.²⁰⁰

b) Gazetede Zikredilen İlginç Tedavi Usulleri:

—Bir adamı bal arısı veya onun gibi zehirli bir böcek soktuğunda, o yere kulak kiri sürülse ağrı kesilir.²⁰¹

—Rusçuk tarafında bir kız çocuğunu yılan sokarak vücudunun her tarafı şişmiş ve hayatta kalma ümidi azalmış iken, bir köy komşusu ısırık yaralarının üzerine sülük konulmasını tavsiye etmiş, birkaç gün sonra yaralardan iz kalmamış ve bu şahsın yaptığı takdire şayan bulunmuştur.²⁰²

Vilâyet dâhilinde vuku bulan hastalıkları önlemek ve bazı iptidâî tedavi usullerini kaldırmak için Midhat Paşa, vilâyet yöneticilerine Gureba Hastanelerinin yapılmasını teklif etmiştir. Bu hastanelerde fakir fukara ve yoksul göçmenlere hizmet edilmesi amaçlanmıştır. Bu konu hakkında Tuna gazetesi şu açıklamayı yapmıştır "... işbu hastanelerin tesisinden evvel hastalanan birtakım garibu'd-diyar ve fakir adamlar ve alel-husus dâr ve diyarlarından ayrılıp zîr-i cenâh-ı âtûfet ve merhamet-i seniyyeye sığınmış olan muhacirler han ve kahve köşelerinde ve ötede beride sürünerek bunların şu halde duçâr oldukları sefalet ve meşakkat mübtelâ oldukları dert ve illetten ziyade olduğu ve pek çoğu dahi hekim ve ilaç bulamadıklarından telef olmakta bulunduğu halde mezkûr hastanelerin tesisleriyle beraber o misillu acezeler buralara alınıp tedavi olunarak müddet-i ömürlerinde

¹⁹⁸ Tuna, Sayı 49, 3 Şubat (29 Ramazan 1282).

¹⁹⁹ Tuna, Sayı 57, 16 Mart (12 Zilkade 1282).

²⁰⁰ Tuna, Sayı 83, 19 Haziran (18 Safer 1283).

²⁰¹ Tuna, Sayı 27, 1 Eylül (23 R. Âhir 1282).

²⁰² Tuna, Sayı 31, 29 Eylül (21 C. Evvel 1282).

göremedikleri refah ve rahata nail olmalarıyla az vakit içinde cümlesinin kesb-i afiyet itmekte oldukları nazar-ı teşekkür ve memnuniyetle görülür...”²⁰³

1865 yılında Vilâyet Meclis-i Umum-i kararıyla Rusçuk, Varna, Mecidiye, Plevne ve Lom şehirlerinde hastane yapılmasına karar verilmiştir.²⁰⁴ Bu hastanelerden başka Hacıoğlu Pazarcık'ta da hastane yapılmıştır.²⁰⁵ Sağlık kurumlarının inşaatlarında önemli ölçüde yardım yapan zengin hayırsever insanların yardımları da unutulmaması gereken konulardan biridir.²⁰⁶

Rusçuk hastanesi mimarî açıdan çok güzel olduğu, temiz, havadar ve çok iyi hizmet edildiği rivayet edilmiştir. Ancak Midhat Paşa'nın vilâyetten ayrılmasından sonra, hastaneye ayrılan gelirlerde ve bazı cerrahi aletlerinde sıkıntıların belirdiği anlaşılmaktadır.²⁰⁷

Hastanelerle birlikte Rusçuk'ta fakirlere hizmet vermesi için bir de eczane açılmıştır. Bu eczanede ilaçlar diğerlerine nazaran daha ucuz fiyata satılmıştır. Salgın hastalıklarına karşı insanlara dağıtılan ilaçlar vaktinde kullanılmadığı ve kullanma tarihleri geçtiği için bu eczanede yeni ve taze ilaçlarla değiştirilmişlerdir.²⁰⁸

5. Göçmenler

Vilâyet'in oluşturulmasından evvel, Balkanlara göç etmeye başlayan Çerkez, Tatar, Nogay ve Çeçen göçmenlerin ilk kabileleri Niş eyaletine gönderilip, oralara yerleşmeleri kararlaştırılmıştır. Vilâyet'in oluşturulmasından sonra da göç

²⁰³ Tuna, Sayı 67, 24 Nisan (21 Zilhicce 1282).

²⁰⁴ Tuna, Sayı 10, 5 Mayıs (21 Zilhicce 1281).

²⁰⁵ Tuna, Sayı 93, 24 Temmuz (23 R. Evvel 1283).

²⁰⁶ Tuna, Sayı 21, 21 Temmuz (9 R. Evvel 1282).

²⁰⁷ Pletnyov, A.g.e. s. 80–81.

²⁰⁸ Tuna, Sayı 67, 24 Nisan (21 Zilhicce 1282).

dalgalarının devam ettiğini Tuna gazetesinden öğrenmekteyiz. Bu dönemde vilâyet topraklarına sığınan göçmenler, Niş'ten Dobruca'ya kadar farklı bölgelere eşit şekilde gönderilmişlerdir.

Kafkaslardan vilâyete kadar, uzun ve yorucu bir göç yolculuğu yapan göçmenler farklı yaşlarda olmalarından dolayı, hastalık ve ölüm olaylarında da artış olmuştur. Bu durumu düzeltmek için göçmenlerin yerleştirildiklere bölgelere doktor gönderilmiş, hatta bazı bölgelere hastane yapılması kararlaştırılmıştır.²⁰⁹ Sağlık konusunda göçmenlere yapılan yardımlardan biri de, hava ve iklim değişikliğinden dolayı hastalanan insanlara hele çocuklara doktor gönderilmiş, çocuklara ise aşı yapılmıştır. Sofya civarında bulunan Birinci Ordu doktoru, İzladı ve Etropole kasabalarına gönderilerek, erkek ve kız çocuklarından toplam 971 çocuğa aşı yapmıştır.²¹⁰ Vidin kazasındaki göçmen çocuklarına da aşı yapılmıştır. Tolca'da da karantina doktorunun gayretiyle 100 çocuğa aşı yapılmıştır.²¹¹ Vilâyet'in büyük bölümünde yaşayan göçmen çocuklardan yaklaşık 1000 küsur çocuğa aşı yapılmıştır.

Sağlıkla ilgili yapılanları zikrederken unutulmaması gereken konulardan biri de göçmen çocuklarının sünnet ettirilmesidir. Niş'te farklı yaşlarda olan 80 kişi sünnet ettirilmiştir.²¹² Niş merkezinde gerçekleştirilen sünnet olayını, yine Niş'e bağlı Şehirköy'ü, Ürgüp ve İzinbol kazalarında yaşayan göçmenlerin sünnet merasimleri takip etmiştir. Şehirköy'ünde 269, Ürgüp'te 202 ve İzinbol'da 55 çocuk sünnet ettirilmiştir.²¹³ Vidin kazasında iskân ettirilen göçmen çocuklardan 918

²⁰⁹ Tuna, Sayı 17, 23 Haziran (11 Safer 1282).

²¹⁰ Tuna, Sayı 27, 1 Eylül (23 R. Âhir 1282).

²¹¹ Tuna, Sayı 49, 2 Şubat (29 Ramazan 1282).

²¹² Tuna, Sayı 15, 9 Haziran (27 Muharrem 1282).

²¹³ Tuna, Sayı 33, 13 Teşrin-i Evvel (5 C. Ahir 1282).

çocuk²¹⁴, Orhaniye kazasında da 40 çocuk sünnet ettirilmiştir.²¹⁵ Zikretmiş olduğumuz haberlerden ve verdiğimiz rakamlardan da anlaşıldığı gibi vilâyet dâhilindeki farklı bölgelerde 1564 göçmen çocuğu sünnet edilmiştir.

Göçmenlerin fakirlik ve sefaletten kurtulmaları için, vilâyet yönetimi ve yerli halk temel ihtiyaçların karşılanması için göçmenlere para, giysi ve yiyecek yardımlarında bulunmuştur.

Göçmenlere, devlet ve halk tarafından yapılan yardımlardan biri de müstakil yerlerde evlerin yapılması, hatta bazı bölgelerde yeni köyler oluşturulmuştur. Cuma kazasına yerleşen göçmenlere 2038²¹⁶, Silistre kazasına yerleşenlere 47²¹⁷, Maçin kazasına yerleşen göçmenlere 250²¹⁸, Hırsovo kazasına yerleşen göçmenlere 58²¹⁹, Orhaniye kazasındaki göçmenlere 36²²⁰, Sofya kazasındaki göçmenlere 40²²¹, Tolca kazasındaki göçmenlere 797²²², İhtiman kazasındaki göçmenler için de 37 adet ev yapılmıştır.²²³ Zikretmiş olduğumuz haberlerden de anlaşıldığı gibi 1865–1866 yılları içerisinde göçmenlere 3303 adet ev yapılmış, ayrıca bazı bölgelerde göçmenlerden müteşekkil yeni köyler oluşturulmuştur. Şumnu kazasına yerleştirilen göçmenlere, yerleşim merkezleri dışında evler inşa edilerek üç adet yeni köy oluşturulmuştur. Birincisi Abdi Paşa köyü olarak isimlendirilmiş ve 150 haneden ibarettir, diğeri 70 haneden oluşturulan ve Ali Bey ismini almıştır. Üçüncüsü ise daha önce ahalisi olan Istranca köyüdür, bu köy 80 haneden ibarettir.²²⁴ Şumnu ve

²¹⁴ Tuna, Sayı 36, 3 Teşrin-i Sani (26 C. Âhir 1282).

²¹⁵ Tuna, Sayı 74, 18 Mayıs (15 Muharrem 1283).

²¹⁶ Tuna, Sayı 18, 30 Haziran (18 Safer 1282).

²¹⁷ Tuna, Sayı 45, 5 Kanun-i Sani (Sulh Şaban 1282).

²¹⁸ Tuna, Sayı 65, 17 Nisan (14 Zilhicce 1282).

²¹⁹ Tuna, Sayı 73, 15 Mayıs (12 Muharrem1283).

²²⁰ Tuna, Sayı 95, 31 Temmuz (Sulh R. Evvel 1283).

²²¹ Tuna, Sayı 99, 14 Ağustos (15 R. Âhir 1283).

²²² Tuna, Sayı 40, 1 Kanun-i Evvel (25 Receb 1282).

²²³ Tuna, Sayı 99, 14 Ağustos (15 R. Âhir 1283).

²²⁴ Tuna, Sayı 29, 15 Eylül (7 C. Evvel 1282).

Hezergrad arasında yerleşim merkezleri çok nadir olduğundan, تنها bir yere han yapılarak onun civarına da 30 adet ev yapılarak göçmenler için orada yeni bir köy oluşturulmuştur.²²⁵ Sofya kazasında da sadece göçmenlerden ibaret Şeref Abad isminde 21 hanelik yeni bir köy oluşturulmuştur.²²⁶

Vilâyet'e yerleşen ve yerleşmeye çalışan göçmenlerle yerli halk arasında bazen toprak anlaşmazlığı vuku bulmuştur. Bundan dolayı arazi memuru Namık Efendi önderliğinde, göçmen ailelere 60 dönümden 130 dönüme kadar toprak dağıtılmaya başlanmıştır.²²⁷ Devlet tarafından hayvan ve tarla verilen göçmenler kısa zamanda ziraat alanındaki işlerini yoluna koyarak, yöneticilere ve yerli halka yük olmaktan çıkmışlardır. Hatta bir kısım göçmen aileler maddi açıdan bazı yerli halkla eşit duruma gelmişlerdir. 82 yılında göçmenler vergilerini de vermeye başlamışlardır.²²⁸

Göçmenlere maddi konularda yapılan yardımlarla birlikte manevi ve kültürel alanlarda da yardımlar yapılmıştır. Göçmenlerin iskân ettirildikleri bölgelerde ve yeni oluşturulan köylerde okul ve camiler de yapılmıştır. İmparatorluk toprakları dâhilinde iskân edilen göçmenlerin sayısının 1000 000 civarında olduğu Tuna gazetesi aracılığı ile bildirilmiştir.²²⁹

6. Doğal Afetler

İmparatorluk ve vilâyet toprakları dâhilinde, doğal afetlerin vuku bulduğunu gazetenin sayfalarından öğrenmekteyiz. Yangın sel ve dolunun büyük ölçüde maddi

²²⁵ Tuna, Sayı 27, 1 Eylül (23 R. Âhir 1282).

²²⁶ Tuna, Sayı 80, 8 Haziran (7 Safer 1283).

²²⁷ Tuna, Sayı 35, 27 Teşrin-i Evvel (19 C. Âhir 1282).

²²⁸ Tuna, Sayı 100, 17 Ağustos (18 R. Âhir 1283).

²²⁹ Tuna, Sayı 48, 26 Kanun-i Sani (21 Ramazan 1282).

zararlar vermesiyle birlikte bazen can kaybına da neden olduklarına şahit olmaktayız.

a)Yangın:

1865–1866 yılları arasında, vilâyet dâhilinde gazeteye intikal eden 30 tane yangın haberi vardır. Yangınlar genelde tam söndürülmemiş ateş, izmarit gibi şeylerden çıkarken bazen de yıldırım düşmesi sonucu yangın çıkmıştır.

Evler, avlular, saya ve samanlıklar tahta, kerpiç, çalı gibi kolay yanan maddelerden yapıldığına, saya ve samanlıkların üstleri de sap ve saman ile örtüldüğünden, çıkan yangınlar çabuk alevlenerek etrafa da kolayca yayılmışlar, böylece maddi hasarlar da artmıştır.

Yangınla ilgili gazetenin ilk haberi, Rusçuk’a tabi Tetva köyündendir. Koyun sayasından başlayan yangın, çabuk yayıldığından 32 hane ev yanmış bir kişi de hayatını kaybetmiştir.²³⁰ Şumnu kazasına bağlı Kaspiçan köyünde bir evde çıkan yangında, bir kadın ve üç çocuğu bütün müdahalelere rağmen kurtarılamamışlardır.²³¹ Adliye kazasında çıkan yangında ise biri 1,5 diğeri 5 yaşında iki çocuk alevler içinde kalarak hayatlarını kaybetmişlerdir.²³² Gazeteye intikal eden ve burada zikretmeye çalıştığımız haberlerden de anlaşıldığına göre yangın karşılaşılan doğal afetlerden biridir ve bu dönemde yangınlar dolayısıyla 7 kişi hayatını kaybetmiştir.

Can kaybının fazla olmamasına rağmen, maddi açıdan yangınlar çok büyük zararlar vermişlerdir. Bazen onlarca hane, han, dükkân v.s yanmıştır. Büyük ölçüde mal kaybına neden olan ilk yangın haberi Tetva köyündendir. Hemen önlenemeyen

²³⁰ Tuna, Sayı 9, 28 Nisan (14 Zilhicce 1281).

²³¹ Tuna, Sayı 49, 2 Şubat (29 Ramazan 1282).

²³² Tuna, Sayı 78, 1 Haziran (29 Muharrem 1283).

yangında 32 ev yanmıştır.²³³ Büyük hasarlara neden olan yangınlardan biri de Vidin’de akşam vakti bir dükkândan zuhur ederek, etraftaki dükkânlara da sıçramış neticede 20 kadar dükkân yanmıştır.²³⁴ İvraca çarşısında gece vakti alev alan ve 5 saat devam eden yangında 33 dükkân hasar görmüştür.²³⁵ İvraca’da halkı en çok etkileyen ve zor durumda bırakan yangın 23 göçmen ve 83 yerli halka ait, toplam 106 evin yandığı yangındır. Bu yangın olayından sonra birtakım tedbirler alınarak yürürlüğe konmuştur. Evlerin üstleri saz ve samandan olmayıp, kiremit ile kapatılması, köşe başlarında su dolu fiçilerin bulundurulması ve şehre bir tulumba getirilmesi kararlaştırılmıştır.²³⁶ 15 Temmuz gecesi Tırnovo kazasına bağlı Rahovitçe kasabasında meydana gelen yangın tüccar ve esnafı çok zor durumda bırakmıştır. Bu yangında 133 dükkân, 5 ev, 1 cami ve 1 saat kulesi ile birçok eşya yanmıştır.²³⁷ Şumnu’ya bağlı Madara köyünde 25 ev ve birkaç ahır yanarken²³⁸, Varna kazasındaki yangında da 20 ev yanmıştır.²³⁹

Köy ve kasaba gibi yerleşim merkezlerinde zuhur eden yangınların çoğu gece vakti meydana gelmiştir. Tarlalarda zuhur eden yangınlar ise, ya çobanların gündüz yakıp tam olarak söndürmedikleri ateşler daha sonra rüzgârın etkisiyle alevlenip kuru ot veya buğday yığınlarının yanmasına sebep olmuştur veya yıldırım düşmesi neticesinde de bazen yangınlar zuhur etmiştir.

²³³ Tuna, Sayı 9, 28 Nisan (14 Zilhicce1281).

²³⁴ Tuna, Sayı 36, 3 Teşrin-iSani (26 C. Âhir 1282).

²³⁵ Tuna, Sayı 56, 13 Mart (9 Zilkade 1282).

²³⁶ Tuna, Sayı 64, 10 Nisan (7 Zilhicce 1282).

²³⁷ Tuna, Sayı 92, 20 Temmuz (19 R. Evvel 1283).

²³⁸ Tuna, Sayı 96, 3 Ağustos (4 R. Evvel 1283).

²³⁹ Tuna, Sayı 101, 21 Ağustos (22 R. Âhir 1283).

b) Dolu ve Sel

Zaman zaman yağan dolu ve oluşan seller, daha ziyade köylü ve çiftçi halka zarar vermektedir. Mahsulün veya hayvanların telef olmasıyla insanlar zor duruma düşmüşlerdir. Seller daha ziyade ilkbaharda oluşmaktadır.

İlkyaz havaların ısınması ile birlikte, yağan yağmurlar nedeniyle Morova nehri taşmıştır. Sırbistan'a doğru akan sular nehir kenarında 500 büyük ağacı kökünden çıkarmıştır. Leskofça ve İvraniye yakınlarında ve adı geçen nehir üzerinde bulunan iki adet köprü tamamen yıkılmıştır. Niş kazasında mezkûr nehir kenarında bulunan 6–7 köy ahalisi köylerinden uzaklaştırılmış olsa da, bir köyde 63 kişi mahsur kalmıştır. Su seviyesi bir adam boyu yükseldiğinden insanlar evlerin damlarına çıkmak zorunda kalmışlardır. Köye kayık getirilerek mahsur kalan insanlar kurtarılmıştır. Ancak epeyce büyük ve küçükbaş hayvan telef olmuştur.²⁴⁰ Mayıs ayında Tırnovo bölgesinde yağan yağmurlar nedeniyle oluşan seller bir evi yıkıp diğerinde maddi zarar oluşturmuştur.²⁴¹

Vilâyet dâhilinde birkaç gün durmaksızın devam eden yağmurlar nehirlerin taşmasına neden olmuştur. Kamçı nehrinde su çoğaldığından, İslimye'den Şumnu'ya gelen redif askerleri 2–3 gün nehri geçememişlerdir,²⁴² ancak etraf köylerden arabalar getirilip birbirine bağlanarak sal oluşturulup askerlerin nehri geçmeleri ancak bu şekilde sağlanmıştır.²⁴³

Nehirlerin taşması maddî hasarla kalmayıp, can ve mal kaybına da neden olmuştur. Tırnovo kazasında bir adamın ikiyüz kadar koyunu ile 8 yaşında bir çocuk

²⁴⁰ Tuna, Sayı 4, 23 Mart (9 Zilkade 1281).

²⁴¹ Tuna, Sayı 14, 3 Haziran (20 Muharrem 1282).

²⁴² Tuna, Sayı 79, 5 Haziran (4 Safer 1283).

²⁴³ Tuna, Sayı 80, 8 Haziran (7 Safer 1283).

sele kapılıp ölmüşlerdir.²⁴⁴ İzladı bölgesinde de taşan nehir bir kadının ölümüne neden olmuştur.²⁴⁵ Taşan nehirler ve oluşan seller nedeniyle can kaybının fazla olmamasına rağmen mal kaybı epeyce fazla olmuştur.

Köylü halkı zor durumda bırakan doğal afetlerden birisi de yağmur ile birlikte yağın doludur. Can kaybına neden olmasa da dolu düşmesi nedeniyle birçok hayvan ve mahsul telef olarak, çiftçiler zor duruma düşmüşlerdir.

28 Mayıs'ta Rusçuk'ta şiddetli rüzgârın etkisiyle birlikte dolu yağmıştır. Fındık tanesi kadar olan dolu meyve ağaçlarına ve meyvelerle sebzelere de zarar vermiştir.²⁴⁶ 8 Haziran'da Somakov kazasının 8 köyünde yağmurla birlikte dolu düşmüştür. Köylerden birinde zarar diğerlerine nazaran daha fazladır, düşen dolunun tanesi 300 dirhem ağırlığında olduğu için, ziraat mahsulleri ile birlikte 300–400 kadar koyun, sığır ile karaca, tavşan, tilki gibi hayvanları da telef etmiştir.²⁴⁷ Safer ayının 18. cumartesi günü Belgradcık kazasının 4 köyüne dolu isabet ettiği için, mahsul ile birlikte keçi, koyun, kaz ve tavuk gibi hayvanlar da telef olmuştur.²⁴⁸

c) Deprem

Gazeteyi incelediğimiz dönem içerisinde vilâyet dâhilinde 4 deprem haberi mevcuttur. İlk deprem haberi Niş'ten gelmektedir. 24 Şevval Pazar gecesi meydana gelen olayda, bir ev yıkılmış, depremde can kaybı olmamıştır.²⁴⁹ 29 Mart Çarşamba gecesi Köstendil'de ard arda iki deprem olmuş, bu depremlerde can ve mal kaybı

²⁴⁴ Tuna, Sayı 82, 15 Haziran (14 Safer 1283).

²⁴⁵ Tuna, Sayı 92, 20 Temmuz (19 R. Evvel 1283).

²⁴⁶ Tuna, Sayı 14, 3 Haziran (20 Muharrem 1282).

²⁴⁷ Tuna, Sayı 88, 6 Temmuz (R. Evvel 1283).

²⁴⁸ Tuna, Sayı 88, 6 Temmuz (20 R. Evvel 1283).

²⁴⁹ Tuna, Sayı 60, 27 Mart (23 Zilkade 1282).

olmamıştır.²⁵⁰ 13 Muharrem Pazartesi İzinbol kazasında ard arda vuku bulan iki depremde de can ve mal kaybı olmamıştır. ²⁵¹ Yine Ürgüp'te meydana gelen depremde öncekilerine nazaran daha şiddetli ise de can ve mal kaybı olmamıştır.²⁵²

7. Nikâh ve İzdivaç

İslâm dininde evlilik sünnettir. Belli yaşa gelmiş erkek ve kızların evlendirilmesi teşvik edilmiştir. Ancak vilâyet dâhilinde yaşayan yerli ve göçmen halkın bu konuda birtakım beyhude işleri örf ve gelenek diye kabul ettiklerini gazete aracılığı ile öğrenmekteyiz.

Evlenecek olan gençler, durumlarına göre en aşağı 10 dirhem gümüş değerinde mehir verip evlenebilmektedirler. Evlilik hususlarında durum böyle iken, sonradan birtakım adetler uydurularak, evlenecek olan delikanlının 5–10 kise akçe sarf etmesi gerekmiştir.²⁵³ Bu kadar fazla masraf gerektirecek işlerin dinen, aklen ve örfen makul olmadığından, bu harcamalar hükümet tarafından israf olarak belirlenmiştir.

İnsanları beyhude işlerden men edip evliliği kolaylaştırmaya çalışan hükümet görevlileri, zaman zaman eski adet ve geleneklerine bağlı kalıp, nikâh akdini zor durumda bırakan insanlarla karşılaşmışlardır. Böylesine meşakkat veren gelenekleri uygulayan şahıslar, memurlar tarafından tespit edildiğinde, tutuklanıp cezaya çarptırılmaktadırlar.²⁵⁴

Evlilik merasiminde, sık sık yapıldığı görülen iki büyük hata vardır. Bunlardan birincisi, evlenecek olan kızların babaları veya velileri, kızlarına

²⁵⁰ Tuna, Sayı 69, 1 Mayıs, 28 Zilhicce (1282).

²⁵¹ Tuna, Sayı 73, 5 Haziran (4 Safer 1283).

²⁵² Tuna, Sayı 100, 17 Ağustos (18 R. Âhir 1283).

²⁵³ Tuna, Sayı 11, 13 Mayıs (28 Zilhicce 1281).

²⁵⁴ Tuna, Sayı 35, 27 Teşrin-i Evvel (19 C. Âhir 1282).

sormayarak, onların fikirlerini almayarak kızlarını kendi istedikleri veya uygun gördükleri kişilerle evlendirmektedirler. Ancak bazı kızlar önceden istedikleri şahsa kaçarak, hem kız hem de erkek tarafı için bu durum neticesinde problemlerle karşılaşmakta, öyle ki bazen iş tutuklama olaylarına kadar varabilmiştir. Hükümet gazete aracılığı ile kız babaları ve velilerine seslenerek, kızların da rızalarının alınmasını tembihlemektedir.²⁵⁵ İkincisi genelde muhacirler arasında uygulanan baba hakkıdır. Bu karşı taraftan 300–400 adet karbona²⁵⁶ eşittir. Bu para, kız tarafından alınmadığı sürece kızlar evlendirilmemektedir. Bukadar parayı verebilecek durumda olmayan gençler, kızları kaçırdıkları için memurlar tarafından görüldüklerinde veya duyulduğunda tutuklanmaktadırlar.²⁵⁷

Buraya kadar zikretmeye çalıştığımız ve zikredemediğimiz daha başka problemlerden dolayı evlenemeyen gençler, gayri meşru ilişki, cinayet gibi suçlar işleyerek hapishanelere düştüklerinden dolayı, ömürlerinin baharlarını burada geçirmemeleri için 10 maddelik bir nizamnâme çıkarılmıştır.²⁵⁸ Bu 10 maddelik nizamnâmeden başka, insanlar maddi durumlarına göre 4 sınıfa ayrılmışlardır.

Birinci sınıf: Mal ve zenginlik açısından en zengin olanlar. Bu şahıslar mehir verecekleri para 10 adet 100'lük mecdiye altınını geçmeyecektir. Damat gelinliği alacak, ancak kumaşı sâde olacak. Mehirden ziyade damat eşya verecekse, bunlar ancak bir odayı döşeyecek kadar ve sâde kumaştan olacaktır. Gelin için yapılacak duvak sâde olup 100gr.'tan ziyade masraf hiçbir şekilde yapılmayacak. Gelin

²⁵⁵ Tuna, Sayı 18, 30 Haziran (18 Safer 1282).

²⁵⁶ Karbona- Rusça bir kelime olup, yaklaşık 14 gram kıymetinde bir gümüş sikkedir.

²⁵⁷ Tuna, Sayı 47, 18 Mayıs (15 Muharrem 1283).

²⁵⁸ Tuna, Sayı 11, 13 Mayıs (28 Zilhicce 1281).

tarafından getirilecek eşyalar da, kumaş damaksa²⁵⁹ gibi ucuz kumaştan yapılacaktır, bir kilim, çift kişilik yatak takımı ve sâde bir banyo takımı da getirilebilir.²⁶⁰

İkinci sınıf: Damadın vereceği mehir 5 adet 100'lük mecrediye altınını geçmeyecek. Damat tarafından verilen elbise kumaş ve canfesten²⁶¹ olacaktır. Bundan ziyade damat eşya vermek isterse çoka veya damaskadan bir oda döşeyecek kadar eşya verir. Ayrıca orta halli bir oda takımı verilerek gelinlik de 70–80gr.'tan ziyade olmayacaktır. Gelinin getireceği eşya ise, damaska veya şaliden²⁶² bir oda takımı, bir kilim, adi bir hamam takımı ve bir kahve takımı getirebilir.²⁶³

Üçüncü sınıf: Bu sınıfta bulunanlar esnaflar ve onlarla maddi açıdan aynı durumda bulunan insanlardır. Bu insanların vereceği mehir 3adet 100'lük mecrediye altınını geçmeyecektir. Damadın vereceği eşya çitari²⁶⁴ veya o kıymette olan eşyadan bir kat elbisedir. Başka eşya vermek isterse o da basmadan bir minder, bir mek'ad²⁶⁵, altı yastıktan oluşan bir oda döşeyecek, kenevir bezinden bir döşek ve bir yorgan verecektir. Duvakta 20-30gr'tan ziyade olmayacaktır. Gelinin getireceği eşya ise bir şilte²⁶⁶, bir yastık, yorgan, altı adet sahan, iki tencere v.b. şeyler.²⁶⁷

Dördüncü sınıf: Fakir fukara takımıdır. Nikâh esnasında iki taraftan hiç bir şey istenmeyecek, imam ve muhtar dahi para istemeyecektir. Köylü ve mahalleli maddi destekte bulunarak evliliğin gerçekleşmesine yardımcı olunacaktır. Bu grupta

²⁵⁹ Damaska- Kumaştan yapılan bir çeşit örtü.

²⁶⁰ Tuna, sayı 11, 13 Mayıs (28 Zilhicce 1281).

²⁶¹ Canfes- İnce ve iki renkten oluşan ipek elbise.

²⁶² Şali- Keşmir Keçisi kılından yapılan ince kumaş.

²⁶³ Tuna, Sayı 11, 13 Mayıs (28 Zilhicce 1281).

²⁶⁴ Çitari- Bir çeşit yerli kumaş.

²⁶⁵ Mek'ad- oturulacak yer.

²⁶⁶ Şilte- Yün döşek.

²⁶⁷ Tuna, Sayı 12, 19 Mayıs (6 Muharrem 1282).

olanların mehiri 30guruş ile 100guruştan ziyade olmayacaktır. Hatta mehir muaccel olarak ta verilebilmektedir.²⁶⁸

Yönetimin aldığı bu kararlar, kısa zamanda netice vermeye başladığı gazetenin verdiği haberlerden de anlaşılmaktadır. Yalnız Köstendil kazasında bir sene içerisinde 1000'den ziyade evlilik olayı gerçekleşirken²⁶⁹, Hezergrad'ta 1,5 ay içinde 160 nikâh kıyılmıştır²⁷⁰, Berkofça kazasına bağlı 4 müslüman köyünde 800–900 nüfustan bir yılda 20–30 nikâh akdi gerçekleştirilirken, şimdi bir yılda 100'den ziyade evlilik olayları gerçekleşmiştir.²⁷¹

C) ULAŞIM

1. Yol Yapımı

Osmanlı Devleti için yollar ve yol sistemi, askerî, ticarî ve ekonomik faaliyetler ile haberleşme ve nakliyat hizmetleri büyük önem taşımaktadır. Çok geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Osmanlı Devleti'nde hem Anadolu'da hem de Rumeli'de ana yollar ve bunlara bağlı olarak lüzumu kadar tâlî yollar yapılmıştır. Kara ulaşımında kullanılan ana yollar hem Anadolu'da hem de Rumeli'de üçer kol halinde inşa edilmiştir.²⁷²

Osmanlı yol sisteminin merkezini İstanbul oluşturmaktadır. Anadolu'dan üç kol halinde gelerek İstanbul'da birleşen ana yollar, yine üç kol halinde İstanbul'dan

²⁶⁸ Tuna, Sayı 12, 19 Mayıs (6 Muharrem 1282).

²⁶⁹ Tuna, Sayı 11, 13 Mayıs (28 Zilhicce 1281).

²⁷⁰ Tuna, Sayı 13, 26 Mayıs (13 Muharrem 1282).

²⁷¹ Tuna, Sayı 57, 16 Mart (12 Zilkade 1282).

²⁷² Vahdettin Engin, "Osmanlı Devletinde Demiryolu Öncesi Ulaşım", Rumeli Demiryolları, İstanbul 1993, s. 21.

Rumeli'ye devam etmektedir. Sağ kol İstanbul'dan—Kırım'a, orta kol İstanbul'dan—Belgrat'a, sol kol ise İstanbul'dan—İstefe'ye ulaşmaktadır.²⁷³

XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra ve XIX. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nin duraklaması ve gerilemeye başlamasıyla birlikte, karayollarında da problemler oluşmaya başlamıştır. Vilâyet yöneticisi olarak, Midhat Paşa insan ve posta taşımacılığı için “Araba Şirketi”ni kurmuştur. Ancak alt yapının yetersiz olduğunu gören vali ilk önce yol yapımına önem vermiştir. Yol yapımı için Nafia Nezareti'nin aldığı karara göre, insanlardan ya para toplanılması, ya da yolda çalışmalarına karar verilmiştir.²⁷⁴ Ancak Niş'te elde edilen tecrübeye göre insanlar için ikinci usulün daha kolay olacağı kararlaştırılarak, halkın yolda çalıştırılması öngörülmüştür. Midhat Paşa'nın valiliği döneminde 3.000 km. yol ile 1420 küsur küçük ve büyük köprü yapılmıştır.²⁷⁵

Yolların durumunu bizzat gidip yerinde müşahede eden vali, mevcut bu yollarla ticaretin gelişmesi, başkente ulaşılması ve ordunun naklinin çok zor olduğunu belirlemiştir. Bu problemleri göz önünde bulunduran vali, yeni ve düzenli bir yol sisteminin oluşturulmasını kararlaştırmıştır. Bu projeyi gerçekleştirmek için Midhat Paşa, Rusçuk'a bir grup mühendis getirerek, en kısa zamanda yapılabilecek yolların haritalarını çizip, çalışmaların bir an önce başlamasını hedeflemiştir. Yolların daha uygun ve kullanışlı olmaları için Pazar ve limanlardan geçmeleri planlanmıştır.

Yapılan yeni yolların daha faydalı olmaları ve diğer vilâyetlerle de ulaşımın daha kolay sağlanması için Midhat Paşa, Edirne ve Selanik valilerinden yol projelerini Tuna Vilâyeti yollarına uygun biçimde çizmelerini istemiştir. Böylece

²⁷³ Engin, A.g.m. s. 23.

²⁷⁴ Midhat, A.g.e. s. 27.

²⁷⁵ Midhat, A.g.e. s. 28.

İmparatorluk toprakları içinde ulaşımın kolaylaşması ve ticaretin daha da gelişmesi hedeflenmiştir. Bu sayede Tuna boyundaki limanlarla Akdeniz ve Karadeniz limanlarına da ulaşımın kolaylaştırılması hedeflenmiştir.²⁷⁶

Vilâyet Umumî Meclisi önünde Midhat Paşa, yapılması birinci derece önem taşıyan yolları zikretmiştir. 1865 yılında Rusçuk-Plevne-Sofya-Niş yolunun inşasına başlanmıştır. Bu yoldan bir kol Biala köyünden Tırnovo'ya ve Koca Balkana ayrılmıştır.²⁷⁷ Biala köyünden, Plevne'ye kadar olan yol 15 saat iken, tamirden sonra bu mesafe 12 saate indirilmiştir.²⁷⁸ Zikretmeye çalıştığımız yolun 3 saatlik mesafesi Zıştovi kazası, 2 saatlik yerleri Lofça kazası, Niğbolu kazası da 3 saatlik mesafe tamir ederek, yolun geri kalan kısmı Plevne kazası ahalisi tarafından yapılmıştır. Sofya ve Niş kazalarının yolları daha önceden yapıldığı için ara yerde 8–10 saatlik mesafe kalmıştır, Vali'nin de desteği ile ara yerde kalan bu mesafenin de aynı yıl tamamlanması planlanmıştır. Yol güzergâhının üzerinde olan Osma nehrine de köprü yapılmıştır. Önceleri Rusçuk'tan Sofya'ya 80 saatte varılır iken, yeni yapılan yol ile bu mesafenin 50 saatte geçileceği bildirilmiştir.²⁷⁹ Yeni yapılan ve inşası tamamlanan yol hizmete açılmadan vali tarafından yerinde incelenmiş ve ardından ulaşımına açılmıştır.²⁸⁰

Yol yapımını bütün hızıyla devam ettiren Midhat Paşa, Rusçuk-Tırnovo arasının tamamlanması için de çalışmalarını devam ettirmiştir. Mezkûr yolun mesafesi 18 saattir. Biala köyünden Rusçuk'a doğru olan mesafenin inşasına başlanmıştır. Yol üzerinde olan Yantra ve Rositsa nehirleri üzerine de iki köprü

²⁷⁶ Pletnyov, A.g.e. s. 102.

²⁷⁷ Pletnyov, A.g.e. s. 102–103.

²⁷⁸ Tuna, Sayı 34, 20 Teşrin-i Evvel (12 C.1 Âhir 1282).

²⁷⁹ Tuna, Sayı 34, 20 Teşrin-i Evvel (12 C. Âhir 1282).

²⁸⁰ Tuna, Sayı 19, 7 Temmuz (24 Safer 1282).

yapılması kararlaştırılmıştır.²⁸¹ Tırnovo'dan Biala köyüne kadar 12 saatlik mesafe Tırnovo ahalisi tarafından tamamlanmıştır. Yolun uzunluğu 100 000, genişliği ise 16 arşındır.²⁸² Yantra nehri üzerine yapılacak olan köprünün taş, kerpiç, kereste gibi malzemeleri komisyon nazırı bulunan Biala köylü Mehmet Bey tarafından ayarlanmıştır.²⁸³ Köprünün uzunluğu 200 zira olarak yapılmıştır. Su içinde kalan temeller tamamlanan köprünün kış nedeniyle kemerlerinin tamamlanması ilkbahara bırakılmıştır. Tırnovo kazası hissesine düşen yol yapımı ile birlikte dolayısıyla 19 adet köprü de yapılmıştır.²⁸⁴

1865 yılı Mart ayında Rusçuk-Varna yolu büyük ölçüde tamamlanmıştır. Bazı eksik kalan yerlerin de tamamlanması için, gerekli olan bölgelere Rusçuk'tan mühendisler gönderilmiş, her kaza müdürü ise işçi bulmakla görevlendirilmiştir.²⁸⁵

Vali yeni yapılan yolları vilâyetin dörtbir tarafına götürmeyi hedeflemiş ve kısa zamanda hedefine ulaşmıştır. Vilâyetin batı ve güney bölgelerine yapılan yollarla yetinilmeyip, kuzeye Silistre şehrine doğru da yeni bir şose yolu yapılmıştır. Rusçuk şehrinin ordu kapısından başlayan yol 20 arşın genişliğinde açılmıştır. Yeni yapılan şose yolu tren yoluna da yakın olarak yapılmıştır. Tuna gazetesinin 68. sayısındaki habere göre, adı geçen yolda o ana kadar 10 000'den ziyade işçi çalıştırılmış ise de yol henüz tamamlanamamıştır. Yolun düz olması ve bir taraftan diğer tarafın da görülebilmesi için yüksek olan yerler kazılıp, oradan çıkarılan topraklar da çukur olan yerlere doldurulmuştur. Vali'nin emri ile yeni yapılan yolların kenarlarına meyveli ve meyvesiz ağaçlar dikilmiştir, bu ağaçların yazın

²⁸¹ Tuna, Sayı 15, 9 Haziran (27 Muharrem 1282).

²⁸² Tuna, Sayı 34, 20 Teşrin-i Evvel (12 C. Âhir 1282).

²⁸³ Tuna, Sayı 21, 21 Temmuz (9 R. Evvel 1282).

²⁸⁴ Tuna, Sayı 34, 20 Teşrin-i Evvel (12 C. Âhir 1282).

²⁸⁵ Tuna, Sayı 1, 3 Mart (16 Şevval 1281).

yolculuk yapan yolcuları güneşin hararetinden korumaları, kışın ise yolculuk yapanların yolu takip edebilmeleri için yardımcı olmaları amaçlanmıştır.²⁸⁶

Yapılan yolların bakım ve onarımını da dikkate alan vali, bu konuda da önemli işler başarmıştır. 200 görevli yolların bakımı ve onarımı için görevlendirilmiştir. Her görevlinin bakım ve onarımla yükümlü olduğu uzaklık iki saatlik mesafedir. Görevlilerin maaşları 1200 ile 1500 guruş. arasında değişirken uzman görevlilerin maaşı ise 3000 guruştur.²⁸⁷

Yol yapımı ve tamiri yapılan ana yollardan ibaret kalmamıştır. Bazı kazalarda da yöneticilerin desteği ile o kaza dâhilinde yollar tamir ve tanzim edilmiştir. Bu konu ile ilgili Tolca²⁸⁸, Sofya²⁸⁹ ve Varna²⁹⁰ kazalarında yapılan tamirleri de zikredebiliriz.

2. Araba Şirketi:

Rusçuk'un coğrafi durumu şehrin ulaşım açısından, önemli yer almasına müsaade etmiştir. Daha XVI.- XVII. yüzyılda Avrupa'dan İstanbul'a doğru gelen insan ve yük taşımacılığında, Rusçuk yavaş yavaş merkez konumuna gelmeye başlamıştır. Vapurla Rusçuk'a kadar gelen yolcular, buradan araba kiralayıp Varna veya Koca Balkan'a doğru yollarına devam etmektedirler.²⁹¹

1863 yılında, Niş eyaletinde görev yaptığı dönemde Midhat Paşa'nın teşvikiyle "Araba Şirketi" kurulmuştur. Bu şirket elli hissedenden ve her hissesi 2000

²⁸⁶ Tuna, Sayı 65, 27 Nisan (24 Zilhicce 1282).

²⁸⁷ Pletnyov, A.g.e. s. 105.

²⁸⁸ Tuna, Sayı 34, 20 Teşrin-i Evvel (12 C. Âhir 1282).

²⁸⁹ Tuna, Sayı 36, 3 Teşrin-i Evvel (26 C. Âhir 1282).

²⁹⁰ Tuna, Sayı 80, 8 Haziran (7 Safer 1283).

²⁹¹ Bakırdjieva. Yordanov, A.g.e. s. 110.

guruş değerinde olup, toplam 100.000 guruş sermaye ile oluşturulmuştur.²⁹² Şirketin yararlarını iyi idrak eden vali, vilâyetin oluşturulmasından sonra, merkez şehir Rusçuk'ta da bir araba şirketinin kurulmasına öncülük etmiştir.

1865 yılında Rusçuk'ta yolcu ve posta taşımak için, her hissesi 2000guruş değerinde olup, 100 hisseden müteşekkil bir araba şirketi kurulmuştur. İlerleyen zaman dilimi içerisinde şirketin faaliyetlerini genişletmesi sonucu 50 hisse daha, Niş ve Rusçuk araba şirketlerinin birleştirilmesi sonucu da 100 hisse daha açılarak toplam 250 hissesi olmuştur.²⁹³

1865 yılı Nisan ayında, Rusçuk araba şirketi faaliyete başlamıştır.²⁹⁴ Şirket ilk olarak, Rusçuk-Hezergred-Şumnu-Yeni Pazar-Varna istikametinde yolcu ve posta götürüp getirmeye başlamıştır.²⁹⁵ Rusçuk Varna istikametinde çalışan arabalar yol boyunca 10'tane durakları vardır. Arabalar şu mevkilere uğramaktadırlar: Rusçuk-Pisansı-Torlak-Hezergrad-Nesiye-Şumnu-Yeni Pazazar -Yası Tepe-Dûne-Varna.²⁹⁶ Vilâyet'in diğer bölgelerindeki yollar da tamir edildiğine şirket arabaları o taraflara doğru da çalışmaya başlamıştır. Varna hattından sonra, Rusçuk-Tırново-Plevne-Sofya-Dupniçe-Somakov-Köstendil-Vidin ve Şumnu-Kazgan taraflarına da şirket arabaları gitmeye başlamıştır.²⁹⁷

Haftanın belli günlerinde sadece posta dağıtan arabalar çalışmaya başlamıştır. Her Cumartesi akşamı bir posta arabası Rusçuk'tan hareket edip Pazartesi günü Varna'da olacak ve her hafta Pazar günü akşamleyin, Rusçuk'tan Şumnu'ya ve her hafta Salı günü akşamleyin, Varna'dan bir posta arabası hareket

²⁹² Tuna, Sayı 8, 21 Nisan (7 Zilhicce 1281).

²⁹³ Tuna, Sayı 48, 26 Kanun-i Sani (21 Ramazan 1282).

²⁹⁴ Tuna, Sayı 7, 14 Nisan (Sulh Zilkade 1281).

²⁹⁵ Tuna, Sayı 16, 16 Haziran (4 Safer 1282).

²⁹⁶ Tuna, Sayı 9, 28 Nisan (14 Zilhicce3 1281).

²⁹⁷ Tuna, Sayı 48, 26 Kanun-i Sani (21 Ramazan 1282).

edecektir. Bu istikamet üzerinde olan mevkilere posta ve emanet göndermek isteyenler, mektup ve emanetlerini postanelere bırakmaları gazete aracılığı ile halka duyurulmuştur.²⁹⁸

Şirketin arabalarından istifade etmek isteyenler için arabaların fiyatları gazete sayfalarından halka duyurulmuştur. Fiyatlar kurs* ve saat hesabı ile ödenmektedir.

	Birinci derece araba	İkinci derece araba	Üçüncü derece araba
Kurs (indi bindi) fiyatı	4	3	2
1 saat fiyatı	8	6	4
1 saatten ziyade	6	4	3

Bu tablo Tuna gazetesinden alınmıştır²⁹⁹

1865 yılının sonuna doğru şirketin yaylı, örtülü, açık yolcu ve posta arabalarının tamamı 40 ve de 100 atı mevcuttur.³⁰⁰ Vilâyet dâhilinde şirket arabalarına rakip olmaması ve ticaretin giderek gelişmesi şirketin %10 kâr etmesini sağlamıştır.³⁰¹ Elde edilen kâr ve hisselerin çoğalması, şirketin faaliyetlerini çoğaltmasını sağlamıştır. Rusçuk-Sofya yolu tamamlandıktan sonra Rusçuk ve Niş şirketleri birleştirilerek “Vilâyet Araba Kumpanyası” adı ile çalışmaya başlamıştır. Birleştirilen bu iki şirketin 133 arabası, 155 çift at ile gerekli malzemeleri de mevcuttur.³⁰² İki şirketin birleştirilmesiyle yeterli sayıda hayvan ve araba sayısına

²⁹⁸ Tuna, Sayı 9, 28 Nisan (14 Zilhicce 1281).

²⁹⁹ Tuna, Sayı 27, 1 Eylül (23 R. Âhir 1282).

³⁰⁰ Tuna, Sayı 9, 28 Nisan (14 Zilhicce 1281).

³⁰¹ Pletnyov, A.g.e. s. 111.

³⁰² Tuna, Sayı 48, 26 Kanun-i Sani (21 Ramazan 1282).

* Kurs- İstikamet, Rota.

ulaşan şirket, Dupniçe, Köstendil ve Cuma kazalarına arabalarını göndermeye başlamıştır.³⁰³

Yolcu ve tüccarların vilâyet araba kumpanyasına gösterdikleri yoğun ilgi ve taleplerine cevap verebilmesi ve müşterilerini haberdar edebilmesi için, kumpanya vilâyet gazetesi aracılığı ile zaman zaman halka bilgi verilmiştir. Gazetenin 28 Nisan tarihli dokuzuncu sayısında, kumpanya arabalarının, arabasına ve yolcu sayısına göre değişen fiyat listesi sunulmuştur.

Yolcu	Yük hakkı	Yaylı açık araba	Yaylı kapalı araba	Posta arabası	Dört Beygirli araba
1 yolcu	20	6	8	16	16
2 yolcu	20	8	10	16	20
3 yolcu	15	9	12	16	24

Bu tablo Tuna gazetesinden alınmıştır³⁰⁴

Bazen kumpanya zorluklarla karşılaşsa da, çalışmalarına devam etmiştir. 1866 yılında vuku bulan hayvan hastalığı nedeniyle kumpanyanın 18 atı telef olmuştur. Hastalığın geçmesinden sonra, kumpanyanın sahip olduğu at sayısı 420, yaylı ve yaysız 163 arabası ile 38 adet kızağı mevcuttur.³⁰⁵

Daha sonraki yıllarda Rusçuk-Varna demiryolunun faaliyete başlamasına rağmen, araba şirketi ilk hattı olan, Rusçuk-Varna yolundan kâr etmeye devam etmiştir. Demiryolunun yapımında yapılan hatalar ve eksiklikler, sık sık vuku bulan tiren kazaları, şirket arabalarının demiryolu ile rekabet etmelerine imkân sağlamıştır.

³⁰³ Tuna, Sayı 48, 26 Kanun-i Sani (21 Ramazan 1282).

³⁰⁴ Tuna, Sayı 9, 28 Nisan (14 Zilhicce 1281).

³⁰⁵ Tuna, Sayı 70, 4 Mayıs (Gurre Muharrem 1283).

Ruşuk-Varna güzergâhında yolculuk eden şirket arabalarının fiyatları da tirenden daha ucuz olmaları nedeniyle tercih edilmeye devam etmişlerdir.

Araba şirketinin çalışmaya başladığı güzergâhlara düzenli olarak araba gönderilmesi için, araba ve fayton yapacak ustalara ihtiyaç doğmuştur. Bu ihtiyacı karşılamak için Midhat Paşa'nın isteği üzerine Rusçuk ıslahhanesi'nde bir gurup öğrenciye arabacılık zanaatı öğretilmiştir.³⁰⁶ Bundan başka şirkete bağlı olarak araba yapım fabrikası açılmıştır.³⁰⁷ Islahhane öğrencileri bu fabrikada araba yapma zanaatını öğrenmişlerdir. Burada imal edilen arabaların, dışı ve içi derilerle kaplıdır, içi özel kırmızı kumaş ile sarılı, ayrıca ayna vs. bu tip başka özellikler de vardır.³⁰⁸

3. Vapurlar:

Tuna nehrinin öneminin artması, ulaşım alanındaki çalışmalarına hız veren Midhat Paşa'nın nazarından kaçmamıştır. Böylece hem ticaret alanına, hem de Avrupa'dan İstanbul'a giden yolculara kolaylık sağlanmış olunacaktır. Avusturya vapur kumpanyasına paralel olarak, devletin idaresi altında "İdare-i Nehriye" şirketinin kurulması fikri doğmuştur. Tuna'da çalışan Avusturya vapurlarıyla rekabet edebilecek durumda olmasa da Vidin'den Sünne'ye kadar sahil boyunca Osmanlı vapurlarının çalışabilmesi için çalışmalar başlatılmıştır. Maddî destek sağlamak için ilk önce Karasu ve Cuma panayır yerleri tamir edilip satılmıştır. Karasu panayırından elde edilen paranın miktarı 3 000 liradan ziyadedir, Cuma panayırının yeri 100 zira olduğundan, her zirası yarım ile bir lira arasında değişen fiyata satılacağından önemli miktarda gelir beklenmektedir. Vapurları satın

³⁰⁶ Şentürk, A.g.e. s. 177.

³⁰⁷ Midhat, A.g.e. s. 32.

³⁰⁸ Pletnyov, A.g.e. s. 112.

alabilmek için kaynak arayışlarını sürdüren vali, Tırnovo tarafında baltalık korularını da satarak buralardan 4 000 lira gelir elde etmiştir.³⁰⁹

Elde edilen paralarla Niş, Seyyare, Sofya ve Midhat isimindeki vapurlar alınmıştır. Vapurların düzenli bir şekilde çalışması için 1865 yılında “İdare-i Nehriyye”³¹⁰ kurulmuştur.

İdare-i Nehriyye’ye ait vapurlar, Avusturya vapurlarına nazaran yolcu ve yük taşımak için fiyatlarını daha ucuz olarak açıklamışlardır. Ayrıca vapurların çalışmasıyla birlikte o zamana kadar Avusturya vapurlarıyla taşınan posta, bundan sonra devlet vapurlarıyla taşınması öngörülmüştür. Böylece bütçeye katkı sağlaması da umulmuştur.

Buraya kadar zikretmeye çalıştığımız vapurlar haricinde, Fransa’nın Tolon şehrindeki tersaneye, Tuna’da kullanılmak üzere üç adet askerî vapur siparişi verilmiştir. Sipariş edilen vapurlardan ilki Haziran ayında Tolca’ya gelmiştir. Deniz Kuvvetleri Komutanı Hacı Ali Bey ile Miralayı Hasan Bey vapuru kontrol etmişlerdir.³¹¹ Vapurlardan ikincisi de Temmuz ayında Tolca’ya gelmiştir. Deniz Kuvvetleri Komutanı ikinci vapuru da kontrol etmek için Tolca’ya gitmiştir.³¹²

Midhat Paşa’nın önderliğinde vilâyet yöneticileri, deniz taşımacılığını geliştirerek insan ve yük taşımacılığında yolcu ve mallarda artış olmasını hedeflemişlerdir. Ancak İdare-i Nehriyye, tüccarların ve ticari şirketlerin artan ilgisine cevap verememiştir. Yolcu ve posta taşıyan vapurları, talepleri belli dereceye kadar karşılamaya çalışmış ise de, yük vapurları taleplere cevap veremedikleri için, insanlar tekrar Avusturya vapurlarına yönelmişlerdir.

³⁰⁹ Midhat, A.g.e. s. 31–32.

³¹⁰ Bakırdjieva. Yordanov, A.g.e. s. 114.

³¹¹ Tuna, Sayı 18, 30 Haziran (18 Safer 1282).

³¹² Tuna, Sayı 20, 28 Temmuz (17 R. Evvel 1282).

1865 yılında Avusturya vapur kumpanyası, vapur sayısını 120'ye çıkarmıştır.³¹³ Tuna'da yolcu, posta ve yük taşımaya başlayan şirket, ilk olarak Viyana'dan Kalas'a doğru hareket eden vapurla seferlerini başlatmıştır. Bundan sonra haftada iki defa, Pazar ve Çarşamba günleri vapurların Viyana'dan saat 4'te hareket edecekleri bildirilmiştir. Kalas'tan Viyana'ya doğru gidecek olan vapurların ise Çarşamba ve Cumartesi günleri hareket edip saat 12'de Rusçuk'ta olacakları bildirilmiştir. Pazar günü birinci yolcu, Salı veya Çarşamba günü de ikinci yolcu vapurunun Viyana'dan hareket edeceği bildirilmiştir. Çarşamba günü birinci, Perşembe veya Cuma günü de ikinci yolcu vapurunun aşağıdan yukarı Viyana'ya doğru hareket edeceği bildirilmiştir.³¹⁴ Buraya kadar zikrettiğimiz hareket ve gün saatlerinden başka, vapurların hareketleri 3 kez değişmiştir³¹⁵, biz son şeklini zikredeceğiz.

a) I. Posta Vapuru'nun Yukarıdan Aşağıya Hareketi.

Birinci posta vapuru Pazartesi günü sabahleyin Viyana'dan, Salı günü Peşte'den ve Çarşamba günü Bazyaş'tan kalkıp, Perşembe günü kuşluk vakti Rusçuk'a ulaşacaktır. Bu vapur, aynı gün akşamüstü Boğazköyü'ne gidip, Köstence'den hareket edecek olan vapur Cumartesi sabahleyin İstanbul'a ulaşacaktır. Perşembe günü akşamleyin Boğazköyü'ne ulaşan vapur, postayı bırakıp sabahleyin Kalas'a erişmektedir.

b) II. Posta Vapuru'nun Yukarıdan Aşağıya Hareketi.

İkinci vapur Pazar günü Bazyaş'tan kalkıp, Pazartesi günü kuşluk vakti Rusçuk'a erişmektedir. Bu vapur aynı gün akşamüstü Boğazköyü'ne ulaşmaktadır, Köstence'den hareket edecek diğer vapur da Çarşamba günü İstanbul'a ulaşacaktır.

³¹³ Pletnyov, A.g.e. s. 113.

³¹⁴ Tuna, Sayı 5, 31 Mart (16 Zilkade 1281).

³¹⁵ Tuna, Sayı 7, 7 Temmuz 1281, Sayı 49, 2 Şubat 1281.

Pazartesi günü akşam üzere Boğazköyü'ne erişen vapur postayı bırakıp, oradan hareket ederek Salı günü sabahleyin Kalas'a ulaşacaktır.

c) I. Posta Vapuru'nun Aşağıdan Yukarıya Hareketi.

Birinci posta vapuru Kalas'tan Cumartesi sabahleyin, İstanbul'dan Cuma günü saat 5'te, Boğazköyü'nden Çarşamba günü kuşluk vakti, Pazar gece yarsısı Rusçuk'tan, Pazartesi sabahleyin Hırsova'dan, kuşluk vakti Bazyaş'tan, hareket ederek Çarşamba sabah Yeşte'ye varır.

d) II. Posta Vapuru'nun Aşağıdan Yukarıya Hareketi.

İkinci posta vapuru Çarşamba günü sabahleyin Kalas'tan, Salı günü 5'te İstanbul'dan, Çarşamba günü kuşluk vakti Boğazköyü'nden, Perşembe gece yarsısı Rusçuk'tan geçip, Cuma günü sabahleyin Hırsovo'ya ve akşam üzere Bazyaş'a varır.³¹⁶

Kolera gibi bulaşıcı hastalık zuhur ettiği dönemlerde, hastalığın zuhur ettiği tarafa özel olarak vapur gönderilmiştir. Hastalık İmparatorluk topraklarında zuhur etmişse, buraya gelen vapur Memleketeyn tarafındaki limanlara uğramamaktadır.³¹⁷

Tuna nehrinde hareket eden ticari sefineler, limanlardan hareket etmezden evvel yolcu ve mürettebatlarının pasaportları liman ve karantina idarecileri tarafından kontrol edilmektedir. Ancak gemilerde yolculuk edenlere verilen tezkereler problemlili olduğunda veya tezkeresiz yolcuların gemilere binmelerine kaptanlar tarafından izin verilirse kaptanlara ceza uygulanmaktadır. Bu tür problemlili yolcular hırsız veya katil iseler yakalanıp hükümete teslim edileceklerdir. O

³¹⁶ Tuna, Sayı 63, 6 Nisan (3 Zilhicce 1282).

³¹⁷ Tuna, Sayı 22, 28 Temmuz (17 R. Evvel 1282).

teknenin kaptanı da kanunun 121. maddesine göre 6 ay ile 2 yıl arasında hapis cezasına çarptırılacaktır.³¹⁸

4. Demiryolu.

Köstence-Çirnavo hattından sonra, Karadeniz kıyısındaki Varna limanı ile Tuna üzerindeki Rusçuk şehri arasında bir demiryolunun yapılması İngilizlere verilmiştir. İngiltere'nin gerek Ege, gerekse Balkanların bu bölgesindeki demiryolu yatırımlarına önem vermesinin sebebi, buradaki tarımsal zenginlikten istifade etmektir. Bu yollar sayesinde İngiltere'ye yapılacak hububat sevkiyatı daha ucuza mâl olacaktır.³¹⁹ Osmanlı Devleti ise bu yol sayesinde İstanbul ile Avrupa arasında ticaretin daha da büyüceğine inanmaktadır.

1864 yılının Mayıs ayında Rusçuk-Varna demiryolu hattında çalışmalar başlamıştır. İlk çalışmalarına törenle başlayan şirket o gün Rusçuk'a birçok yönetici ve idareciyi davet etmiştir. Davet edilenler arasında vali Arif Paşa, elçiler ve dinî temsilciler de hazır bulunmuştur.³²⁰ Çalışmalar bütün hızıyla devam ederken, Devlet herkesin belli günlerde parasız olarak çalışma usulünü uygulamaya başlamıştır. Demiryolunun geçeceği araziler devlet tarafından ücreti ödenerek alınmıştır.³²¹

Midhat Paşa vilâyet yöneticisi olarak göreve başlamasıyla, demiryoluna büyük önem vermiştir. Onun zamanında daha serî şekilde devam etmiştir. Valinin bu yola fazla önem vermesinin sebebi ise, demiryolunun çalışmaya başlamasıyla buğday ticaretinde artış olması, ayrıca bu yol Başkent ile Avrupa arasındaki

³¹⁸ Tuna, Sayı 50, 9 Şubat (6 Şevval 1282).

³¹⁹ Engin, A.g.m. s. 40.

³²⁰ Georgi Paşev, Ot Tsarigrad do Belovo, Nauka i İzkustvo, Sofya 1965, s. 146.

³²¹ Ybileen Sbornik, 100 godini Jeleznitsi LVZ "Vasil Kolarov" Pristanište Ruse, Ruse 1996, s. 20.

mesafeyi kısaltarak, uluslar arası ticaret ilişkilerini kolaylaştıracak ve olası bir Rus saldırısında bu yol ile asker nakli daha kolay ve hızlı olacaktır.³²²

Midhat Paşa'nın denetimlerine rağmen, İngiliz şirketi kendi çıkarlarını ön planda tutarak, yolu daha ucuza mâl olacak güzergâhtan geçirmiştir. Bu sayede İmparatorluk için büyük stratejik önem taşıyan Şumnu yoldan 20 km, Hezergrad ise 10 km, uzakta kalmışlardır. Şumnu'yu Rusçuk-Varna demiryoluna bağlayacak, 20 km. uzunluğunda Kaspiçan'dan yeni bir yol yapılmıştır.³²³

Yolda karışıklık ve anlaşmazlığın çıkmasının ana sebebi ise, vilâyet idarecilerinin plan, proje ve teknik bilgilerle ilgilenmemeleri, yolun yapımında ne tür malzeme kullanılacağı, hatta ilk başlarda yolun nereden geçeceğini bilmemeleridir. İngiliz şirketini mühendislerinin yolun 3 yıl içinde tamamlanacağı sözünü vermeleri idarecileri memnun etmeye yetmiştir.³²⁴

Midhat Paşa'nın sıkı takibi ve demiryolunda çalışmaları için çok sayıda işçi göndermesi, kısa zamanda yolun belli mevkilerinin alt çalışmalarının tamamlanmasını sağlamıştır. Nisan ayında Varna'dan Yenipazar'a kadar ve Rusçuk'tan Hezergrad'a kadar olan yaklaşık 12'er saatlik mesafelerin alt çalışmaları tamamlanmıştır. Sadece rayların konması kaldığından 5–10 gün içinde o çalışmalar da tamamlanarak, bu istikametlerde yalnız yük taşımak için trenler çalışmaya başlayacaktır.³²⁵

15 Eylül 1281 tarihli, Tuna gazetesinin 29. sayısında Tuna Vilâyeti Nafia Komisyonu Reisi ve demiryolu komiseri Vagman Bey, Rusçuk-Varna yolu hakkında bilgi vermiştir. Verilen bilgilere göre mezkûr yolun uzunluğu 224 km'dir

³²² Fadeeva, A.g.e. s. 26.

³²³ Paşev, A.g.e. s. 149.

³²⁴ Yubileen Sbornik, s. 20.

³²⁵ Tuna, Sayı 9, 28 Nisan (14 Zilhicce 1281).

* 1 İngiliz mili 1609 metreye eşittir.

(140 İngiliz mili*). Yolun 100 millik mesafesinin alt yapım çalışmaları tamamlanmış, 40 mili'de tamamlanmak üzeredir. Varna'dan 20 mil uzaklıkta olan Sultanlar köyüne kadar olan mesafeye raylar yerleştirilmiştir. Rusçuk istikametinden de 14 mil uzaklıkta bulunan Çirnavo köyüne kadar olan mesafenin de rayları yerleştirilmiştir. Bundan sonra çalışmalarda eğer bir sorun çıkmazsa, her ay 12 mil uzunluğunda ray yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır. 1865 yılının yazında şirketin Rusçuk'ta ve Varna'da ikişer Lokomotifi vardır, ayrıca yük ve malzeme taşımak için de 80 adet vagonu mevcuttur. Varna'da vagonların tamiri için özel bir bölüm ile Varna'ya gelen gemilerin mallarını boşaltmaları için büyükçe bir iskele yapılmıştır. Rusçuk'ta da önemli işler yapılmıştır. Kışın Tuna'da oluşan buzların zarar vermemeleri için bir rıhtım yapılmıştır. Rusçuk ile Varna arasında olan tiren garlarının inşasına da başlanmıştır. Bu istasyonlar sekiz adettir. Rusçuk'tan hareketle şunlardır: Çirnavo, Vetovo, Hezergrad, Işıklar, Kayalı Dere, Kaspiçan, Pravadi ve Kepece.³²⁶

Bütün hızıyla devam eden demiryolu çalışmaları, Rusçuk'ta vuku bulan kolera nedeniyle hastalığın bitmesine kadar durdurulmuştur.³²⁷

Midhat Paşa demiryolunda görevli mühendisleri çağırarak, 1866 yılında, antlaşmanın belirttiği tarihte yolun tamamlanıp teslim edilmesini istemiştir. Ayrıca vali demiryolunda kullanmak için 30 lokomotif, 500 yük vagonu ki bunlardan 300'ü buğday taşımak içindir. Yolcular için ise 25 adet üçüncü sınıf vagonu, 10 adet ikinci sınıf ve 5 adet birinci sınıf vagon siparişi vermiştir. Verilen bu siparişler haricinde Sultan'a özel bir vagon da istenmiştir.³²⁸

³²⁶ Tuna, Sayı 29, 15 Eylül (7 C. Evvel 1282).

³²⁷ Tuna, Sayı 29, 15 Eylül (7 C. Evvel 1282).

³²⁸ Paşev, A.g.e. s. 154.

1866 yılının ilkbaharında demiryolu çalışmaları tekrar bütün hızıyla çalışmaya başlamıştır. Bununla birlikte Varna limanına bir İngiliz, iki Belçika ve bir Norveç gemileri gelerek demiryolu malzemelerini getirmişlerdir.³²⁹ Getirilen malzemeler ve süratli bir şekilde çalışmaların devam etmesi, sonbaharda ilk trenlerin çalışmaya başlama ümidini doğurmuştur. Çalışmanın aynı süratle devam edebilmesi ve istenilen vakitte tamamlanıp teslim edilebilmesi için fazla işçiye gerek duyulmuştur. Mart ayında yolda çalışan işçilerin sayısı 15 000'e ulaşmıştır.³³⁰

Sık sık vuku bulan tren kazaları, demiryolu çalışanlarının tecrübesizliğinden ve anlaşılmamalarından kaynaklanmaktadır. Makinistler ve diğer önemli görevlerde çalışanlar farklı milletlere (Fransız, İngiliz, İtalyan, Rus, Türk, Ermeni, Alman vs.) mensup olduklarından birbirlerini anlamakta zorluk çekmişlerdir.³³¹ Bunun haricinde insanlar dikkatsiz davranarak demiryolu üzerinde demir, odun, taş vs. şeyler bırakıp veya bile bile yol üzerine trene zarar verecek maddeler atıp kazaya sebep olmamaları için Tuna gazetesinde ilân yayınlanmıştır. Demiryolu arabaları diğer arabalara benzemedikleri için, onların geçtikleri yola taş, odun, demir parçası gibi maddeler konup, arabanın devrilmesine sebep olan kişiler hakkında dava açılıp küreğe mahkûm olunacakları bildirilmiştir.³³²

İlk başta hükümet yolun açılmasını 3 veya 5 Ekim 1866 yılı olarak ilân etmiştir. Ancak yolun kısa bir mesafesine ray döşenememesi ve yoğun kar yağışı, ilân edilen tarihte yolun açılmasını engellemiştir.³³³ 7 Kasım 1866 yılında Midhat Paşa Rusçuk'tan Varna'ya kadar araba değiştirmeden trenle gitmiştir. Bu tarihten

³²⁹ Tuna, Sayı 69, 1 Mayıs (28 Zilhicce 1283).

³³⁰ Tuna, Sayı 61, 30 Mart 1282.

³³¹ Paşev, A.g.e. s. 161.

³³² Tuna, Sayı 30, 22 Eylül (14 C. Evvel 1282).

³³³ Tuna, Sayı 36, 3 Teşrin-i Sani (26 C. Âhir 1282).

itibaren demiryolunun çalışabileceği ifade edilerek, 7 Kasım 1866 tarihi yolun açılış tarihi olarak kabul edilmiştir.³³⁴

Yolun kısa zamanda tamamlanması, birçok eksigi de beraberinde getirmiştir. Çalışmaya başlayan ilk trenler, hız sınırlarının 22km/h'den az olmasına rağmen kazalar çoğalmaya başlamıştır. Kasım ayının sonunda yol eksik kalan yerlerin tamamlanması için tekrar kapatılmıştır. Demiryolu 25 Mart 1867 yılında, günde bir yolcu ve üç yük treninin çalışmaya başlamasıyla faaliyetine devam etmiştir.³³⁵

Demiryolu şirketinin ilk yıllarda uyguladığı tarife hakkında, incelediğimiz dönemde gazete herhangi bilgi vermemektedir. Ancak 1869–1870 yıllarında yolcu ve yük taşımacılığında olan yoğunluk demiryolunun tercih edildiğini göstermektedir.³³⁶

Yıl	Yolcu sayısı	Yolcu ve postadan elde edilen kâr	Kaç ton buğday taşındı	Buğdaydan elde edilen kâr	Hepsi
1869	62.122	751.376	775.222,1066	472.359	1.223,735
1870	66.285	685.124	990.521,820	505.101	1.138,288

³³⁴ Yubileen Sbornik, s. 25.

³³⁵ Pletnyov, A.g.e. s. 95.

³³⁶ Pletnyov, A.g.e. s. 99.

Demiryolunda çalışan ilk lokomotifler İngiliz yapımıdır, bu lokomotiflerin maksimum hızları 50 km olup, çekim güçleri de azdır. Yük vagonları iki çeşittir, açık ve kapalı, açık olanların 5 ton, kapalı olanlar ise 8 ton yük taşıma kapasiteleri vardır. Yolcu vagonları üç sınıftır, ısıtılmaları koltukların altına silindir içine sıcak su konarak gerçekleştirilmiştir, sular Hezergrad'ta değiştirilmiştir. Vagonların aydınlatılması için bir çeşit özel yağ kullanılmıştır. İstasyonlar arasındaki haberleşme ilk yıllarda “kadran” ismindeki cihazlarla gerçekleştirilmiştir.³³⁷ Lokomotif ve vagonların tamir edilebilmesi için, Rusçuk'ta 35 kişinin çalıştığı ve 5 bölümden oluşan bir atölye açılmıştır.³³⁸

³³⁷ Yubileen Sbornik, s. 33–34.

³³⁸ Bakırdjeva. Yordanov, A.g.e. s. 110.

SONUÇ

Tezimizin konusunu oluşturan **Tuna** gazetesi Tanzimat döneminin önemli bir basın organıdır, Osmanlı Devleti'nin ilk vilâyet gazetesidir.

Her şeyden önce **Tuna** gazetesi, taşra basınına ve yerel basına öncülük, önderlik ve rehberlik etmiştir. Tuna Vilâyet Matbaası sayesinde, kamu işlerinin yanı sıra özel kesimin işlerine de açık tutulmuştur. Böylece gazetenin geniş çapta haber vermesi ve çok yönlülük arzemesi, vilâyet basınının oluşması ve saygınlık kazanması açısından önemi daha da artmıştır. Önemi artmıştır derken, **Tuna'nın** ilk vilâyet gazetesi olması hasebiyle diğer vilâyet basın organlarına nazaran oldukça büyük okuyucu kitlesine sahip olmuştur. Günümüze kıyasla teknolojik imkânların ve kitle iletişim araçlarının bulunmadığı bir dönemde devletin ve halkın, avam ve havasın müspet veya menfî yöndeki isteklerini duyurmuştur. Aynı zamanda **Tuna** gazetesi, bölge gazeteciliğinin doğması açısından da öncülük etmiştir. Nitekim 1900'lü yılların başlarında eski Tuna Vilâyeti dâhilinde belli başlı şehirlerde değişik yerel gazeteler yayınlanmıştır. Örneğin: Tuna (1905), Tuna Boyu, Tunca gazetelerini zikredebiliriz. **Tuna** gazetesi, Ahmed Midhat Efendi gibi Türk basın tarihine adını yazdırmış insanların, profesyonelliğini elde ettikleri gazetedir. Burada ayrıca mühim bir hususu da zikretmek gerekir: Rusçuk İslahhanesinde eğitim gören çocuklardan bir kısmı Tuna Vilâyet Matbaasında mücellitlik eğitimi alırken, içlerinden başarılı

olan birkaçı Avrupa’da matbaacılık eğitimi alıp, geri döndüklerinde bu alandaki yenilikleri görev aldıkları yerlerde uygulamışlardır.

Vilâyet halkının basın yoluyla eğitilmesinde Vilâyet gazetesi önemli bir aracı konumunda olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunda gazeteler “tenvir ve terbiye”ye ağırlık vereceğini, **Tuna** gazetesinin ilk sayısındaki şu yazıdan anlaşılmaktadır: *“Ahalisi vukuf-ı malûmat ve hüsn-i ahlâk ve adalet ile yolunu düzeltmiş olan memlekette efrad-ı nâs hukuk-ı meşruyesini temin eden bütün nizama riayet için vesait-i muhabereye muhtaç olarak vazifesini ifa ve idare eder. Binaenaleyh, halkın ve bir memleketin emniyet ve mamuriyet ve saadet-i hâli için iptidaen lâzım ve vacip olan tedbir, izale-i cehalet ve hüsn-i terbiyet kaziyeleri olup bunun usulü dahi bir taraftan esbabının tamim ve teshili ... usûl ve kavaidin tesis ve neşri ile vücuda geldiğinden ve asrımızda fenn-i tab’iyyat bu misillû teshilâtın makinesi olduğundan... merkez-i vilâyette bir matbaa vaz’ ve ihdas edilmiştir”.*

Gazeteyi dikkatlice tetkik ve tahkik ettiğimizde görünen şu ki, vilâyetin sosyo-ekonomik, dinî-kültürel yönlerden ilerlemesini amaçlayan ve yönetenlerle yönetilenler arasında kuvvetli bağ oluşturan bir gazetedir. **Tuna** gazetesi İmparatorluk dâhilinde ilk vilâyet olan, Tuna Vilâyeti hakkında her tabakaya yönelik oldukça önemli bilgiler vermektedir. Gazete, 3 Mart 1865 yılında yayın hayatına başlayıp Rus-Türk harbine kadarki zaman içerisinde vilâyetle ilgili doyurucu bilgiler vermektedir. Gazete, iletişim alanında olduğu gibi eğitim alanında da vilâyetin gelişmesi açısından etkili olmuştur. Eğitimin önemine ilişkin konular işlenirken, halkı hayır ve hasenata yönlendirecek konular da işlenmiştir. Eğitim alanında yapılan maddi yardımlar gazetede yayınlanarak bütün vilâyet halkı da bu sayede hayra ve yardıma teşvik edilmiştir. **Tuna**, sadece bu konularla yetinmeyip

halkın güvenliğini sağlanmasında da önemli duyurular ve öneriler basarak yediden yetmiş herkesin bu duruma riayet etmesini önemle istemiştir. Gazete, halkın toplumsal hayatına da ışık tutarak sosyal hayatla ilgili haberleri yayınlamıştır. Temel gıdaların fiyatları gazetenin her sayısında yayınlanarak halk bilinçlendirilmiş, ayrıca üretici tüketici arasında da problemler bu sayede asgari seviyeye indirilmeye hedeflenmiştir. Ekonomi alanında da halka lüzumlu bilgiler veren gazete kurulan memleket sandıkları hakkında geniş bilgiler vermeye devam etmiştir. Bununla birlikte vilâyet dâhilinde kurulan araba kumpanyası, demiryolu gibi ulaşım ve toplu taşıma alanında yapılan yeniliklerle birlikte, yerli halk açısından büyük önem arzeden sağlık konuları ve bu konularla ilgili yararlı bilgiler sürekli halka aktarılmıştır. Böylece bir nevi yokluk içerisinde varlık olan gazete vilâyetin farklı alanlardaki gelişmesine yardımcı olmuş ve halkı daima bilgi ile beslemeye devam etmiştir. Dolayısıyla **Tuna** gazetesi kendi dönemine has özellikleri olan ve o dönemdeki mevcut gereksinimleri satırlara dökerek sonraki nesillere sunan değerli belgeler bütünüdür.

BİBLİYOGRAFYA

SÜRELİ YAYINLAR

Tuna sayı 1, 3 Mart 1865(16 Şevval 1281) —104, 31 Ağustos 1282(2 Cemaziye-l Evvel 1283)

Tuna Vilâyeti Salnamesi, Defa 1, sene 1285

Tuna Vilâyeti Salnamesi, Defa 2, sene 1286

KİTAPLAR:

— BAKIRDJİEVA Teodora, YORDANOV Stoyan; **Ruse Prostranstvo i İsoriya, (Kraya na XIV v. 70'te godini na XIX v.)**, Ruse 2001

— BAYKAL Bekir Sıtkı; **Midhat Paşa Siyasi ve İdari Şahsiyeti**, T.C Ziraat Bankası 100. yıl armağanı, Kırıl Matbaası 1964

— ERSOY Osman; **Türkiye'ye Matbaanın Girişi ve İlk Basılan Eserler**, Ankara 1959

— ERTUĞ Hasan Refik; **Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi**, İstanbul 1970

— FADEEVA İ.E; **Midhat Paşa Jizn i Deyatelnost**, Akademiya Nauk SSSR, Moskova 1977

— İNUĞUR M. Nuri; **Basın ve Yayın Tarihi**, İstanbul 1958

- İSKİT Server; **Türkiyede Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış**, İstanbul, Devlet Basımevi 1939
- KORKMAZ Alemdar; **Türkiye’de Yayınlanan Fransızca bir Gazetenin Tarihi**, AİTİA Yayınları, Ankara 1980
- MEMİŞOĞLU Hüseyin; **Geçmişten Günümüze Bulgaristan’da Türk Eğitimi**, Ankara 2002
- MİDHAT Ali Haydar; **Midhat Paşa Hayat-ı Siyasiyesi**, İstanbul 1325
- ORTAYLI İlber; **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri**, Ankara 2002
- ÖZKAYA Yücel; **Midhat Paşa**, Doktora Tezi, Ankara 2002
- PAŞEV Georgi; **Ot Tsarigrad do Belovo**, Sofya 1965
- PLETNYOV Georgi; **Midhat Paşa i Upravlenieto na Dunavskiya Vilâyet**, Veliko Tırnovo 1994
- ŞENTÜRK M. Hüdai; **Osmanlı Devletinde Bulgar Meselesi**, Ankara 1992
- YAZICI Nesimi; **Takvim-i Vekayi “Belgeler”**, Ankara 1983
- ----- ; **Tanzimat Devri Basını Konusunda Bir Değerlendirme**, Ankara 1994
- **Yubileen Sbornik 100 godini Jeleznitsi LVZ “Vasil Kolarov”** Ruse 1996
- **Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, c.III, İstanbul 1971

MAKALE, TEBLİĞ ve ANSİKLOPEDİ MADDELERİ

- AKBAYAR Nuri; “Osmanlı’da Basın”, **Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, c. VI, İstanbul 1985
- AKBULUT Mustafa; “ İbrahim Müteferrika ve İlk Türk Matbaası”, **Türkler**, c. XIV, Ankara 2002

- AKGÜL Seçil; “Midhat Paşa’nın Kurduğu Memleket Sandıkları: Ziraat Bankasının Kökeni, **Uluslararası Midhat Paşa Semineri**, Edirne 1984
- AKHAN Fevzi; “Midhat Paşa ve Ziraat Bankası”, **Uluslararası Midhat Paşa Semineri**, Edirne 1984
- “Basın”, **Türk Ansiklopedisi**, Ankara 1962
- BERKES Niyazi; “İlk Türk Matbaası Kurucusu Dini ve Fikri”, **Belleten**, c.XXVI, Ankara 1962
- ÇADIRCI Musa; “Tanzimat”, **Osmanlı**, c.VI, Ankara 2000
- ÇETİN Atilla; “Midhat Paşa’nın Tuna vilâyeti arşivinin kurulması için bir teşebbüsü”, **Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları**, sayı, 8–9, İstanbul 1980
- GEVGİLİLİ Ali; “Türkiye Basını”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, c.I, İstanbul 1990
- GÖKBİLGİN M. Tayyip; “Midhat Paşa”, **İslam Ansiklopedisi**, c.VII,
- GÖYÜNÇ Nejat; “Midhat Paşa’nın Niş Valiliği Hakkında Notlar ve Belgeler” **Tarih Enstitüsü Dergisi**, sayı 12, İstanbul 1982
- GÜNYOL Vedat; “Matbuat”, **TDVİA**, c.VII, İstanbul 1988
- ENGİN Vahdettin; “Osmanlı Devletinde Demiryolu Öncesi Ulaşım”, **Rumeli Demiryolları**, İstanbul 1993
- EREN İsmail; “Tuna Vilâyeti Matbaası ve Neşriyatı”, **Türk Kültürü**, c.III, Ankara 1964–1965
- KOCABAŞOĞLU Uygur; Tuna Vilâyet Gazetesi”, **OTAM**, c.II, Ankara, 1991
- KOCABAŞOĞLU Uygur, BİRİNCİ Ali; “Osmanlı Vilâyet Gazete ve Matbaaları Üzerine Gözlemler”, **Kebikeç**, c.II, Ankara 1995

- KOLOĞLU Orhan; “Osmanlı Basımı, İçeriği ve Rejimi”, **Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, c.I, İstanbul 1985
- NUHOĞLU Hidayet; “Müteferrika Matbaası ve Bazı Mülâhazaları”, **Osmanlı**, c.VII, Ankara 1999
- ORTAYLI İlber; “Midhat Paşa’nın vilâyet Yönetimindeki Kadroları ve Politikaları”, **Osmanlı İmparatorluğunda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleleri**, Ankara 2000
- SELİMOĞLU İsmail; “Osmanlı Devletinde Menafi Sandıklarının Ortaya Çıkışı ve İşleyişi”, **Uluslar arası Kuruluşunun 700. yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi**, Konya 1999
- -----; “Uluslar arası Osmanlı Tarihi Sempozyumu Bildirileri”
İzmir 2000
- -----; “Balkanlar’daki Türk Kültürü’nün Dünü Bugünü Yarını”,
Uluslar arası Bildiri Kitabı, Bursa 2002
- SİBEV Orlin; “Bulgaristan’da Osmanlı Medreseleri”, **Türkler**, c.XI, Ankara 2002
- UÇMAN Abdullah; “Tanzimat’tan Sonra Basın ve Edebiyat”, **Osmanlı**, c.IX, Ankara 2000
- VARLIK Bülent; “Yerel Basının Öncüsü Vilâyet Gazeteleri”, **Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, c.I, İstanbul 1985
- -----; “Osmanlı Dönemi Türkçe Yerel Basını Üzerine Bazı Gözlemler”, **Osmanlı Basın Hayatı Sempozyumu**, Ankara 1999
- YAZICI Nesimi; “Bölge Tarihlerinin Kaynağı Olarak Vilâyet Gazeteleri”, **Tarih Boyunca Türk Tarihinin Kaynakları Semineri**, İstanbul 1997

— -----; “Osmanlı Basının Başlangıcı Üzerine Bazı Düşünceler”,
Osmanlı Basın Hayatı Sempozyumu, Ankara 1999

— -----; “Tanzimat Döneminde Ekonomi Basını”, **İlâhiyat Fakültesi
Dergisi**, c. XXXIX Ankara 1999

— YILDIRIM Nuran; “Tanzimat’tan Cumhuriyete Koruyucu Sağlık Uygulamaları”,
Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, c.V, İstanbul 1985

EKLER

شوال ۱۶
۱۲۸۱

(چهارشنبه کونی)

اشو غزته داخله وخارجیه وهر درلو میاجتی شامل اولدرق هفتده بردفمه چهارشده کونبری جعفر بستدکی (۴۰۰) والئی آبیانی (۲۵) غروسه وبعترسده جتی (۲۰) باره په در داخل ولایتدن معادلا محلا ایچون یوقیا ته بوسه اجری غیر اولتور سندنکی و باخود الئی آبیانی ایچون یازلی ایستدکی جمله هر مرکز ولایت مطبوعه سته مراجعت اولتیق لاز مکلور

وفضازده اداره وقریب حقوق و دیناوی مجلسی ناده تشکیل مقرر اولان مجلس اعضا وعضوایک هر شمله وقریه ده تفضیح اولان اختیار مجلسی اعضا ستنک صره سببه امر اختیار لری اجرا اولنه رفی بو دهمه خنسا همه رسیده اولش وهر کز ولایت اولان رویمه جده دخی بایله جتی مجلس اداره آره مجلس تمیز حقوق و جتنابک اعضا وعضوایک دخی انتخابی صره سی کلدر

وحسن تربیت ایچون اخلاق و عادات حسنه فی ایجاب ایدن اصول وقواعدک تأسیس ونسری ابله وجوده کلدر بکنشدن وعصر من ده فن طباعت بو منللو تسهیلاتک واسطه مستقله سی و عوما وقوف ومملوما تک عاداتا بر ما کنه سی اولدیغندن ولایت جدیده تک تأسیس بیورتلان اصول ونظامات عدیده ستنک آثار نافعه سته علاوه مرکز ولایتده بر مطبوعه تک دخی وضع واحدا بیله نشر علوم وقتیک تسهیل وسائیل خصوصه شایان بیورتلان مساعدته سینه حضرت باد شاهی دخی مملکت واهالییک مطلوب وملزم عالی اولان سعادت ومموری بیورتلان اولسبله در حال اقتضاسی اجرا اولنه رفی ترکیبه وبلغارجه لسانلرنده مطبوعات رسیده وادیسه به مخصوص اولتیق اوزره نفس روسجهده آجیلان مطبوعه ولایت مذعجه ودولجه مضطر اولیان هر درلو کتب ورسائلک طبعنه ما اذون اولدیجی کتبلر بلعجه معلومات وادبیات خدمت ایچک اولبعض وقوعات وحوادثک غیر مضره دن بحث ایچک اوزره وطوبه نامیبله بر غزته طبی دخی مقرر اوله رفی اشو برنجی نسخه سنده بیان اولدیجی وجهله مذکور غزته ایچک لسان اوزره یعنی نصی ترکیجه ونصف دیکری بلغارجه اوله رفی هفتده بردفمه طبع اولنه جتی وحوادثک داخله وخارجیه ومواد صنایعیه به دائر میاجتی شامل اولوب مطالعه سندن هر کسک بصورتله مستفید اوله جتی جهله حکومت سینه تک منافع عمومی بی مستلزم اولور بویه برائیکلله مساعدته جلیله سندن طولانی خاصه عرض محمد مخصوصه به ابتدار اولتور

حق تعالی حضرت لری عمر وشوکت شاهانه لری فراوان بیورسون ول نعمت بخت پر بادشاه سلطان (عبدالرزخان) اقدمن حضرت لریک تحت عالی عثمانی به جلوس همایون میامن مقرون ملوکانه لری بیوم مسعودیکه بوملک وملک وابلجه زیر دستان دولتک سلامت وسعادت حال لریک بر تاریخ جدیددر اوکوندن سندی به قدر قوه معظمه شان وشوکت ونظام احوال ملک وملت خصوصه سنده معظوف ومصروف بیورتلان هم جلیله جناب ملوکانه بایله بتوفیقه تعالی دولت وملت ومملکتک هر چه سنده مشهود ومسلح عالیان اولان ترقیات ومحسناتک جمله جنبه سندن بریده مجرد مملکت واهالییک رفاه وسعادت احوال وسائلته یکی بر دلیل آثار فعلیه سی مالک سارویه مثال وعدیل اولتیق اراده سینه سببه تشکیل وناسیس بیورتلان طوبه ولایتدر اربابک معلومیدر که رفومک مدنیق یعنی رفاه وامنیته کامله ایچینده بشامسی وسعادت حائلک کوندن کونه آرتوب ایلرولمسی اول قومک عم ووقوفی وحسن تربیه سی درجه سته کوره حق ووظیفه دیتلان اساسه مستند اولوب بوده دولت وحکومتک قوانین ونظامات هر عید سی حقوقدن افراد ناسک بلااستنا فائده لینی واحکام قانون ونظامه هر کسک رعایت وشایسته الی خصوصیدر وقتی مملکتده بواساس وقاعدیه به رعایت نقدر زباده ایسه اول مملکتک امنیه وسعادت ومموری دخی او قدر زیاده در اهالیسی وقوف ومعلومات وحسن اخلاق وعادات ابله بولتی دولتک اولان مملکتده افراد ناس حقوق مشروعه سی تأمین ایدن قانون ونظامه رعایت ایچون بواسطه مجیره په محتاج اولدرق وظیفه سی ایضا وادا ایدر بنا علیه برخلتک ومملکتک امنیه ومموریت وسعادت حال ایچون ابتدا التلازم وواجب اولان تدبیر ازاله جهالت وحسن تربیت قضیه لری اولوب بویک حصول دخی بر طرفدن اسبابک تمیم وتسهیل

موازی خصنه

ولایتک تشکیلات جدیده سی ایجابجه لوازمده

کچن سته روسجهدن سنی به وسعتیدن وارینه په قدر تنظیم ونسویه اولان سوسه بوالر لک اکثر مجاری نقصان فالش و بویک بصورتله براعلی اهلایک بویجه هت وامک صرفیبله وجوده کتور دکاری براری فائده سز و بمره سز براتی دیک اوله جندن اکیال وبتنظی لازمه دن وسو موسساره هم عوارک اولدیفه مساعدت کونبری هده اهلایک ایسترس زمانتاری بولنش اولنه لیه طریق مذکورک هتندسه اصول وقاعدیه سته تطبیقا حسن نسوبدی سینه جانب ولایتدن اقتضاییدن هتندس وسارمور بیک تعین واعرابی لازم کلان عمل تک ترتیب وسوقیه همان شو کونلرده اکیال نقصانته مباشرت اولتیق سینه مجاری حکومت مأمورینه امر ویرادیکی منللو روسجهدن لویجه وابلویه طریقله صوفیهه وینه روسجهدن طریقله محدود آجیله جتی بولرک دخی کشف ومعاینه سببه همان تفضیحاته باشلانق اوزره لوازماتسه نسبت اولد بقندن ان شالله تعالی شوکونلرده هوالر بمقدار مساعدت کوستردیکی حالده والی ولایت دولتو مدحت باسا حضرت لریک دخی بعض مهتدسلی استحضاب ایدرک هم اشو بولرک اساسی صورت مطلوبه ده تأسیس اولتیق هده سائر مواد نافعه ملکیه بی اجرا ایچک اوزره بالذات اول طرفله عزیمت ایده جکلری مقرر در

Трубуна д...
дн саст. печ...
дн сахиди испи...
дн правосудіето п...

Ek 1: Tuna, sayı 1, 3 Mart 1865, (16 Şevval 1281), sayfa 1

مویه ولایت دا خنده کاش ملکترده امور
اعت وصناعت معاوت ایچون بر ملک
سایقی اختیاری تصور و ترتیب بونلرک
برمایه سی محصولات اعشاریه دن مستقیم
ایتن عمل اعلیٰ است اتفاقیه جمع ایدیلان حیوانات
بمن وجوده گاش و سمدیلرک روحنی واسکی جمع
دیش و دهر کونی و لسقوخه و سار بهن قضایه
بضع ایدیلان منافع عمومی صدقتری شهریه
بوزده بر فاض ایله و شرایض مونسوعه سینه اصحاب
براعت و صنعتدن استیانتیه ایجه اقراض ایتمکده
یولخ اولدیفندن اگر چه بوسندلرک وجودی
شهریه بوزده اوج ویش و دهان یاده فاض ایله
حلی صویقده اولان مرایه جی طایفک و ارباب
حکارک منافعده طوقش ایسه ده خنجه
و خصوصیه فلاح و زراعته فواید و محسناتی
تریف و احصادن بیرون اولمه ان شاء الله تعالی
رایه مقدور توبه حضرت شاهده بعض نقصانتری
دخی ایحال اولتهرق اصول و قواعد مقررده سینه
بایر هر بریک مقدار سرمایه سی و سائر احوال
مترجمه سی صریحه بیان اولته جقدر

مرنوی قائم سامی اولدیفنی حالد یکننده ترحاله
منصرفلنده تمویل مأموریت ایتمش اولان سعادتلو
حسن تحسین پاشا حضرتنری عهده سنه روم ابلی
کلر بیکلیک پایه رفیعه سی توجیه بیورلش اولدیفنی
در سعادت غزته زنده کور ملشد

رو جقدن واره نه بقدر بالقد اولان بیور یولی کچی
افلاقی طرفده دخی بیور یوللری بالسنه تثبیت
اولتهرق اشبو بپسارده بکیش ایله پرکوی قوی
بیونک متهدری طرفدن اناسنه باشلا تیله جغنی
غزله روایت اید یورلر

سناه حاجت اولدیفنی اوزره بوسنه بوحوالیده
وغزته لک ووردیکی معلومه کوره روم ابلی و ناطولی
چینلریشک اکثر مجللانده قیش عادتاً موسم بهسار
بیر یف کچی کدران ایتمکده اولدیفنی حالد بوندن
بازی مقدم طونه سواحله بردن بره ظهور ایدن
یورا و فورطنه ایله زیاده جسه فار د و شمش
وسدی بقدر شتاک شدتی دوام ایتمش اولدیفندن
حلیه خبلی سقدی بی موجب اولش و قارک کلیت
اوزره د و سیمی و جوق وقت یرده فانی حیوانات
مزبوعه بی بلبه لک فیض و برکنه دال اوله جغنی
در کار بولمشد

ملزم لمرک آخره الزام ایتمک لری واردات بدلاته

محموباً مقوضاتی اولان مبالغ ایچون ویره چکلری
مقبوض سندتک نظامی و جهله ورقه صحیحده
اوزرینسه یازدیرلمسی و دان و مدیون پشده و سائر
اخذ و اعراض و شرکت و مقاولات معاملاتده عادی
ورقه اوزرینده حرر سندت ایله حکومته کلان
دعوا لری استماع اولمیشوب اگر اوستند ورقه صحیحده
نسبیه به یازبه جق نوعدن ایسه جزای نقدی اولنی
اوزره حاوی اولدیفنی مبالغ بوزده اوجی هینده
واکر ورقه مقضوعه به یازبه جق نوعدن ایسه
در و نده حرر خصوصک جسامت و ایشته کوره
یعنی الی غرضلقدن اوجوز عر و سلمه قدر اولنی
اوزره صاحبی طرفدن ذیل سندده بوررقه صحیحده
باشدیر یله رق اوزرینده صورت سند و بالخاصه سی
کشیده ایتمدر لکد نصکره اول دعوا لک روایت
ایتمدر لسی و برده ملزم طرفندن آخره الزام
اولان مجملرک بدلاتی هر نه مقدار اولور ایسه اولسون
و یر یله جک شرطنامه لک اون غرضلقدن ورقه
مقطوعه به و در عهده ایدن لردن التذقی سندتک
دخی غرضه موافق اولدق یعنی بوز بیک غرضده
الی غرضلقدن ورقه نسبیه اوزرینده تحریر اولمیشوب
والخاصه اولراق صحیحده نظامنامه سندده مذکور
و مندرج اولدیفنی وجهله خرید و مال صدق لردن
و یر یله جک علم و خبر زدن ماعداد کافده معاملاتده
تعاظمی اولسنه جق بالجمله سندتک متعاقب
اولدیفنی ورقه نسبیه و مقطوعه لک غیره سی
یا زانامه سی و عادی ورقه اوزرینده یازلمش
اولوبده حکومته کلان سندتک حقدنه معامله
نظامیه سنک اجراسی مقرر ایدوک جمله به اخطار
و اعلان اولتور

افلاقی طرفسنده جورولک ذخیره و جواداردن
چیقار بلان اسپرتولک اوجوز فیات ایله حصوله
کلدیکندن اشو اسپرتولک صوفایلوب عرق کچی
قوللا نلق خنجه صورت استمالی بلنایتمکده و کرک
ایچنسه بعض اجزای مضره فالتسلیه سمیت کب
ایلمشدن طولانی برطاق تلفات و اغر خسته لکتره
سبب اولدیفنی بودفقه تحقیق کلدیکندن تجارجه
بعض قواضو راتو ایدلمش اولن لک اشو شیطاک
اونجی کونته قدر قواضو راتو سی قید ایدر یلر
رخصت و یر یلوب اند نصکره بوقوع اسپرتولک
کلیسی و عرق یرینه قوللا نلی منع ایدلمش اولوب
ایتمق مدت معینه سی ایچنده قواضو راتو یرمه بر یوط
اولسلیه هر و یرینه ارانه رخصت اولن انتر برملون
قسیه به بالغ اولوب اگر چه بونلرک قیل اعلان
قواضو راتو یریه ربط اولنسی جهتیله نقلنه رخصت
و یرلمش واسکله ره ورود ایتمکده ایچنسه اجزای
مضره اولوب اولدیفنی حکومت معرفتیله لدی
الماینه استماله صالح اولدیفنی اکلشدقندن صکره

حکومت عثمانیه

بر فاح سنددر ذیلک قسمه معامله مومنی راجحه
ایدن حاله تسدیع و یر طرف اوله رق لله اجد و الله
هر طرف بره تسأخه و امینت عمومیدر لکنی کب
ایتمش و سوجال لک اسباب مومنی سنددن اولان
احوالک بر طسانی حل و تسو به اولوب بر طقی
دخی اصلاح ایدلمک اوزره بومش اولدیفنی اوزره
غزته لردن انسان حواد چنیده جمله سنددر
اوزره بالیبر یوبیه بر حال اسباب و امینت عمومیدن
نازل و مظهر اولدق قری تمونیتک و لندن استحصال
ایده چکلری متعینک اصل ایتمد بر ایدجق بر یولک
حصه سی دخی طونه و ذلیق اهلایسنه عالم اولدیفنک
هر کسک حسن و تقدیر ایدر چکلرنده سینه
یوقدر

اعلانات

مکاتب و معارف و تراوات اوسته جق ترکیسه
و بقیارجه کتب و رسال و سائره باجیه بصمه خاندن
معین اولان قیامت کوره کورده کورده و آچار نه مالی هر فاح
غروضه چیقار ایسه اندن بوزده اون غروض
تفصایله ولایت منعمه سندده ضعی مقرر اولدیفندن
اومقوله کتب و رسال مقبوله طبع و یتیمیل ایدر لمرک
اسیبا نلرک مضمونه مذکورده به مراجعت ایتمیشوب
اعلان اولتور

اسو غزته ده اعلانی مراد اولن ان موادک اجرت
طبعیه سی صاحبی طرفندن و یر لریکی حالد درج
و اعلان اولته جغنی منللو عمومه فایده نو معارف
و صنایع و سائره بدائر مناحی شامه اولان اولراق
مرسوله دخی بما ناقول ایله طبع اولته جغنی جمله به
بیان قنلور

ذی القعدة
۱۲۸۱

(چهارشنبه کوئی)

ایوبیہ داخلہ و خارجہ و ہر دولو باسی شامل اولہ قری ہندہ در ہندہ چہار شنبہ کوئی چہار شنبہ لکھی (۱۰) وان آیلہی (۲۵) غریبہ و ہر شخصہ سن (۱۰) بارہ داخل ولایتیں ماسا... ایوبیہ داخلہ و خارجہ و ہر دولو باسی شامل اولہ قری ہندہ در ہندہ چہار شنبہ کوئی چہار شنبہ لکھی (۱۰) وان آیلہی (۲۵) غریبہ و ہر شخصہ سن (۱۰) بارہ داخل ولایتیں ماسا...

دو ٹولویس باشا...
معارف عمومی...
عقرونگو...

سابقہ...
تصارت...
عزلو...

مواخضہ

وین...
معاصلت...

بندہ...
مواخضہ...

ہندہ...
مواخضہ...

روشنی...
مواخضہ...

جس...
مواخضہ...

مذکورہ...
مواخضہ...

روجن...
مواخضہ...

ایوبیہ...
مواخضہ...

کوئچہ...
مواخضہ...

مرکز...
مواخضہ...

روجن...
مواخضہ...

اشو...
مواخضہ...

کئی...
مواخضہ...

ایوبیہ...
مواخضہ...

ایوبیہ...
مواخضہ...

ایوبیہ...
مواخضہ...

ایوبیہ...
مواخضہ...

ایوبیہ...
مواخضہ...

ایوبیہ...
مواخضہ...

پاکستان	۱۰
ایوبیہ	۱۰
پنجاب	۱۰
سرحد	۱۰
بلوچستان	۱۰
افغانستان	۱۰
برصغیر	۱۰
عراق	۱۰
سعودی عرب	۱۰
ترکی	۱۰
یونان	۱۰
یٹلی	۱۰
فرانس	۱۰
برطانیہ	۱۰
ریاستہائے متحدہ	۱۰
سوویت یونین	۱۰
چین	۱۰
جاپان	۱۰
امریکہ	۱۰
کینیڈا	۱۰
آسٹریلیا	۱۰
نیوزی لینڈ	۱۰
نیپال	۱۰
بنگلہ دیش	۱۰
پاکستان	۱۰

ایوبیہ...
مواخضہ...

НАБЛЮДЕНИЯ

Исторически казано два пъти за годината, в Сръбския Падук, който се...

ДУШАВЪТЪ

ВЪСТНИКЪ, КОЙТО СЪДЪРЖАВА ВЪТРЕШНИ И ВЪНШНИ ПОВИНИ И СЪБАВЪИ РАЗСЪЖДЕНИЯ.

СЪСТАВЪ НА ВЪСТНИКЪТЪ: За една година... 40 гр. За шест месеца... 20 гр. За три месеца... 10 гр.

Следующата царска хата е владение относително за промишления на морелландското министерство.

Славния мой Београд!

Управлението на Топчиданата, като си осъзнава пълно право, Ни не...

ЧАСТНИ РАБОТИ

На единдесетият того въ четвъртък, П. В. Главния управител на железни...

Така година на Русевока и на околностите му не вали един прѣкъ...

Славя Богу на десетият, на единдесетият и на дванадесетият Април, три дни и три нощи...

Спорядъ както сме известни въ предишната и въ настоящата броева на вѣстника, събитията на съставените обществени...

Понеже сега приключиха събитията въ вѣстникъ на Ишския и въ Варненския санджаци, то ий ги обнародваме по думу спорядъ...

Table with 2 columns: Name of the place and its value in kesen and grosha. Includes entries like Пиротската каза, Варненската каза, Лисковската каза, Ерзовската каза, Манастирската каза, Манастирската каза, Провадженската каза, Панаурденската каза, Балчишката каза.

Table with 3 columns: Name of the place, kesen, and grosha. Includes entries like Русевошката санджакъ, Ишския, Видинския, Търновския, Софийския, Варненския, and Въ Тузлен санджакъ нема.

Капиталътъ на обществениятъ каси въ Пиротската каза е 17,158 кесии и 319 гр. и владение...

Колонитъ които направиха, даромъ жителитъ отъ Мачинската каза, за тамшнитъ населени черкези, въкарали се на 250 адани...

На 26-ма прѣвгнава, шевазъ намѣрихъ се дѣвъ човѣци тѣла въ горката, които е...

Видиниятъ Яку който бѣше сауга въ едината у Ломовитъ каза на Хуршиду...

Навѣстиятъ ни отъ Адие (въ Видинския санджакъ), че ийко си Кош отъ...

Павардишкитъ Агул-агазъ ийко си, когато уробилахъ съ сурѣдозъ едно дърво...

Командиятъ циганинъ Мито отъ селото Дриново въ Ловчиската каза, отъ...

Вопо отъ жителитъ на селото Арапаин отъ Ловчиската каза, като му се...

Навѣстиятъ ни отъ Еска Джумалъ, че Кърджалиятъ хаджи Емиръ и синъ му...

Ишкитъ ни отъ Тузла, че ийко си Арнаутиъ Християнъ, като си жоуляхъ...

Видиниятъ Яку, отъ селото Кенекчин въ Османъ Паварската каза отъ...

Черкешиятъ Мусъ и Исакакъ които излязо на нѣтъ прѣдъ Павелъ Панаурденитъ...

Юсепъ и Беринъ, които откридиха нощемъ паритъ и стожилъ отъ джуген на Ешиския подданникъ Коети въ Тузла...

Ишкитъ отъ селото Макрашъ въ Адиевската каза, който откридиха едно количество пари отъ джуген на Мико...

Отъ Ловчиската вѣстията Ази, който направила циганинъ Хосепъ некажъ въ селото Сепина отъ Ловчиската каза...

Циганинъ Салихъ, отъ селото Шилъкъ въ Османъ Паварската каза отъ Търновския санджакъ...

Маринъ отъ селото Лисковецъ въ Търновската каза, който откридиха едно количество пари отъ вѣстията и отъ джуген на Русевокайтъ Параскевъ бакалъ...

Хасанъ синъ на атепчиятъ Халила отъ Русевока, който ходилъ два три нѣти въ...

